

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин

**ВПЛИВ ПРОЦЕСУ РОЗЗБРОЄННЯ НА РОЗВИТОК
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ХХ-ХХІ СТОЛІТТЯ**

Дипломна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала студентка 6 курсу 603 групи
Спеціальності 291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії

Драшкаба Аліна Петрівна

Керівник: к. політ. н., доц. Стецюк А.В.

Рецензент: _____

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри №3

від «13» жовтня 2021 року

зав. кафедри _____ доц. Макар В.Ю.

Чернівці-2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 Процес роззброєння на міжнародній арені з початку 1900-х рр. до Другої світової війни	6
1.1. Гаазькі мирні конференції.....	7
1.2. Проблематика роззброєння після Першої світової війни.....	13
1.3. Використання і заборона хімічної зброї у « локальних конфліктах».....	20
РОЗДІЛ 2 Роззброєння та його вплив на міжнародні відносини у Другій світовій війні та під час «холодної війни».....	24
2.1. Роззброєння країн під час Другої світової війни	24
2.2. Проблема роззброєння після закінчення війни. Карибська криза та перехід до політики розрядки	28
2.3. Проблема роззброєння після 1979 року	46
РОЗДІЛ 3 Концепція миру через роззброєння у сучасних міжнародних відносинах	74
3.1. Стратегічна концепція Альянсу	74
3.2. Ядерне роззброєння України	96
ВИСНОВКИ.....	106
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	111
АНОТАЦІЯ (SUMMARY).....	117

ВСТУП

Актуальність теми.

Роззброєння можна охарактеризувати як систему заходів, спрямованих на обмеження та ліквідацію засобів ведення війни, що належать державі. Статут Організації Об'єднаних Націй та інші міжнародно-правові акти визначають роззброєння як принцип міжнародного права, і водночас це загальний, ненасильницький і демократичний мир. Роззброєння також є матеріальною гарантією миру і є основним напрямком спільних зусиль міжнародного співтовариства щодо формування системи глобальної стабільності та безпеки. Заходи щодо роззброєння, які застосовуються країнами, можуть включати міжурядові угоди та односторонні дії; це можуть бути угоди про територіальне розмежування або детальні механізми демілітаризації світу.

Сучасний стан міжнародних відносин, не зважаючи на те, що не відбувається глобальних військових протистоянь, неможливо назвати станом миру і мирного співіснування. Тому й залишається надалі актуальним питання роззброєння, як запорука того, що конфлікти, принаймні збройні, не матимуть підстав для виникнення.

Метою роботи є проблема роззброєння і контролю над озброєннями світу в період, що розглядається в даній роботі. Ядерна проблема, що з'явилася в той час, стала серйозною небезпекою. І самим небезпечним було те, що дві наддержави так захопилися своєю гонкою озброєнь, що декілька разів світ стояв на порозі розгортання війни із застосуванням зброї неймовірно великої сили.

Роззброєння важливе і в даний час, в сьогоденній невизначеній ситуації на світовій арені. Суспільство винайшло настільки руйнуючу зброю, що появилася необхідність вживати заходів по його скороченню. Я сподіваюся, що дана робота допоможе в повній мірі зрозуміти і проаналізувати історію даних питань в сфері роззброєння і контролю над озброєннями.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються наступні **завдання**:

- провести аналіз джерельної бази дослідження;

- знайти характеристики етапів розвитку роззброєння в теоріях політології, розкрити основні складові й умови функціонування роззброєнь, рівень впливу ядерного фактору на історичні зміни масштабів ролі, які стримування традиційно відіграло в політиці великих держав.

- визначити перспективність роззброєння у контекст розвитку концепції ядерного стримування в сучасних умовах.

- сформулювати передумови, що призвели необхідність розв'язання проблеми роззброєння;

- переглянути відношення держав-учасників міжнародних відносин до проблеми роззброєння;

- відмітити основні наслідки контролю над озброєннями.

Об'єкт дослідження. Об'єктом даного дослідження є роззброєння країн світу та його вплив на міжнародні відносини у 20 – 21 столітті.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є проблема роззброєння і контроль над озброєннями у заданий період часу та визначення процесу роззброєння в системі глобальної безпеки.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали системний та системно-історичний підходи до вивчення світової політики роззброєння і міжнародних відносин. Системний підхід дозволив поєднувати різні методи політологічного аналізу, включаючи порівняльний та проблемно-хронологічний підходи. Компаративний метод дозволив порівняти стратегії та практичні дії країн на різних хронологічних етапах. Це дало можливість виявити характер динаміки пріоритетів стратегії забезпечення безпеки в світі, а також зміни підходів до формування порядку денного і вибору основних проблем та вузлів протиріч, які залучали увагу світової спільноти на різних етапах. Застосування ретроспективного та порівняльного методів в сукупності дає можливість зіставити використовувані керівництвом країн організаційно-політичні механізми вирішення проблем роззброєння, що, в свою чергу, дозволяє простежити еволюцію напрямків стратегії захисту на різних етапах.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів та підрозділів до них, висновків; робота містить 108 сторінок тексту. Список джерел включає 67 найменувань.

Розділ 1. Процес роззброєння на міжнародній арені з початку 1900-х рр. до Другої світової війни

Передумовами появи концепції для здобуття миру за посередництвом роззброєння або скорочення озброєнь зроблено ще у XIX ст. Підписано першу угоду з роззброєння між Сполученими Штатами Америки і Великобританією, тугода Раша–Бегота про режим кордону між Америкою і Канадою після завершення англо-американської війни 1812–1814 рр. Дана угода призвела до демілітаризації кордону між даними країнами. Рух за домінуючу толерантність у веденні війни та обмеження зброї, які наносять невинуваті страждання людям, розпочався уже 29 листопада 1868 року.

Були підписані Декларації про заборону застосування вибухових та запалювальних куль. В кінці XIX і на початку XX ст. відбулися Гаазькі мирні конференції. Перша відбулась у 1899 році. Результатом першої з'явилася заборона використання отруйних речовин на полі бою та розривних куль “дум-дум” , а також розташовано мораторій на метання бомб з літальних апаратів. Завдяки другій Гаазькій конференції 1907 року було опрацьовано перелік пропозицій з роззброєння, які ніколи не були втілені в життя.

У XX столітті, роль роззброєння ще більше зросла оскільки тут відбувались війни та активно розвивалась військова техніка. Після завершення Першої світової війни проблематика роззброєння стала першою у списку для вирішення у світовій спільноті, і це устанавлює передумови для виокремлення досліджень миру концепцію досягнення миру через всесвітнє роззброєння та скорочення озброєнь.

1.1 Гаазькі мирні конференції.

На першій мирній конференції було підписано Конвенцію про мирне врегулювання міжнародних спорів, яка на другій конференції 1907 року була оформлена і показана в новій редакції. Це розпочало новий і особливий етап у становленні та підтвердженні в міжнародних відносинах принципу мирного вирішення суперечок. Можна сказати що, це була перша, хоча і оглядиста, спроба прикріпити в міжнародному праві принцип мирного вирішення протиріччя і спорів, та якоюсь мірою обмежити право будь-якої країни на війну. Скликання першої мирної конференції було запропоноване імператором Миколою II, що передбачали 2 ноти російського уряду: одна з 12 серпня а інша з 30 грудня 1898 р. Брала участь 26 держав (Росія, Османська імперія, Німеччина, Австро-Угорщина, Італія, Франція, Іспанія, Велика Британія, Нідерланди, Бельгія, Швейцарія, Швеція, Данія, Болгарія, Сербія, Чорногорія, Греція, Португалія, Ліхтенштейн, Люксембург, Японія, Китай, Сіам, Персія, США, Мексика). Головою був барон Стааль.

Важливо зазначити, що другою нотою були передбачені три пункти, які були метою скликання конференції:

- 1) покращення мирних способів закінчення суперечок і спорів між державами;
- 2) пом'якшення засобів ведення і знарядь війни;
- 3) обмеження озброєнь;

Третій пункт визначав такі процедури: використання, у відповідних випадках, добрих послуг, посередництва і добровільного перегляду з метою запобігання військових зіткнень між країнами, договір про способи використання даних засобів та встановлення одноманітної практики в їх вживанні. На даній конференції були присутні всі європейські країни, а також США, Китай Персія, Мексика, Японія, і Сіам . За вказаними конвенціями держави були згодні забезпечувати мирне вирішення своїх міжнародних конфліктів та уникати, усіма можливими способами , звернення до військових сил у стосунках між собою. Дані конвенції регламентували деякі мирні способи

вирішення спорів (слідчі комісії, добрі послуги та посередництво) і пророкували утворення Третейського постійного суду.

Конвенція за мирне вирішення міжнародних зіткнень складається з п'яти розділів та включає в собі 97 статей. В даній конвенції були прописані такі основні способи мирного вирішення міжнародних спорів та конфліктів, як :

– Переговори, які можливі у багатосторонніх конфліктах та у суперечках між сторонами.

– Добрі послуги, які передбачають намагання країн не учасниць конфлікту чи міжнародних органів сприяти утворенню умов для початку переговорів між країнами міжнародного конфлікту для уникнення ескалації. Потрібно і важливо зазначити, що добрі послуги не зобов'язують країн - учасниць до якихось дій, але надають можливість створення умов для мирного вирішення конфлікту. В тому числі держава чи міжнародні органи, які надають добрі послуги, фактично не являється учасником переговорів.

– Посередництво, тобто участь у переговорах третьої сторони по її правилам. Статус посередника абсолютно відрізняється від статусу країни чи організації, яка добрі послуги надає.

– Утворення слідчої комісії, яка утворюється на основі договору між сторонами конфлікту і визначає повноваження, питання та інші важливі складові процесу для виконання комісією складених завдань (Розділ III конвенції)

– Арбітраж, відбувається у міжнародному третейському суді, який створили в 1899 році за вирішенням Першої Гаазької конференції. Цей спосіб мирного вирішення міжнародних спорів був прикріплений у Конвенції про мирне вирішення міжнародних зіткнень в Розділі IV.

Третейський Міжнародний суд має повне право вирішувати міжнародні спори та суперечки між сторонами конфлікту судом за їхнім вибором та на основі поваги до міжнародного права. Сторони конфлікту беруть на себе обов'язок справедливого виконання третейського рішення. Третейський суд представляє собою самий справедливий та ефективний спосіб вирішення

міжнародних суперечок чи спорів, який не зміг бути залагоджений дипломатичним шляхом. Суд може вирішувати спори, які виникли одразу ж і також ті, що можуть виникнути в майбутньому. Суд може їх вирішувати як повністю так і частинами за бажанням сторін. Також країни укладаючи договір можуть указати, що всі спори по даному договорі будуть виконуватись у третейському суді, якщо цей договір припадає під юрисдикцію третейського суду.

Гаазькі конвенції 1899 і 1907 стали важливим кроком в прикріпленні в міжнародному праві арбітражу, як варіанту вирішення міжнародних спорів та суперечок мирним шляхом. У статті 15 визначено, про те, що «Міжнародний третейський суд має предметом рішення розбіжностей за їх вибором і на підставі поваги до права». Основною перевагою і плюсом третейського суду є те, що з винесенням рішення суперечка закінчується, так як сторони заздалегідь або після виникнення суперечки домовились про дотримання прийнятого рішення. Як відмічав Л. Оппенгейм: «Арбітражне рішення є остаточним, якщо в угоді про арбітраж не передбачене інше». Важливим є те, що дана перевага являє собою і помилку. Це не підштовхує країни до вирішення спорів саме таким шляхом, тому що, як і вирішення міжнародного конфлікту в Міжнародному Суді, вирішення є обов'язковим і апеляції не підлягає. Стаття 60 Статуту Міжнародного Суду «Рішення остаточне і не підлягає оскарженню. У разі спору про суть або обсяг рішення, тлумачення його належить Суду за вимогою кожної сторони». Підтверджує обов'язковість виконання рішень. Недосконалість цього методу ще в тому, що кожен із суб'єктів спору повинен погодитись на розгляд суперечки в третейському суді. В той час, коли спір зачіпає життєво важливі інтереси чи має політичний підтекст чи контекст і країни відчувають вразливість її міжнародної правової позиції чи відсутність повної впевненості в тому, що їх докази будуть мати достатню силу і суд постановить не в їхню користь, всі намагаються

уникнути даного варіанту мирного вирішення міжнародного спору.¹ Враховуюче це, були винесені із сфери компетенції арбітражу такі питання як спори, які відносяться до виключно юрисдикції країни, та які стосуються територіальної цілісності тої чи іншої країни, які стосуються військової справи і звичайно суперечки, які за Статутом ООН викладені на Раду Безпеки, за виключенням коли Рада Безпеки ООН виносить це питання зі своєї юрисдикції і віддає право іншим сторонам вирішити цю суперечку іншими процедурами мирного врегулювання.

В даний час у міжнародній практиці такі спеціалізовані заклади ООН як ЮНІДО, ЮНЕСКО, Всесвітній поштовий союз, міжнародна організація праці та інші вибрали як головний спосіб вирішення спорів саме третейський суд. Російська делегація, запропонувала оригінальний і сучасний спосіб вирішення даних зіткнень – слідчі міжнародні комісії, які так чудово довели свою доцільність через п'ять років, в надзвичайному Гульльському інциденті.

Повертаючись до самого тексту конвенцій про мирне вирішення міжнародних спорів 1899 і 1907 рр., виявляється, що головна ідея криється у перших статтях конвенцій. Проте, якщо перша стаття, говорить: «в видах можливо більшого попередження звернення до сили у відносинах між державами договірні сторони погодилися спрямовувати всі свої зусилля до мирного вирішення міжнародних суперечок», з правової точки зору невразлива, то в такому разі та ситуація що передбачає: «у випадках серйозних розбіжностей або зіткнень держави погоджуються, перш ніж взятися за зброю, звертатися, наскільки дозволять обставини, до добрих послуг, або до посередництва однієї або декількох дружніх держав – застереженням «наскільки дозволять обставини» позбавляє вимоги конвенції обов'язкового характеру, тим самим споконвічно зумовлюючи міжнародно-правову силу всіх 61 статей».

5. ¹ Гаазькі конвенції 1899 та 1907 рр. про мирне вирішення міжнародних суперечок [Електронний ресурс] // Allbest. – 609. – Режим доступу до ресурсу: https://revolution.allbest.ru/international/00820939_0.html.

Даючи характеристику положенням перших статей двох конвенцій, Дмитро Левін писав: «Це була гола декларація, ні до чого не зобов'язуюча». Такої ж думки були і автори праці «Від Декрету про мир до Декларації миру», визначаючи, що «слабкість формулювань відомих Гаазьких конвенцій про мирне вирішення міжнародних суперечок найбільш переконливо доводить юридичну необов'язковість звернення до мирних засобів в дожовтневу епоху». Використання інститутів мирного вирішення міжнародних спорів в повній мірі залежало від бажання і волі держав учасників спорів, але не було обов'язком зі сторони міжнародного права. Як підкреслював Гіві Шармазанашвілі, «не змінили існуючого положення прийняті на Гаазьких конференціях 1899 і 1907 рр. Конвенції про мирне вирішення міжнародних суперечок, хоча ці конвенції і встановлювали процедуру мирного врегулювання міждержавних розбіжностей, вони не передбачали в категоричній формі заборони війни як засобу вирішення спорів». Незважаючи на зайву «гнучкість» вимог конвенцій, варто сказати, що прийняття конвенцій стало переломним моментом у майбутньому розвитку міжнародного права. За оцінкою Ф. Ліста, перша конференція в Гаазі ввела постійну палату третейського суду «привідкрила можливість вирішувати міждержавних суперечок правовим шляхом». Якщо говорити про роль розглянутих Гаазьких конвенцій то, Г. А. Пушмін уточнював, що вони «створили вперше систему міжнародно-правових засобів мирного виконання міждержавних суперечок, узагальнивши розрізнену практику застосування окремих способів мирного врегулювання». За оцінкою С. Л. Єгорова, прийняття першої Конвенції про мирне вирішення міжнародних суперечок: «фактично поклало початок процесу нормативного поповнення принципу мирного вирішення міжнародних суперечок, що є одним з основних принципів сучасного міжнародного права».

Мирна Гаазька конвенція про мирне вирішення міжнародних спорів стала першою багатосторонньою угодою, в якій був узагальнений весь наявний і можливий політико-правовий арсенал звичаїв та норм, що стосується мирного врегулювання міжнародних спорів. Вся історія створення принципу мирного

вирішення міжнародних суперечок розпочалася з Гаазьких мирних конференцій, ініційованих Росією. Дані конвенції передбачали обмеження застосування збройних сил для вирішення міжнародних конфліктів.

В завершення можна сказати, що Гаазькі конференції стали переломним етапом у створенні принципу мирного врегулювання спорів. Конвенція про вирішення міжнародних зіткнень 1907 року включала в себе самі ефективні способи вирішення міжнародних спорів мирним шляхом. Закріплювала в собі структуру, повноваження і порядок розгляду та порядок оголошення прийняття рішення третейського суду. 43 держави учасниці даної конвенції ще раз змогли закріпити статус третейського суду в вирішенні міжнародних спорів.

Прийняли 13 конвенцій: про встановлення автоматичних контактних підводних мін; про мирне вирішення міжнародних зіткнень; про обмеження випадків застосування сили для стягнення за договірними борговими зобов'язаннями; про початок воєнних дій; ; про бомбардування морськими силами під час війни; про права і обов'язки нейтральних держав і осіб у сухопутній війні; про становище ворожих торговельних суден з початком воєнних дій; про перетворення торговельних суден на воєнні; про застосування до морської війни Женевської конвенції з питань захисту військовополонених і хворих. Міжнародно-правові норми, розроблені і опрацьовані в цих документах, було відображено в Женевських конвенціях про захист жертв війни (1949) і Додаткових протоколах до них (1977).¹

Також прийнято декларацію: про заборону метання вибухових речовин та снарядів з повітряних куль.

18. ГАЗЬКІ КОНВЕНЦІЇ [Електронний ресурс] // Ліга Закон. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <https://ips.ligazakon.net/document/TS001933>.

1.2 Проблематика роззброєння після Першої світової війни

У 1914 році, 28 червня, сербський націоналіст Гаврило Принцип, який був членом нелегальної організації «Молода Боснія», в центрі міста Сараєва замахнувся на життя Франца Фердинанда, спадкоємця австро-угорського престолу. Через пару тижнів Австро-Угорщина об'явила війну Сербії, обвинувативши її в причетності до замаху. Сформувалися два лагери: сили Антанти очолювані Великою Британією та Францією і табір на чолі з Німеччиною та Австро-Угорщиною. Воєнні дії розпочалися на Балканах та протягом наступних років проводилися на західному та східному фронтах, в Африці та на Близькому Сході. Перемир'я було укладено в листопаді 1918-го, а мирний договір в червні наступного року підписали у палаці Версаль неподалік від Парижа. Людські та матеріальні втрати в результаті Першої світової війни були без сумніву колосальні.

Висновки Першої світової війни, що завершилась підписанням 11 листопада 1918 р. Комп'єнського перемир'я, остаточно підтверджено на "Мирній Паризькій конференції, яка проходила з січня 1919 р. по січень 1920 р. Метою даної конференції були укладення і розробка мирних договорів між державами Четверного союзу, та Антанти, які перемогли у війні. Основні питання даної конференції вирішувалися "радою трьох": президентом США В. Вільсоном, прем'єр-міністром Великобританії Д. Ллойд-Джорджем, , прем'єр-міністром Франції Ж. Клемансо, що не подобалось іншим країнам, які брали участь у війні на боці Антанти. Мета Франції - ослабити у плані економіки свого давнього суперника - Німеччину, установити кордон по річці Рейн, заволодіти розвинутими землями Німеччини (Саарський кам'яновугільний басейн та лівий берег Рейну) Великобританія, використовуючи гасло: «У Англії немає постійних союзників, є постійні інтереси, прагнула зберегти сильну Німеччину як протипагу Франції на континенті, відібрати німецькі колонії». А США у свою чергу, у зверненні президента до Конгресу, яке получило назву: «14 пунктів президента В. Вільсона», захищали право європейських націй на самовизначення

і утворення в Східній Європі самостійних держав, що могли б стати протиположними Британії, Німеччині та Франції.

Після довгих дебатів, 28 червня 1919 р., було укладено Версальський мирний договір країн Антанти і Німеччини. За цим договором Німеччина втратила 1/7 частину території, 1/12 частину населення, позбавлялася всіх колоній. Вона повинна була за 42 роки виплатити репарацій на астрономічну суму 256 млрд. золотих марок.

10 вересня 1919 р. підписано Сен-Жерменський договір з Австрією. Південний Тіроль, Юлійська Країна, Істрія, крім міста Фіуме (Рієка), що ставало вільним містом, відходили до Італії. Богемія, Моравія і Сілезія відходили до Чехословаччини; Боснія і Герцеговина, Далмація, Країна, Словенія - до КСХС; Буковина - до Румунії; Східну Галичину окупувала Польща. Австрії заборонявся аншлюс (приєднання) з Німеччиною.¹

27 листопада 1919 р. було підписано Нейський договір з країною Болгарією. Вона позбулася виходу до Егейського моря - Західну Фракію, що відійшла до Греції; Південна Добруджа так і залишилась у складі Румунії. Репарації становили 2,25 млрд. золотих франків, які країна повинна була оплатити протягом 37 років.

З Угорщиною 4 червня 1920 р. було підписано Тріанонський договір, за яким зменшувалася територія - у 3 рази а населення у 2,5 рази. Угорщина втратила Трансільванію і частину Банату, що відійшли до Румунії. До Королівства Сербів, Хорватів і Словенців відходили Хорватія і Воєводина, до Чехословаччини - Закарпаття, заселене переважно українцями.

За Севрським договором 10 серпня 1920 р. з Туреччиною Османська імперія була розділена між Францією (протекторат над Марокко і Тунісом мандат на Сирію і Ліван,) і Британією (протекторат над Єгиптом, отримала мандат на Палестину, Трансйорданію, Ірак). Мармурове море було відкрите для всіх кораблів. В зв'язку з національно-революційним рухом в Туреччині, який

¹⁴ Паризька мирна конференція [Електронний ресурс] // Всесвітня історія – Режим доступу до ресурсу: <https://sites.google.com/site/vsesvitistoria/tema-6-parizka-mirna-konferencia>.

призвів до проголошення президентом республіки на чолі з Мустафою Кемалем та ліквідації султанату, Севрський договір не вступив у дію, а у липні 1923 р. підписано Лозаннський мирний договір, по якому Туреччина домоглася визнання незалежності з боку країн Антанти і зберегла свою державність.

По ініціативі США була створена Ліга Націй (1919 -1946 рр.). Її метою були розвиток співробітництва між державами і досягнення миру і безпеки між народами. Ініціатор її створення - президент В. Вільсон. Спочатку членами Ліги стали 44 країни, потім їх кількість зросла до 52. Однак після ознайомлення з її статутом конгрес США відмовився від вступу своєї країни до цієї організації.¹

Основними органами Ліги є: постійний секретаріат на чолі з генеральним секретарем, Асамблея представників членів організації, Рада Ліги. Місце знаходження організації - Женева. Ліга Націй намагалася завадити розв'язанню військових конфліктів, однак реально не змогла прийняти жодного дієвого рішення з метою завадити агресору, оскільки система прийняття рішень була занадто складною, механізму їх впровадження не було, документи мали декларативний характер.

Об'єднана делегація Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки прибула на конференцію у січні 1919 р., але представники кожної з держав діяли самостійно і не узгоджено. Делегація ЗУНР хотіла зупинення нападу Польщі на Східну Галичину. В липні 1919 р. представники Антанти признали право Польщі на окупацію Східної Галичини. А уже 14 березня 1923 р. конференція послів Антанти, знаючи результати Ризького мирного договору Радянської Росії, Польщі і УСРР, прийняла рішення про приєднання Східної Галичини до Польщі на умовах автономії для українців (але це так і не виконали). Тому, на 1923 рік всі українські землі були розділені між Польщею (Західна Волинь, Східна Галичина, Закерзоння), Румунією (Північна Буковина, Південна Бессарабія, Хотинщина). Чехословаччиною

¹⁴ Паризька мирна конференція [Електронний ресурс] // Всесвітня історія – Режим доступу до ресурсу: <https://sites.google.com/site/vsesvitistoria/tema-6-parizka-mirna-konferencia>.

(Закарпаття), Право- і Лівобережна Україна під назвою УСРР увійшла до складу СРСР.

Система угод 1919 - 1920 років була несправедливою у різних питаннях: не вирішено безліч територіальних проблем (17 млн. людей опинилися не на своїх землях), надзвичайно понижено Німеччину, різні нації - словаки, українці хорвати не створили своїх держав. Поза системою угод знаходилася Радянська Росія, яка уже в березні 1918 р. підписала Брестський сепаратний мир з Німеччиною і саме тому країнами Антанти визнавалася зрадницею союзницьких інтересів. Це погано впливало на стабілізацію в Європі. Тому угоди не стали основою тривалого стабільного миру. В кінці 20-х рр. збільшився рух за перегляд кордонів в Європі, що стало однією з причин для початку Другої світової війни.

Щоб розглянути далекосхідні питання з листопада 1921 р. по лютий 1922 рр. було скликано Вашингтонську конференцію 9-ти держав - США, Японії, Франції, Великобританії, Італії, Португалії, Китаю, Бельгії, Нідерландів. Найактивніший учасник конференції - США, які старались встановити контроль над Азійсько-Тихоокеанським регіоном. Основна мета конференції - вирішення проблеми Далекого Сходу й Тихоокеанського регіону та обмеження морських озброєнь. В основному ці рішення були спрямовані на обмеження Французької програми по збільшенню свого флоту і зменшенню впливу Японії, яка почала втрачати свої позиції в Китаї. США вимагали зупинити в усіх країнах будівництво великих військових кораблів.

У грудні 1921 року підписано угоду "чотирьох держав" - Британії, Франції США та Японії, який, був договором про ненапад у зоні Тихого океану. Ця угода скасувала англо-японський договір 1902 року. Країни, які підписали угоду, домовилися "поважати, всі права стосовно їх володінь на островах... у зоні Тихого океану". США мала можливість "придбання" островів у даному регіоні.

У лютому 1922 року підписано угоду про обмеження морських озброєнь, так званий: «договір "п'яти держав"» між Францією, США, Британією, Японією та Італією на 15 років. У цьому договорі визначалася кількість лінкорів, які їх

могли мати держави-учасниці, у даній пропорції: 3 - для Японії, по 5 для США і Англії, по 1,75 - для Франції і Італії. Було прийняте рішення заморозити будівництво лінкорів на 10 років. На інші кораблі обмежень не встановили. США, Японії, Англії не дозволялося покращувати свої бази на островах. Від цього виграла Японія, яка тільки що закінчила будівництво нової бази на острові Бонін.

Найскладнішим на конференції вважалося питання Китаю. У лютому 1922 року підписано угоду "дев'яти держав", у якому розповідалось про дотримання незалежності, суверенітету, та територіальної цілісності Китаю і дотримання принципу "відкритих дверей", тобто "рівних можливостей, які відкриваються у Китаї для промисловості і торгівлі". По факту, це давало перевагу США в Китаї, тому, що до цього останній був розділений на сфери впливу тільки Англії Франції та Японії. Держави-учасниці дали обіцянку не використовувати ситуацію, яка склалася в Китаї, з метою здобуття вигоди для себе. На той час у Китаї було 2 уряди: у Пекіні - центральний, у Кантоні - на чолі з Сунь Ятсеном, які були ворогами. Іноземні громадяни мали право у разі порушення ними китайських законів не підлягати юрисдикції Китаю.

Вашингтонська мирна конференція зафіксувала нове співвідношення сил на Далекому Сході у користь Британії, США і Франції.

Після укладення Версальсько-Вашингтонської системи договорів міжнародна ситуація в Європі покращилась. Однак "відкритим питанням" залишалася Радянська Росія: європейські уряди не визнавали більшовицького режиму, намагалися ліквідувати його під час громадянської війни у Росії; радянський уряд відмовився розраховуватися за царськими кредитами. Це стримувало її міжнародне визнання і розвиток торгівлі. Винятком став торговий договір Росії з Англією 1921 року.

Для Росії початком виходу з міжнародної ізоляції стала Генуезька конференція, яку проводили з квітня по травень 1922 року. Головне питання конференції - економічні проблеми Європи після війни, взаємне визнання боргів. Але Росія погодилася сплатити царський борг у тому випадку, якщо європейські

держави зможуть відшкодувати збитки від інтервенції 1918-1920 років. Оскільки остання сума, на думку Росії, перевищувала борги у період царизму, а європейським країнам це не підходило, - конференція не закінчилась успіхом. Але недалеко від Генуї у містечку Раппало в квітні 1922 року підписано угоду Росії з Німеччиною, за яким країни визнали одна одну і установили тісні економічні, політичні, та військові зв'язки.

На початку 1923 року франко-бельгійські війська окупували Рурську область Німеччини тому, що остання не мала можливості виплатити величезну суму репарацій. Уряд в Німеччині закликав населення до пасивного опору окупантам, не працювати на виробництві, а Німеччина продовжувала виплату заробітної плати у даному регіоні. Це призвело до гіперінфляції - ціна одного американського долара у листопаді 1923 р. була рівною до 2,4 трильйонів марок.

У результаті збільшився вплив радикальних партій (фашистської та комуністичної). Лідер до цього всім невідомої націонал-соціалістичної партії А. Гітлер навіть спробував повалити уряд ("півний заколот" у Мюнхені).

Питання пов'язані з фінансами розглядалися і на Гаазькій конференції влітку 1922 році, але теж безрезультатно. Єдиним практичним рішенням стало визнання Радянської Росії повноправним учасником міжнародних відносин без будь-яких відступів з її боку.

Під час Лозаннської конференції 1922 - 1924 років було підписано договір (1924 р.) Туреччини та європейських країн, що замінив Севрський договір. Відповідно з Лозаннським договором встановлені сучасні кордони Туреччини.

Завдяки Локарнським угодам у жовтні 1925 року гарантована недоторканність кордонів між Бельгією, Францією та Німеччиною. Східні кордони Німеччині не були гарантовані. Німеччину прийняли до Ліги Націй. З Саарської області виходили французькі війська.

З часом країни Європи почали визнавати СРСР, і до 1925 року він був визнаний уже 22 країнами.

Після Раппальського Договору зав'язалися найтісніші контакти СРСР і Німеччини, особливо у військовій сфері: і з 1923 р. практикувалася колективна

підготовка офіцерів Рейхсверу і Червоної Армії, провадився обмін військовими технологіями. На території Радянського Союзу таємно виготовляли підводні човни, зброю для Німеччини. Взаємні кредити перебільшували суму у 700 млрд. марок. У квітні 1926 року між Німеччиною і СРСР підписано угоду про нейтралітет і ненапад.

Для забезпечення миру в Європі 27 серпня 1928 року у Парижі підписано пакт Бріана-Келлога, згідно з яким країни - учасниці даного пакту відмовлялися у відносинах між собою від війни як знаряддя вирішення суперечок. Спочатку його підписали 15 країн, а у 1929 році - 44 країни.

Але економічна криза, яка відбувалась з 1929 по 1933 роки, зруйнувала безліч міжнародних домовленостей, система договорів, яка існувала, не змогла утримати фашистську агресію 30-х років та не запобігла Другій світовій війні.

Версальський порядок досить швидко показав свою неспроможність, і основні світові держави, пішовши своїм шляхом, підірвали всю систему. Західноєвропейські держави, які перемогли у Першій світовій війні, - Англія і Франція - постаралися відтіснити від великодержавного кондомініуму не тільки позаєвропейські держави (США і Японію), а й ті держави, які вийшли зі світової війни переможеними і ущемленими (Німеччину, Італію і Росію).

Результатом, як відомо, стала нова велика війна, запобігти яку Версальська система виявилася не в змозі.

1.3 Використання і заборона хімічної зброї у «локальних конфліктах»

22 квітня 1915 року під час Першої світової війни німці вперше застосували отруйний газ в атаці поблизу міста Іпр (Бельгія) на шести кілометровій ділянці фронту - французи випустили 180 тонн хлору за 5 хвилин. Третина із 15 000 отруєних людей померла. Всупереч поширеній думці, перша хімічна зброя була використана не в Німеччині, а у Франції. У серпні 1914 року армія французів застосувала проти німецьких військ сльозогінні гранати з етилбромацетатом. Загалом від війни постраждало 1,2 мільйона солдатів, 91 000 загинуло. Через два роки Бундесвер застосував у цьому ж районі інший газ, іприт, який отримав назву в честь поля бою — іприт.

Отруйні гази використовувалися у війні з давніх часів, і новітня історія показує, що французька поліція використовувала сльозогінний газ у своїх операціях у 1912 році. Коли в Німеччині почалася Перша світова війна, розробка хімічної зброї активізувалася, і в жовтні 1914 року почалися перші спроби на полі бою, які виявилися неефективними. У січні 1915 року німці використали токсичний ксилілбромід на східному фронті, але велика частина газу замерзла через сильні морози. Проте російський військовий уряд оголосив про понад тисячу смертей від нової зброї.

22 квітня 1915 року в 2-й битві за Іпр німецькі військові здійснили одну з небагатьох атак. Об'єкти ворога обстрілювали з артилерії, але замість наближення німецької піхоти дві французькі дивізії були виведені хімічною зброєю хлором і чим також були заповнені окопи французької оборони. Німці, не менш шоковані ударом власної зброї, не скористалися перемогою.

Війна на Кіпрі закінчилася 25 травня без відновлення німців, але застосування хімічної зброї зіграло важливу роль у Першій світовій війні. Франція та Велика Британія, а також США, які вступили у Першу світову війну в 1917 р., почали розробляти власну хімічну зброю та засоби оборони. Всього на війні було використано понад 100 тис. тонн токсинів, понад півмільйона було поранено і понад 30 тис. людей загинуло на війні.

Після Першої світової війни Великобританія, Франція, Іспанія, Італія та Японія використовували хімічну зброю для вирішення своїх колоніальних конфліктів. У 1925 році Женевський протокол заборонив його використання, але не обмежував можливості виробництва і зберігання.

Радянський Союз став піонером у розробці хімічної зброї. Незважаючи на домінуюче лідерство в цій галузі в Німеччині та Японії, Радянський Союз розробив і зібрав різноманітний військовий персонал. 11 серпня 1925 року на засіданні Революційної ради було прийнято рішення про створення нової військової структури. 22 серпня 1925 року на базі хімічного відділу артилерійського дивізіону було створено дивізію Збройних сил. Режисер — Яків Фішман. Новим відділом керували віце-голова Революційної військової ради та Йосип Уншліхт, віце-голова генерального директора з військових і морських справ.

Радянське керівництво намагалось якнайшвидше передати Червоній Армії найпотужнішу зброю свого часу — хімікати. Але археологи старого фільму, переважно віруючі, не погоджувалися з поглядами більшовиків на реформи зброї, які вони щиро вважали злими. Крім того, стародавні експерти мали професійні знання про ужаси хімічної війни. Тепер їх замінила людина, вільна від будь-яких моральних, етичних чи релігійних принципів.

Ще в 1929 році Фішман запровадив використання токсичних газів у зоні конфлікту на Китайсько-східній залізниці, оскільки «цьому сприяють умови в північній частині Маньчжурського театру війни, а в протигазах Китаю немає нових фільтрів» Потім вони обмежилися звичайною зброєю, правда, без хімічної зброї. Але ентузіазм потребував виходу: проводилися дослідження на людях, випробовувалися нові види і типи токсинів і все частіше перевірялося їх можливе використання. З 1933 року Червона Армія тренується із справжньою хімічною зброєю.

Вони створили економічні сили, бойові хімічні машини, хімічні танки, хімічні танкові війська, хімічні війська авіації та впровадили ідею створення хімічних військ. Розробляли нові токсичні речовини, нові способи їх

використання. За ініціативою Фішмана була детально розроблена ідея зараження ворожої території, розроблена та запущена у виробництво та введена в експлуатацію спецтехніка. Раніше нічого подібного не було.

Ще одним аспектом діяльності Сухопутного хімічного відділу є співпраця з ОДПУ-НКВС (Об'єднане державне політичне управління – Народний комісаріат внутрішніх справ СРСР) . За бажанням чехів під особистим контролем Якова Фішмана були створені спеціальні боєприпаси для вандалізму, особливо для терористичних актів. Проте таке завзяття не допомогло військовому начальнику – його переслідували 5 червня 1937 р. Покарання – 10 років табору. У в'язниці він працював за спеціальністю – очолював спецтехніку НКВС. Чому його пощадили і поставили керувати «Шарашкою»? Просто більше нікого не було — решту хіміків уже розстріляли. А Фішман знав майже все в цій сфері: які токсини та їх транспортні засоби на службі РСЧА (Робітничо – селянська червона армія), їхні дефекти та чого очікує Сталін від хіміків. Важливо, що Яків Фішман знав про свої колишні робочі групи – вчених і розробників, і те, як змусити їх працювати у в'язниці, відрізняв брехню від реальних досягнень. Він чудово зарекомендував себе, тобто вмів стежити і інформувати своїх підлеглих.

Під керівництвом Фішмана Технічне бюро розробило новий протигаз, який був легшим у виготовленні, ніж існуючі моделі, та більш ефективним. Звісно, група Фішмана не акцентувала увагу на протигазах. Проте про успіхи розробки бойового газу майже нічого не відомо, оскільки «законні» документи науковцям недоступні. Після війни нагальна потреба в його службі явно відпала: в руках Радянського Союзу вже були найкращі досягнення німецької бойової хімії — зарин, зоман, табун. Німецькі заводи табуну і зарину були розібрані і перевезені до Сталінграда. А отруйні речовини вже не супер зброя – вони стали ядерною зброєю.

У 1947 році Фішмана звільнили з табору і призначили завідувачем хімічного факультету Саратовського інституту механізації сільського

господарства. Однак у квітні 1949 року Фішмана знову заарештували і перевезли до Норильська.

Після смерті Сталіна знову згадали про Якова Фішмана. Але цього разу його доля була набагато милосерднішою: у січні 1955 року Військова колегія Верховного Суду Радянського Союзу скасувала вирок і відновила колишнього начальника Червоної Армії. Яків Фішман, генерал технічних військ у відставці, помер у Москві в липні 1961 року у віці 75 років.

Під час Другої світової війни хімічна зброя виявилася неефективною у військових операціях через наявні засоби захисту та інтенсивний рух, який загрожував враженню їхніх власних військ. Після Другої світової війни хімічна зброя використовувалася лише в ряді регіональних конфліктів - в Ємені (1966-67), в іраксько-іранській війні (1980-88).

У 1993 році був підписаний міжнародний договір про заборону виробництва, зберігання (після 2007 року) і застосування хімічної зброї. Договір набув чинності в 1997 році і був ратифікований 128 державами.

Розділ 2. Роззброєння та його вплив на міжнародні відносини у Другій світовій війні та під час «холодної війни»

2.1 Роззброєння країн під час Другої світової війни

У довоєнний період Радянський Союз в значній мірі покладався на сильні бронетранспортери. Радянським інженерам вдалося створити такі шедеври танкобудування, як Т-34. Особливо важливою була артилерія та повітряна підтримка бронею. Оскільки основною силою Радянського Союзу все ще була піхота, особлива увага приділялася розробці стрілецької зброї та вибухових речовин.

Британською військовою базою був флот. У той же час сили Британської Співдружності мали злагоджене озброєння, яке виявилось дуже ефективним у бою. Збройні сили США в основному входили до складу ВПС (Військово – повітряні сили) і ВМС (Військово – морські сили). Напередодні війни США володіли найбільшим у світі винищувачем – у них було близько 325 тис. літаків.

Щоб краще зрозуміти діяльність Великої трійки і зрозуміти звідки виникла необхідність вирішення проблеми роззброєння, необхідно враховувати дії лідерів країн під час війни. Йдеться про декілька конференцій лідерів великої трійки.

Тегеранська конференція. На конференції, яка проходила з 28 листопада по 1 грудня 1943 р., «велика трійка» — Сталін, Рузвельт і Черчіль — вперше зустрілася в повному складі. Конференція чітко визначила прагнення Рузвельта і Сталіна до угоди. Черчіль спочатку дотримувався попередньої політики ізоляції Росії. Рузвельт і Сталін однаково любили ідею міжнародного порядку в міжнародних відносинах. Черчіль у цьому відношенні був консервативним, не особливо вірив у післявоєнну співпрацю з Радянським Союзом, ставив під сумнів успіх майбутнього нової Організації Об'єднаних Націй (ООН) і бачив ідею відтиснення Великобританії в міжнародній політиці.

У центрі уваги Тегеранської конференції була координація планів військових дій союзників. Конференція чітко визначила згоду західних союзників зустрітися зі Сталіним з територіальних питань. Тегеранська конференція зміцнила найважливіших союзників альянсу проти фашистів і затвердила плани військових дій проти Німеччини.

Конференція в Ялті (Крим) проходила з 4 по 11 лютого, коли радянська армія і висадка союзників у Нормандії розпалили ворожнечу на території Німеччини і війна проти нацистської Німеччини розпочалася на завершальній стадії. Ялтинська конференція ухвалила плани остаточної поразки Німеччини, визначила її позицію щодо Німеччини після її беззастережної капітуляції, окреслила основні принципи загальної політики повоєнного світового порядку, обговорила інші питання.

Перед Ялтою на Мальті зустрілися британська та американська делегації. Рузвельт мав намір продовжувати співпрацю з Радянським Союзом. На його думку, Британія була імперією, і Рузвельт вважав ліквідацію колоніальної системи одним із пріоритетів післявоєнного врегулювання. США вели дипломатичну гру: з одного боку, Велика Британія залишалася її найближчим союзником, а ядерний проект здійснювався з Лондона, але таємно від Москви; з іншого боку, співробітництво між Радянським Союзом і США дало змогу регулювати систему міжнародних відносин у всьому світі.

Рузвельт серйозно ставився до принципу опіки ООН над колоніями. Коли американська сторона представила цей документ, Черчіль заявив, що не допустить втручання у справи Британської імперії. Як уточняв Черчіль, звертаючись до Радянського Союзу, чи відповідь Сталін на кримську пропозицію щодо глобалізації? Американська сторона оголосила, що відновлюється у вигляді території від ворога, наприклад, островів у Тихому океані. Було домовлено, що пропозиція Сполучених Штатів розширить території держав, території, відібрані у ворога, і райони, які добровільно підтримають нагляд ООН.

Рішення Ялтинської конференції керували післявоєнною Європою та післявоєнним миром майже п'ятдесят років, аж до краху соціалістичної системи наприкінці 1980-х – початку 1990-х років.

У Ялті виникла ідея нової Ліги Націй. Союзникам потрібна була міжурядова організація, яка могла б запобігти спробам змінити межі сфери впливу. Було домовлено, що ООН має базуватися на принципі одностайності наддержав – постійного представника Ради Безпеки з правом вето.

Сталін погодився зі своїми союзниками, що одним із засновників і членів ООН має бути не лише Радянський Союз, а й Українська РСР та Білоруська РСР, які найбільше постраждали під час війни. А в ялтинських документах зазначена дата «25 квітня 1945 року» — дата початку Сан-Францискої конференції, яка була призначена для ратифікації Статуту ООН.

Потсдамська конференція тривала з 17 липня по 2 серпня 1945 р. і мала на меті обговорити повоєнні світові проблеми.

Під кінець Другої світової війни стало зрозуміло, що у післявоєнному світі буде лише один переможець, і це буде Радянський Союз. Радянський Союз виступив проти фашистської Німеччини більше, ніж будь-яка інша держава, і зазнав непропорційної шкоди від втрат інших країн. Але економічно країна була слабшою, ніж тоді, коли Америка розбагатіла під час Другої світової війни та розробила ядерну зброю. Визначено два глобальні центри сили – США та Радянський Союз, але останній відносно недавно втягнувся у світові справи як партнер. Ніхто не хотів нової війни. Кінець колишнього співробітництва між Радянським Союзом і США настав, коли Г. Трумен перейшов на посаду президента США. Америка не захотіла поступатися своїми позиціями і вступила в конфлікт з Радянським Союзом за звання інтегрованого лідера.

У перший день конференції Трумен запропонував створити Раду міністрів закордонних справ із п'яти великих держав (хоча ні Франція, ні Китай не брали участі в конференції) для вирішення мирних переговорів і територіального врегулювання. Пропозиція була схвалена, і зустріч запланована на 1 вересня в Лондоні.

Потсдамська конференція розглядає найактуальніші питання післявоєнної системи. Встановлено, що європейські порядки засновані на колізійних правилах. Вперше в історії дипломатії Потсдамська конференція заявила про присутність ядерної складової. В інтерв'ю Сталіну 24 липня Трумен нагадав, що в США з'явилася нова зброя з незвичайною руйнівною силою. У 1945 році у світі діяли повним ходом три основні проекти: американський (за участю Великобританії), радянський і німецький. Сполучені Штати першими досягли ядерного рубіжу.

Вперше у світі поява такого виду зброї представляла таку загрозу. І вперше ядерне роззброєння було необхідним. Ядерне роззброєння, неважко здогадатися, — це процес скорочення арсеналів ядерної зброї, її носіїв та засобів транспорту та виробництва. За словами представників ядерного роззброєння, це зменшить ймовірність ядерної війни. Я піду трохи далі і додам, що у цієї концепції є противники.

Вони зазначають, що процес ядерного роззброєння міг би скасувати «ефект заборони», який значною мірою утримував світ від війни у другій половині 20 століття.

Заборона — геополітична теорія, створена американським дипломатом Джорджем Кеннаном у 1940-х роках. Теорія заборони нерозривно пов'язана з ідеєю взаємного гарантованого знищення, яка вказує світові на неминучість повної помсти ворога в разі першого нападу. Ця теорія лягла в основу радянсько-американських відносин і світової політики, як такої, у другій половині 20 століття.

Реалізація заборони, на думку критиків Кеннана, призводить до гонки озброєнь і, як наслідок, до підвищення ризику збройного конфлікту та ризику постійного дефіциту бюджету через перефінансування військової промисловості. Крім того, теорія повністю передбачає більш реалістичний підхід і не враховує ідеологічні розбіжності між сторонами.

Основні цілі заборони застосовуються в 21 столітті, оскільки ядерна зброя продовжує відігравати важливу роль у світовій політиці, а військові теорії Росії та Сполучених Штатів значною мірою засновані на її використанні як «чинника заборони».

2.2 Проблема розброєння після закінчення війни. Карибська криза та перехід до політики розрядки.

Під час Другої світової війни лідери «великої трійки» — Т. Рузвельт, Сталін і В. Черчіль — вели переговори про створення міжнародної організації. Однак жодна зі сторін не бажала повторення ситуації з «Лігою Націй», що було повною помилкою. Тому був запропонований план для «чотирьох поліцейських» — великої трійки та Китаю, — які могли б взяти на себе організаційну роль. На конференції міністрів закордонних справ Радянського Союзу, США і Великобританії в Москві в жовтні 1943 р. була прийнята Загальна декларація безпеки, яка передбачала тісне співробітництво між Організацією Об'єднаних Націй як у боротьбі з фашизмом, так і в забезпеченні безпеки світу. У Декларації підкреслювалася необхідність створення спільної міжнародної організації миру і безпеки на основі принципу суверенної рівності всіх держав. Важливе значення для створення ООН мали резолюції Тегеранської конференції в листопаді-грудні 1943 р. і Кримського півострова в лютому 1945 р., конференції керівників урядів Радянського Союзу, США і Великобританії.

У результаті цих домовленостей у 1944 році в Думбартон-Окс була скликана конференція, на якій були викладені найважливіші положення майбутнього Статуту ООН. Підтверджено назву агентства, структуру його статуту, цілі та принципи, питання про правовий статус установ тощо. Але деякі важливі питання, такі як «головні члени організації», «методи голосування в Раді Безпеки», пізніше були вирішені на Кримській конференції глав трьох держав. Остаточний текст Конвенції був прийнятий на Конференції ООН у Сан-Франциско в квітні-червні 1945 р. за участю запрошених до держав

представників 50 країн, Радянського Союзу, США, Великобританії та Китаю.

Відповідно до ст. 1 Статуту ООН, Великобританія, Радянський Союз, Франція та Китайська Народна Республіка стали постійними членами Ради Безпеки.

За рішенням Конференції міністрів закордонних справ Москви в США, Радянському Союзу та Великобританії на першій сесії Генеральної Асамблеї ООН була створена Комісія ООН з атомної енергії. Завданням комітету було розробити пропозиції щодо моніторингу ядерної енергетики, наскільки це необхідно для забезпечення її використання виключно в мирних цілях.

Спочатку Сполучені Штати зайняли дуже сильну позицію в Комісії і прагнули зберегти монополію на всю ядерну зброю. Програма Баруха, представлена Комісією в 1946 році, передбачала створення міжнародного регулюючого органу з правом нагляду за атомними електростанціями. Однак про заборону ядерної енергії та її використання у військових цілях не йшлося.

Наприкінці жовтня 1946 р. Радянський Союз запропонував загальне скорочення озброєнь і, як пріоритет, заборону використання ядерної енергії у військових цілях. Генеральна Асамблея ООН підтримала це рішення, але пропозиція не пішла, оскільки метою ООН був нагляд і контроль, а не заборона.

Необхідно пояснити особливості міжнародних відносин у післявоєнний період. Можна сказати, що Друга світова війна докорінно змінила міжнародну ситуацію та співвідношення сил на міжнародній арені. Зазнали невдачі представники найбільш стримуючих сил імперіалізму, німецького та італійського фашизму, японського мілітаризму. Вони зазнали поразки спільними зусиллями невинних радянських комуністів і буржуазних демократів.

Франція і Великобританія в результаті війни ослабли економічно, і потрібен був час, щоб повернути собі колишнє місце і позиції на міжнародній арені. У цих країнах також посилювався класовий опір. Організація і свідомість робітничого

класу зростали занадто швидко, посилювався вплив комуністичних партій і профспілок на довгий клас робітників.

Сполучені Штати, які процвітали і збагатилися, були сповнені амбіцій до світового панування. Зміцнилася монопольна влада ядерної зброї, її вимоги та позиції світової спільноти. Радянський Союз, який мав основний важіль у боротьбі з загарбниками, був так само слабкий економічно, але величезний за військовою могутністю, і не в останню чергу – єдиний у політичних і військових відносинах, який мав багату міжнародну силу та авторитет. Радянська громада була оптимістично налаштована і сповнена прагнення до мирного творення. Тому радянські зусилля з роззброєння не мали успіху у світовому співтоваристві. Ядерна монополія США змусила Радянський Союз турбуватися про власну безпеку, але більшість інших країн прагнули такої влади й хвилювалися через те, що не зможуть її отримати.

Світове суспільство знову розділилося на дві частини, як і після Першої світової війни, але чітко окреслилися два протилежні соціально-політичні табори на чолі з Радянським Союзом і США. Це призвело не тільки до ідеологічного протистояння, а до дуже запеклої боротьби за союзників і сфери життя.

Серед шляхів вирішення основних проблем міжнародного співтовариства перших повоєнних років – Німеччини, Сходу та інших – був найочевидніший конфлікт між блоками на чолі з Радянським Союзом і США, який переріс у холодну війну. «Ідеологічною програмою» імперіалізму була промова Черчіля у Фултоні 5 березня 1946 р. у присутності президента США Трумена. Вперше після війни було проголошено «хрестовий похід» високого рівня проти комунізму та започатковано план світового панування та панування британців «не тільки в наш час, але й у наступні століття».

Для полегшення конфлікту Радянський Союз подав до ООН конкретні пропозиції щодо заборони ядерної зброї, скорочення кількості озброєнь загалом і виведення іноземної зброї з інших країн. Але в квітні 1949 року Великобританія, Франція, США, Бельгія, Італія, Канада, Нідерланди, Португалія, Данія, Ісландія, Норвегія та Люксембург створили Організацію

Північноатлантичного союзу (НАТО), щоб захистити себе від «загрози комуністичної агресії». « Після цього зіткнення двох абсолютно протилежних соціально-економічних систем переросло у збройний конфлікт, зосереджений не тільки на класовій ворожості, а й на нездатності дипломатії консолідувати мирні демократичні сили та зупинити її організаторів. Це зіткнення також є важливим оскільки, людство ще не усвідомлювало глобальної і навіть смертельної загрози, яку представляють ядерні ракети.

З припиненням ядерної монополії США в 1949 р. почався новий етап в історії роззброєння і новий цикл холодної війни.

Вперше ядерна зброя була використана американськими військовими у 1945 р. У серпні 1945 р. вона була вперше використана в боях проти японських міст Хіросіма 6 серпня і Нагасакі 9 серпня. У 1949 році в Радянському Союзі з'явилася ядерна зброя, тож розпочалася «ядерна гонка». Ядерна зброя стала важливим інструментом дипломатії в обох країнах. Ті, хто володів цією зброєю, не розуміли потенційних катастрофічних наслідків ядерної війни.

Початок 1950-х років ознаменувався антиядерним рухом, коли японський народ став першою країною, яка постраждала від ядерних вибухів. 19 березня 1950 р. на конференції в Стокгольмі противники ядерної зброї прийняли знамениту Стокгольмську відповідь, яка закликала до заборони ядерної зброї. Хоча військовий рух отримав фінансову підтримку від Радянського Союзу, його політика базувалася на критиці обох наддержав.

Переговори про роззброєння тривали, і сторони намагалися знайти компроміс. У 1952 році Радянський Союз розробив проект постанови про обмеження, регулювання і пропорційне скорочення чисельності військ і озброєння. У тому ж році Франція, США та Японія запропонували обмежити чисельність військових. Але проблема контролю, на жаль, залишилася невирішеною – в умовах недовіри до двох центрів сили створення цього органу було нереальним.

У 1954 році Генеральна Асамблея прийняла резолюцію «про укладення міжнародної угоди про скорочення озброєнь і заборону ядерної енергії, водню та

іншої зброї масового знищення». Усі країни-члени ООН однозначно закликали до скорочення та обмеження військ. Однак це було лише початком багатогранного і складного процесу, який триває донині.

Із смертю Сталіна в радянській зовнішній політиці відбулися значні зміни. Відносини між Радянським Союзом і США дещо покращилися, але ненадовго – перервані між Ейзенхауером і Хрущовим у Парижі в 1960 році.

Карибська криза 1962 року, коли світ вперше опинився на межі ядерної катастрофи, вважається головною загрозою роззброєння, яка буквально змусила Радянський Союз і США укласти угоди про роззброєння.

Під час холодної війни конфлікт між двома наддержавами — Радянським Союзом і США — проявився не лише в гонці озброєнь і прямій загрозі війни, а й у прагненні розширити сферу свого впливу у світі. Радянський Союз прагнув підтримувати та організовувати соціалістів-революціонерів, у «прозахідних» країнах існувала підтримка «народно-визвольних рухів» з різними поглядами.

Зі свого боку, Сполучені Штати, проводячи таку ж політику, також підтримали «революцію за демократію» та уряд США.

По-перше, після перемоги Кубинської революції в 1959 році її лідер Фідель Кастро не мав тісних зв'язків з Радянським Союзом. У своїй боротьбі проти режиму Фульхенсіо Батисти в 1950-х роках Кастро неодноразово просив Москву про військову допомогу, але отримав відмову. Москва досить скептично поставилася до лідерів кубинських революціонерів і перспектив революції на Кубі, вважаючи, що тут є великий вплив США. Фідель відправився в свій перший закордонний візит до США після перемоги революції, але президент Ейзенхауер відмовився зустрітися з ним і сказавши йому про зайнятість на роботі. Після цієї демонстрації зарозумілого ставлення до Куби, Кастро вжив заходів проти американського врегулювання. До цього часу кубинський уряд вже встановив дипломатичні відносини з Радянським Союзом.

Хрущов вважав, що встановлення ракет на Кубі захистить острів від чергового вторгнення США, яке він вважав неминучим після невдалої спроби приземлитися в затоці Свинь. Значне військове використання головної зброї

Куби також продемонструвало б важливість радянсько-кубинського союзу Фіделя Кастро, який хотів матеріальної допомоги для підтримки острова Радянським Союзом.

У 1960 році Сполучені Штати мали непогане лідерство щодо стратегічних ядерних сил. Для порівняння, у Радянському Союзі було лише близько 300, а Сполучені Штати мали на озброєнні близько 6000 бомбардувальників. До 1962 року Сполучені Штати мали понад 1300 бомбардувальників, здатних доставити до Радянського Союзу близько 3000 ядерних боєголовок. У 1961 році США почали застосовувати 15 ракет середньої дальності PGM-19 «Юпітер» з дальністю дії 2400 км поблизу турецького міста Ізмір, які безпосередньо загрожували європейській частині Радянського Союзу і досягли Москви.

Радянські військові експерти зрозуміли, що вони практично беззахисні перед цими ракетами, але намагаються досягти ядерного балансу, відступивши і встановивши ракети на Кубі. Радянські ракети середньої дальності на Кубі з дальністю дії до 4000 км (R-14) могли обстрілювати Вашингтон і близько половини американських військових баз ядерними боєголовками протягом 20-хвилинного часу приземлення.

Криза в Карибському басейні стала жахливим прикладом конфлікту. Радянський Союз і США не довіряли один одному і боялися ядерної атаки. Обидві країни хотіли протиставити конкурентам, щоб робити те, що інша сторона говорила навпаки. Але наддержави ставали все більш обережними. Кожен з них намагався не наближатися до межі реального зіткнення з ворогом. Конфлікт починав переміщатися із сфери управління в сферу домовленості. Розпочався період «конфлікту на основі правил», який дозволив вирішувати проблеми зовнішньої політики наддержав без ризику спрямувати конфлікти між ними. В результаті загроза війни зменшилася.

Одним із наслідків карибської кризи став сильний суспільний рух на Заході на підтримку ядерного роззброєння. Процес роззброєння мав економічне

значення: збільшення ядерного арсеналу створювало неймовірне навантаження на економіку країни.

За роки жорстокого конфлікту, який завершився Карибською кризою, обидві країни змогли засвоїти деякі правила співпраці та почати вести себе без зброї. Хоча Сполучені Штати та Радянський Союз були залучені майже до всіх військових конфліктів 1950-1960-х років, вони так і не досягли стадії відкритого збройного конфлікту. Третьої світової війни на цьому етапі розвитку міжнародних відносин вдалося уникнути⁰, вочевидь, завдяки дипломатам обох країн-переможниць .

Загалом ситуація на початку 1960-х років характеризувалася військово-політичною рівновагою між націями. Неконтрольована гонка озброєнь показала свою безглуздість. Наддержави намагалися використати культурні цінності, а не військові, за для симпатій інших націй.

Першим договором, що регулював розробку ядерної зброї, була Багатостороння конвенція про заборону зусиль ядерних випробувань в атмосфері, космосі та під водою (1963 р.). Обговорення Женевської конвенції тривалий час, і Радянський Союз, і Сполучені Штати проявили гнучкість у цьому питанні. Однак така угода була відхилена Францією та китайцями, які побоювалися, що вони відстануть у розвитку власних ядерних програм. Загалом, жодна з країн-учасниць дебатів не погодилася завершити тести. Підписана угода фактично мала універсальний характер: вона відповідала за підпис кожної держави і кожна з них могла до неї приєднатися.

Кожен учасник зобов'язувався не проводити ядерні випробувальні вибухи та інші ядерні вибухи в трьох середовищах: в атмосфері; поза атмосферою, включаючи космос; Підводні, включаючи територіальні води та океани. Крім того, ядерні вибухи заборонені в будь-якому середовищі, де такий вибух призводить до вторгнення на територію держави, що знаходиться під юрисдикцією або контролем вибуху.

Для досягнення мети та об'єкта Конвенції було створено установу відповідно до Конвенції, Договір про всеосяжну заборону ядерних

випробувань. Його членами є всі країни-члени. Місце розташування - Відень (Австрія).

Головною інституцією асоціації є конференція держав-членів. Вона складається з усіх країн-учасниць по одному представнику.

Рішення про порядок приймаються більшістю голосів присутніх і голосуючих членів. Висновки про факти, якщо це можливо, робляться консенсусом.

Угода передбачає міжнародний моніторинг та інспекції на місцях, а також заходи для зміцнення довіри. Спори щодо застосування або тлумачення положень Конвенції вирішуються відповідно до положень Конвенції Організації Об'єднаних Націй.

У ті ж роки велися переговори про скорочення звичайних озброєнь. Це нова проблема в еволюції космосу, яка, на думку більшості країн, не мала бути ареною гонки озброєнь.

Проте постійне розширення ядерного клубу та ядерна зброя, що постійно вдосконалюється, викликали занепокоєння світової спільноти. Деякі райони оголошено вільними від ядерної зброї. У 1964 році, наприклад, такою була визнана Африка.

Договір про Антарктику 1959 року, Конвенцію про космос 1967 року, Конвенцію 1962 року про заборону розміщення ядерної зброї та іншої зброї знищення на морському дні та океанах. Ця група містить Договір Латинської Америки про нерозповсюдження ядерної зброї (Договір Тлателолко, 1967 р.).

Питання роззброєння були в центрі уваги наради Генеральної Асамблеї ООН і були повинні вплинути на склад другої половини 50-х років. Як військові, так і політичні блоки, втягнувшись у гонку озброєнь, нагромаджували зброї масового знищення, і одна помилка могла призвести до загибелі людської цивілізації.

Ядерна енергетика зростає: у 1952 році ядерна бомба була випробувана у Великобританії. Поява балістичних ракет наприкінці 50-х років з ядерними боєголовками, які можуть досягти будь-якої точки світу за лічені хвилини,

зробили революцію в способах ведення війни. Практично кожна міжнародна криза супроводжувалася взаємними погрозами НАТО і Варшавського договору щодо застосування ядерної зброї. І Захід, і Австрія в міжнародних відносинах застосовували атомну дипломатію і діяли з сильної позиції. Радянсько-американське протистояння - для обох країн одночасно стримуючий фактор в ядерній зоні. Усім було відомо про катастрофічні наслідки застосування ядерної зброї.

Політика взаємної недовіри впливає на міжнародне спілкування. Поширився рух за мир і роззброєння. У вересні 1960 року вперше в історії Організації Об'єднаних Націй – Генеральна Асамблея розглядала питання про загальне і повне роззброєння. У промові Хрущова на цьому форумі звучали пропозиції про закриття всіх армій, флотів і навіть військових шкіл.

Американська сторона також оголосила про свій план роззброєння. В основі була концепція «відкритого неба», яка контролює етапи роззброєння за взаємними аерофотознімками. Радянський Союз відхилив цю пропозицію. Потім питання роззброєння перемістилося до низки комітетів і підкомітетів, які не мали повноважень приймати остаточні рішення.

Москва намагалася показати себе захисником усіх поневолених народів. На тій же сесії Генеральної Асамблеї ООН Хрущов закликав за негайну і повну ліквідацію колоніалізму. У відповідь представник США висловив здивування, що про це попросила країна, яка в ХХ. століття найбільше розширила свою територію. Інші делегати висловилися в тому ж напрямку. Дискусія про скасування колоніалізму замість майбутньої перемоги Радянського Союзу призвела до звинувачень у радянському імперіалізмі.

В умовах радянсько-американського конфлікту західноєвропейська політика позитивно вплинула на міжнародні відносини. Їх економічне і політичне зближення відбувся наприкінці 1950-х років. У березні 1957 р. в Римі було підписано Договір про створення Європейського економічного співтовариства. Його засновниками були Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Нідерланди та Люксембург

На зламі 1950 і 1960 років Західний Берлін був найболючішою проблемою в Європі, яку Москва намагалася подолати. З цією метою Радянський Союз закликав надати Західному Берліну статус вільного міста. Захід, однак, усвідомлював, наскільки «вільним» буде це місто, оточене з усіх боків територією НДР. У середині 1959 р. «Берлінське питання» стало центром уваги Женевської конференції міністрів закордонних справ Радянського Союзу, США, Великобританії та Франції. Учасники переговорів погодилися, що Західний Берлін не буде належати НДР чи ФРН. Західні держави погодилися, щоб скоротити число окупаційних сил і погодилися на ООН контроль над західноберлінськими органами влади. Радянська делегація не була готова до обговорення цих пропозицій. Женевські переговори були відкладені, і радянська сторона пообіцяла, що не буде вживати односторонніх дій.

1 травня 1960 року над територією СРСР був збитий американський розвідувальний літак U-2. Хрущов відмовився приїхати на конференцію глав чотирьох великих держав, яка незабаром мала відбутись в Парижі.

13 серпня 1961 влада НДР відновила Берлінську стіну - перетнув німецьку столицю і стала символом поділу Європи. Команди для танків НАТО і Варшавського договору були близькі до кордону між двома німецькими державами. Кілька днів танки двох блоків відділяла один від одного десятиметрова паніка. Напруга зросла. В останню хвилину забирали радянські машини.

Криза в Карибському басейні 1962 р. стала кульмінацією збройного конфлікту між двома військово-політичними блоками. Між лідерами Радянського Союзу і Казахстану була досягнута таємна угода про будівництво ракетно-ядерної бази на Кубі. Ракети для них завозилися на кораблі торгового флоту Радянського Союзу і Куби. Радянські військові не залишилися непоміченими. У жовтні 1962 року американський літак-розвідник сформував будівництво ракетної шахти на Кубі. Було опубліковано фото. Американські дипломати із Радою Безпеки ООН надали докази того, що радянська ядерна зброя знаходиться поблизу кордону США. Радянські представники не дивлячись

на докази заперечували перебування на острові важливої і руйнівної зброї. Президент США Джордж Кеннеді оголосив про встановлення морської блокади на Кубі і 24 жовтня, у день блокади, уряд оприлюднив заяву про наміри американців затримувати кораблі як "безпрецедентні і атакуючі дії". У Сполучених Штатах і люди Радянського Союзу були в жаху.

Москва розуміла, що окупація призведе до економічної загибелі Куби. Тому Радянський Союз попереджав, що в разі нападу на Кубу він почне «найсильнішу контратаку». Трагічний результат інциденту міг статися в будь-який момент.

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй передав уряду США і Радянському Союзу декілька послань із закликом уникати дій, які могли б загострити ситуацію. Зокрема, він зателефонував Хрущову, щоб наказати радянським кораблям, які плывуть на Кубу, змінити курс. Вранці 27 жовтня над Кубою радянською надводною ракетою був збитий американський літак-розвідник. Військові радники Джорджа Кеннеді запропонували негайно викликати бомбардування. Президент ледве стримував військову атаку. Радянські війська заохочували Хрущова до війни. В один з цих днів радянський лідер отримав лист від Кастро, в якому говорилося, що прийшов слушний момент, під виглядом самозахисту назавжди покінчити з імпералізмом.

Результат карибської кризи залежав від двох людей - Джорджа Кеннеді і Хрущова. Вони активно спілкувались через систему управління каналів. Вранці 28 жовтня Московське радіо передало звернення Хрущова до Джорджа Кеннеді. Радянський Союз погодився - забратись з ядерними ракетами в обмін на гарантії США про невтручання у внутрішні справи Куби. Рішення передали по радіо, оскільки часу на шифрування не було. Годинник, що відраховував секунди перед війною, почав відлік перших мирних секунд.

Противники показали, що вміють йти на компроміси. Радянський Союз вивіз з острова ракети та військові бомбардувальники. У свою чергу США 20 листопада торкнувся усунення бар'єру на Кубі, забезпечивши невтручання у внутрішніх справах і погодився компенсувати втрату радянської бази шляхом видалення ракетних установок у Туреччині. Обидва блоки врахували уроки

кризи в Карибському басейні. Радянський Союз більше не загрожував застосуванням ядерної зброї в локальних конфліктах. В кінці грудня 1962 він закликав до мирного співіснування між західними і спільно - комуністичними системами.

Виникли нові підходи до проблем світової політики. Хоча Мао Цзедун говорив, що враховуючи величезну чисельність населення, Китай пережив би ядерну війну на землі і побудував комунізм, дані світової науки спростували дану можливість. Вчені не бачили можливості продовження життя на Землі в разі ядерного конфлікту. Вони вказували і недопустимість радіоактивного зараження планети в результаті ядерних випробувань. З цієї причини, Радянський Союз, Сполучені Штати та Сполучене Королівство підписали Договір у 1963 році про заборону серйозних ядерних випробувань в атмосфері, в космічному просторі і під водою. До нього приєдналися більше сотні країн.

У 1963 році Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй в своєму рішенні закріпила американсько-радянську домовленість не передавати у будь - яку частину космічного простору, ядерного або інших видів зброї масового знищення. У жовтні 1964 року, Пекін зробив свою першу спробу - зробити свою власну ядерну бомбу і залишився з Францією за межами держав, які підписали Московський договір.

Міжнародні відносини в другій половині 60-х років відзначились конфліктами протилежних систем. Протиборство здійснено на півострові Індокитай. Там ДРВ активно організовувала та підтримувала партизанський рух у В'єтнамі в 1960-х роках. Комуністи намагалися силою об'єднати дві в'єтнамські держави. США втрутилися в події на півострові і намагалися зупинити поширення комунізму у світі. Розпочалась війна США проти В'єтнаму.

Більшість країн світу закликали припинити війну, і президент Франції Шарль де Голль зайняв тверду позицію щодо цього питання. Під час поїздки в Південно-Східну Азію він закликав мирно врегулювати в'єтнамський конфлікт, першим кроком було виведення американських військ.

Ще однією «гарячою точкою» на політичній карті залишився Близький Схід. Єгипетська армія, озброєна комуністичним блоком вимагала знищити Ізраїль. Впливовий лідер арабського світу Гамаль Абдель Насер сказав у 1967 році, що настав час покінчити справу з Ізраїлем. Напередодні майбутнього збройного повстання арабських держав Ізраїль розпочав війну 5 червня 1967 року проти Єгипту, Сирії та Йорданії. Ізраїльські оборонні сили досягли значного прогресу. Протягом шести днів боїв вони окупували сектор Газа та Синайський півострів, схід Єрусалиму та Західний берег р. Йордан, сирійське місто Ель-Кунейтра та Голанські висоти поблизу.

Після подій 1967 року Москва та її союзники відновили збройний потенціал у арабів. Частина радянських військ брала участь у війні разом з арабськими державами. Війна затягнулася і тривала до серпня 1970 року, коли противники підписали перемир'я.

Після складної дипломатичної битви Раді Безпеки ООН на пропозицію Великобританії в листопаді 1967 р. прийняла резолюцію, в якій описувалися можливості встановлення "справедливого і міцного миру на Близькому Сході". Йшлося про нібито виведення Ізраїлю з окупованих територій, взаємну відмову від претензій і припинення війни між арабськими країнами та Ізраїлем, свободу пересування в регіоні, досягнення справедливого врегулювання проблеми біженців, забезпечення недоторканості та політичної незалежності усіх країн регіону.

Інтервенція Радянського Союзу та його союзників у Чехословаччині в 1968 році ускладнила міжнародну ситуацію і водночас продемонструвала світові кризи комуністичної системи. «Празьку весну» 1968 року, проростання демократизації в Чехословаччині, комуністичні ідеологи вважали наступом імперіалістів. У середині липня 1968 р. у Варшаві лідери п'яти країн Варшавського договору в Радянському Союзі, Болгарії, Угорщини, НДР і Польщі засудили керівництво Чехословаччини. Припинення «контрреволюції» і введення в країну військ Варшавського договору 21 серпня до Чехословаччини

увійшли радянські танки за підтримки військ Болгарії, Угорщини, НДР та Польщі. Під гаслом захисту соціалізму почалася збройна інтервенція.

Дії в Чехословаччині 1968 року показали рішучість Кремля контролювати внутрішнє життя Центральної та Східної Європи. Такі дії на Заході називають «теорією обмеженого суверенітету» або «теорією Брежнєва». На словах, заперечуючи існування такої теорії, Москва трактувала свої відносини зі Східною Європою як спільну відповідальність за долю соціалізму. У 1970-х роках залежний від СРСР статус лідерів «братніх країн» щорічно підтверджувався проведенням у Криму зустрічей із майже обов'язковими залишками лідерів комуністичних держав Радянського Союзу. Зміцненню таких відносин сприяли й вигідні ціни на сировину та енергоносії в країни Східної Європи з Радянського Союзу;

Втручання комуністичних країн викликало гнів світової спільноти. Події в Чехословаччині посилили напруженість у Європі та стали свідком глибокої кризи в «соціалістичному таборі». Особливо це проявляється у змаганні за лідерство комуністичного руху між Москвою та Пекіном. Були також суперечки щодо територіальних суперечок та збройні прикордонні зіткнення на китайсько-радянському кордоні. Конфлікт може перерости у ядерну війну. Тодішній радянський міністр оборони маршал Андрій Гречко запропонував Китаю нанести превентивний удар. У конкуренції за кордоном у Радянського Союзу були вагомі аргументи – новітні ракетні та артилерійські системи, після того як китайські війська були змушені відступити. Напруга в міжнародних відносинах на Далекому Сході тривала ще два десятиліття.

Локальний збройний конфлікт був надзвичайно небезпечним для всього людства. Противники, використовуючи новітню зброю, працювали над створенням власної ядерної бомби. До середини 1960-х років налічувалося понад 40 країн з 600 ядерними реакторами, які використовувалися для виробництва електроенергії, але також могли використовуватися для ядерних досліджень. За цих обставин потрібне було негайне вирішення проблеми заборони розповсюдження ядерної зброї.

У другій половині 1960-х років проект Конвенції про нерозповсюдження ядерної зброї був доопрацьований і прийнятий переважною більшістю на XXII сесії Генеральної Асамблеї ООН. Він був відкритий для підписання всіма штатами 1 липня 1968 року і в березні: у 1970 році він набув чинності. Угода мала великий успіх для миротворчих сил. Активною частиною даних сил була впливова міжнародна організація - Рух неприєднання.

Таким чином, країни, які брали участь у міжнародних відносинах у середині 1960-х років, об'єдналися в питаннях роззброєння.

Наприкінці 1960-х і на початку 1970-х років відносини між Радянським Союзом і США вступили в період розрядки.

У 1968 році було підписано багатосторонній договір про заборону розповсюдження ядерної зброї. Згодом його підписали майже всі країни (крім Ізраїлю, Пакистану та Індії). Держава, яка володіє ядерною зброєю і є учасницею цієї Конвенції, "зобов'язується не передавати ядерну зброю або інші ядерні вибухові пристрої будь-якій особі, а також контролювати таку зброю або вибухові пристрої прямо чи опосередковано. Держави, які не володіють ядерною зброєю, зобов'язуються не володіти чи іншим чином не набувати чи іншим чином набувати чи придбавати ядерну зброю чи інші ядерні вибухові пристрої, а також не отримувати будь-якої допомоги у виробництві такої зброї.

Хартія містить правило, яке служить своєрідною ланкою між існуючими нормативними актами та майбутніми угодами про роззброєння: роззброєння під суворим і ефективним міжнародним наглядом».

10 квітня 1972 р. було заборонено розробку, виробництво та збирання бактеріальної (біологічної) та токсичної зброї, а її знищення відкрито для підписання. Вперше його підписали представники Радянського Союзу, США та Великобританії. Договір носить універсальний характер і є безстроковим.

За жодних обставин держави не зобов'язуються розробляти, переслідувати, збирати, іншим чином отримувати або зберігати мікробні чи інші біологічні речовини чи токсини таких видів і в кількостях, не призначених для профілактичних цілей, захисту чи інших мирних цілей, а також озброєння, або

обладнання для доставки, призначене для використання таких речовин або отрут у ворожих цілях або під час збройного конфлікту. Передача біологічної та токсичної зброї всім заборонена.

Переговори про роззброєння між Радянським Союзом і США тривали з 17 листопада 1969 р. по травень 1972 р. За цей час було проведено кілька зустрічей у Гельсінкі та Відні. Переговори тривалий час були безуспішними і припинилися, але в травні 1971 р. було підписано тимчасову угоду про протиракетну оборону. Переговори завершилися в Москві 26 травня 1972 р. підписанням Договору по ПРО (Протиракетна оборона і Тимчасової угоди між США і Союзом Радянських Соціалістичних Республік про певні заходи щодо обмеження озброєння війни. Країнам вдалося підписати Конвенцію про обмеження систем протиракетної оборони, згідно з якою сторони відмовилися від створення систем протиракетної оборони для прикриття своєї території. Тоді ж було підписано Тимчасову угоду про обмеження військової зброї (ОСВ-1).

Угода обмежувала кількість ракет та вогнепальної зброї з обох сторін до рівня, яким вони були на той час. Статут також передбачав прийняття на озброєння нових ракетних установок для підводних човнів точно в такій же кількості, як і застарілі ракети наземного базування.

Стратегічні ядерні сили Радянського Союзу та Сполучених Штатів змінили свій характер наприкінці 1960-х років. Радянський план передбачав розподіл важких ракет з поверхні в повітря і запуск нових ракетних підводних човнів. З 1968 року Радянський Союз надсилав до 200 нових ракет щорічно. Кількість ракет, доступних Сполученим Штатам, залишилася незмінною. Однак збільшилася кількість ракет з від'ємними боеголовками. Одна з умов угоди вимагала, щоб обидві сторони обмежили кількість сайтів, які захищали системи АОМ (Аналогова обчислювальна машина). У 1966 році Радянський Союз створив таку систему під Москвою, а Сполучені Штати відправили в Grand Fox близько дванадцяти вантажівок з вогнепальною зброєю.

Це була перша двостороння угода між Радянським Союзом і США. А також перший договір, який прямо обмежував накопичення ядерної зброї.

Ядерна гонка, яка стала ознакою холодної війни, вплинула на економіку обох наддержав. Хоча наддержави ніколи не застосовували один проти одного ядерну зброю, на створення ядерного арсеналу були витрачені величезні суми грошей. Підписання угоди про стримування гонки озброєнь врятувало американську та радянську економіку.

У 1969 році Варшавський договір закликав усі європейські країни активізувати свої спільні зусилля для сприяння миру та безпеці на континенті. У травні 1971 року уряд НАТО погодився взяти участь у Гельсінських консультаціях, а 30 липня 1975 року у Фінляндії було підписано Заключні угоди до Наради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ). Незважаючи на назву, основна увага на зустрічі була зосереджена на гендерній рівності, суверенітеті та непорушності кордонів. Як би не хотіли держави НБСЄ, військова справа була під юрисдикцією Радянського Союзу та Сполучених Штатів.

Під час політики розрядки відбулася зустріч Л. Брежнєва з президентом Джорджем Картером у Відні в червні 1979 р. Підписано угоду ОСВ-2 та спільну декларацію Радянського Союзу та США про принципи та принципи подальших переговорів. про контроль стратегічних озброєнь. Після підписання Договору ОСВ-1 Радянський Союз і Сполучені Штати продовжили переговори про подальші обмеження військової зброї. Однак укласти предметну угоду на наступному етапі контролю над озброєннями виявилось набагато складніше.

Оскільки новий договір, на відміну від ОСВ-1, мав бути всеосяжним, Радянський Союз вимагав, щоб військові бази США були враховані у військовому балансі. Зусилля США в основному зосереджені на обмеженні кількості та можливостей радянських зенітних ракетних систем, включаючи важкі ракети. Проблема з важкими ракетами загострилася після того, як у 1973 році Радянський Союз провів свої перші експерименти на основних частинах, відокремлених від окремих бойових частин за допомогою наведення.

Значна перевага Радянського Союзу над загальною вагою пускових установок, що впала, разом із заборонаю на встановлення нових ракет на ERU-

1, означали, що Радянський Союз значно переважав США за кількістю бомбардувальників.

Угода ОСВ-2 передбачала заходи, спрямовані на заборону процесу модернізації стратегічної зброї.

Крім заборони на припинення використання переносної вогнепальної зброї, Конвенція включала заборону на припинення ракет і ракет «земля-корабель», а також випробування та призупинення багатобомбових ракет.

Загалом, Договір ОСВ-2, хоча і є основою для вимірювання збройних сил, не міг повною мірою вирішити питання покращення якості озброєнь. Під час переговорів обидві сторони зробили все можливе, щоб зберегти плани модернізації тодішніх військ. У той же час Договір ОСВ-2 зробив подальший розвиток наступальних озброєнь більш стабільним і передбачуваним, що стало великим досягненням у 1970-х роках, коли відносини між Радянським Союзом і США з часом ускладнилися.

Значне погіршення радянсько-американських відносин не дозволило вступити в дію процесу ОСВ-2. Після вторгнення радянських військ в Афганістан у грудні 1979 року уряд Сполучених Штатів відкликав свою ратифікацію Сенатського договору. Однак, оскільки сторони не висловили бажання відмовитися від ратифікації договору, Сполучені Штати та Радянський Союз продовжували дотримуватися його умов.

Це означало кінець часу міжнародного розслаблення. Мирне співіснування двох наддержав без застосування зброї, переговори про скорочення озброєнь – позитивні рішення про призупинення відійшли на другий план. Почалася нова, більш жорстока фаза холодної війни.

2.3 Проблема роззброєння після 1979 року

У 1969 році в Гельсінкі почалися переговори між Радянським Союзом і США про обмеження ядерних поставок. Угоди, які підписали лідери держав за підсумками переговорів, називаються ОСВ-1 і ОСВ-2.

У 1980-х роках в Радянському Союзі активно практикувалася антиамериканська пропаганда, а в США — антирадянська. Наддержави знову почали втручатися в регіональні конфлікти, які посилили ситуацію і ще більше погіршили міжнародні відносини. Р. Рейган оголосив про застосування економічних санкцій проти Радянського Союзу та початок встановлення в Європі ракет Першинг. Перші ракети з'явилися у Великобританії та Німеччині в 1983 р. Водночас керівництво країни розірвало всі зв'язки та припинило переговори з питань роззброєння та безпеки в Європі.

Лише в 1985 році, коли до влади прийшов Горбачов, ситуація змінилася і переговори відновилися. Горбачов висунув різні ініціативи щодо обмеження гонки озброєнь. У листопаді 1985 року відбулася перша зустріч Рейгана і Горбачова, під час якої главам держав вдалося прорвати і припинити відносини між державами. У жовтні 1986 року в Рейк'явіку Горбачов намагався переконати Рейгана припинити програму «Зоряних воєн». У грудні 1987 року у Вашингтоні було підписано історичний документ про ліквідацію всіх видів зброї - середньо- та малої дальності. Також розроблена система контролю за виконанням цієї угоди.

Наприкінці 1980-х років у Східній Європі відбулася оксамитова революція. Москва більше не може впливати на події, як у шістдесятих і сімдесятих. Розпад соціалістичних таборів і поява нових акторів на європейському рівні змусили лідерів наддержав формулювати нову політику для Європи. Необхідно було дати

точну відповідь на питання про майбутнє НАТО, ОБСЄ, ОВД і відреагувати на ситуацію в регіоні. Позиція Радянського Союзу на світовій арені швидко змінювалася. Горбачов запропонував посилити переговори щодо контролю над озброєннями, погоджуючись на скорочення чисельності радянських військ і визнаючи право на самовизначення у Східній Європі.

Водночас ліквідація радянської армії стала необхідною умовою американської допомоги у свободі пересування у Східній Європі. Радянські війська взяли під контроль безперервне поле бою.

На основі ОСВ-1 і ОСВ-2 згодом були підписані угоди СНВ (про скорочення наступальних озброєнь): СНВ (1991 р.), СНВ (1993 р.) і СНВ (2010 р.). Згідно з першим договором, Радянський Союз і Сполучені Штати повинні були скоротити свої ядерні арсенали протягом семи років, залишивши кожній стороні не більше 6000 одиниць. Однак насправді, за «правилами заліку» боєзрядів на важких бомбардувальниках, Радянський Союз міг мати близько 6,5 тисяч боєголовок, а США – 8,5 тисячі. Стаття 5 (15) забороняла виробництво, випробування та розповсюдження ракет, вогнепальної зброї підводного типу (у тому числі розташованої у внутрішній частині країни) та ракет. Згідно зі статтею 6 рухомі ґрунтові комплекси розміщуються лише в зонах обмеженого доступу, вказуються назви територій та їх географічні координати.

Друга половина ХХ століття ознаменована докорінними змінами міжнародної системи. Вони передбачають формування біполярної структури міжнародних відносин на основі систематичних протистоянь, тривалих конфліктів між наддержавами та постійної загрози застосування руйнівної для цивілізації ядерної зброї. У конфліктах принципом, який дозволив двом наддержавам вижити у відносному мирі протягом другої половини двадцятого століття, була ідея ядерного стримування в політиці США та СРСР, коли обидві країни розуміли, що війна буде означати взаємне самогубство. Формально така ситуація стала основою стратегічної стабільності, хоча водночас у часі холодної війни вона спровокувала наддержави до гонки озброєнь. Виявлення політичної природи цієї полеміки, яка зберегла своє значення в епоху постбіполярного

розладу, є ключовим елементом науки. Іншим аспектом наукової проблеми є виявлення та оцінка перспектив збереження ядерного стримування.

З одного боку, події останнього десятиліття, такі як вихід Сполучених Штатів з Договору з ПРО, прихильність Вашингтона до превентивного стримування і, нарешті, певна спроба встановити контакт зі своїм колишнім суперником, Росією, підтримують реальні зміни в ядерне стримування.

Середина ХХ століття позначилася ядерним протистоянням СРСР та США. Після 1962 року (Карибської кризи) стало зрозуміло, що ядерна політика найбільших та наймогутніших держав світу — США та СРСР мусить мати на меті захист, а не напад. Уже на середину-кінець 60х років ХХ століття припало й обопільне усвідомлення цими наддержавами катастрофічних наслідків воєнного зіткнення в умовах нагромадження величезних арсеналів зброї масового знищення з обох сторін.¹²

США та Радянський Союз поступово усвідомлювали невідповідний тип конфлікту між відносинами. Це перехід від політики відкритого протистояння до політики ядерного стримування. Крім того, міжнародні організації, зокрема ООН з кінця 1940-х років, неодноразово намагалися привернути увагу політиків і широкої громадськості до потенційних і поточних екологічних проблем, пов'язаних з розробкою та випробуваннями ядерної зброї.

Ситуація з ядерною зброєю вимагала принаймні спроб обмежити ракетно-ядерну гонку та взяти під контроль накопичені арсенали. Сполучені Штати та Радянський Союз пішли на цей шлях наприкінці 1960-х років, і міжнародний політичний клімат різко змінився протягом наступних 25 років. Вже зараз можна сказати, що підґрунтя цих змін закладено у розвитку ядерної політики.

Найважливішими здобутками Конференції та форумів, що їй передували, стала розробка таких важливих міжнародно-правових документів у галузі контролю над озброєннями та роззброєння, як ДНЯЗ (1968 р.), Договір про

² 32 Проблема роззброєння 80-90рр. ХХ ст. в світі [Електронний ресурс] // Освіта та самоосвіта. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://referatss.com.ua/work/problema-rozzbroiennja-80-90rr-hh-st-v-sviti/>.

заборону розміщення на дні морів і океанів та в його надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення (1971 р.), Конвенція про заборону розробки, виробництва і накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про їх знищення (1971 р.), Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (1977 р.), Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення (1992 р.), а також Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань (ДВЗЯВ, 1996 р.).¹

Хоча Конференція з роззброєння не є органом Організації Об'єднаних Націй, вона унікальна. З одного боку, конференція не підпорядковується жодним установам Організації Об'єднаних Націй і вирішує свої власні правила процедури, найважливішим принципом прийняття рішень яких є виключно консенсус. З іншого боку, Генеральний секретар Киргизстану призначається Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй і є його особистим представником. Крім того, конференція щорічно звітує про свою роботу Генеральній Асамблеї та враховує рекомендації своїх засідань при підготовці річного порядку денного. Угоди, укладені в Киргизькій Республіці, також мають бути представлені на затвердження Генеральної Асамблеї ООН.

Україна завжди брала активну участь у роботі Конференції з роззброєння, спочатку як спостерігач, а потім у червні 1996 року як повноправний член. Наша країна неодноразово вносила пропозиції до тексту ДВЗЯВ, який розповсюджувався як робочі документи з Киргизстану і був врахований при складанні остаточної редакції цієї угоди. Крім того, сейсмічну та інфразвукову станції Міністерства оборони в Україні були включені до переліку станцій Міжнародної системи моніторингу, наданого ДВЗЯВ, що дає змогу Україні безпосередньо контролювати дотримання її положень.

³² Проблема роззброєння 80-90рр. XX ст. в світі [Електронний ресурс] // Освіта та самоосвіта. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://referatss.com.ua/work/problema-rozzbroiennja-80-90rr-hh-st-v-sviti/>.

На сьогоднішній день Конференція з роззброєння зіткнулася з низкою проблем у пошуку нових пріоритетів. Цей процес супроводжується протиборством між рухом неприєднання (так звана Група 21) і західним угрупованням, що пов'язано з різними поглядами на роль Республіки Киргизстан у процесах ядерного роззброєння та інших нагальних питань контролю над озброєннями. Більшість західних країн вважають, що на конференції передусім слід обговорити заборону виробництва тих матеріалів для ядерної зброї та інших вибухових речовин, які розщеплюються (угода про відключення).

Делегації Руху неприєднання наголошують на необхідності пріоритету ядерного роззброєння в Киргизстані. У той же час вони розглядають укладення угоди про припинення вогню як один із елементів ядерного роззброєння, яке, на їхню думку, має розпочатися з розробки юридично обов'язкового документа про волю всіх держав - як ядерних, так і неядерних - до завершення ліквідацію ядерної зброї. Ще один крок у цьому напрямку – розпочати переговори щодо плану повної ліквідації такої зброї у встановлені та узгоджені терміни. І лише після цього слід вирішувати проблему заборони виробництва матеріалів, що розщеплюються, для використання в ядерних вибухових пристроях.

Зі свого боку, Україна зацікавлена в пошуку компромісів, на які обидва можуть погодитися, які б направили роботу Киргизької Республіки в конструктивне русло. Безперечно, ядерне роззброєння стоїть на першому плані порядку денного нашої країни, яка добровільно відмовилася від свого третього за величиною ядерного потенціалу у світі. У той же час, щоб відкрити роботу Республіки Киргизстан на цьому етапі, ми використовуємо гнучкий підхід і готові до переговорів щодо інших питань контролю над озброєннями та роззброєння, які впливають на світове співтовариство, включаючи терміни та обмеження щодо мінування.

Відносно самостійна роль міжнародних систем контролю над озброєннями та роззброєння та прийняття рішень належить системі багатосторонніх переговорів з питань нерозповсюдження ядерної зброї, основним компонентом якої є Міжнародне агентство з атомної енергії. 29 липня 1997 р. виповнилося 40

років з дня набуття чинності МАГАТЕ – всеосяжної міжнародної організації, пов’язаної спеціальною угодою з Організацією Об’єднаних Націй. Агентство звітуватиме Генеральній Асамблеї Організації Об’єднаних Націй про свою діяльність і, якщо необхідно, безпосередньо Раді Безпеки. Це підкреслює важливість питань МАГАТЕ.

Головною метою Агентства було сприяння міжнародному співробітництву у мирному використанні ядерної енергії. При цьому від самого початку передбачалося, що, здійснюючи таке співробітництво, МАГАТЕ має не допустити «переведення» ядерної енергії з мирного використання на ядерну зброю та інші ядерні бомби. Для цього були розроблені так звані засоби контролю безпеки МАГАТЕ. Згодом Агентству було доручено нагляд за виконанням ДНЯЗ та низки інших угод у сфері контролю над озброєннями та роззброєння. Усі угоди щодо неядерної зброї передбачають застосування відповідних заходів безпеки МАГАТЕ для контролю за дотриманням: Договору Тлателолко (Латинська Америка), Договору Раротонга (Південна частина Тихого океану), Пеліндабського договору (Бангкок-Південна Африка) та Азія.

Застереження МАГАТЕ застосовуються до будь-якого джерела тріщин або спеціального матеріалу, що розщеплюється, у будь-якій неядерній неядерній ядерній діяльності або діяльності під його контролем, де б вони не знаходилися, на території цієї держави чи на її території. Гарантії МАГАТЕ також поширюються на ядерні матеріали та спеціальне обладнання, надане кожною з держав-членів ДНЯЗ неядерним державам (включаючи ті, що не є сторонами Конвенції).

Система гарантій МАГАТЕ складається з трьох основних елементів:

- облік (ведення інвентарного переліку матеріалів згідно з процедурами надання звітів і внесення змін у звітні документи);
- зберігання (застосування замикаючих пристроїв, печаток та іншого обладнання при зберіганні ядерного матеріалу з метою запобігання зміні його кількості без повідомлення Агентства);

— нагляд (включаючи проведення інспекцій, які можуть здійснюватися Агентством періодично, постійно або без повідомлення відповідно до вимог конкретної ситуації). Основна мета всіх інспекцій полягає у проведенні незалежних вимірювань і спостережень, які потім Агентство порівнює з інформацією, яку надає йому держава.¹

Основною умовою ефективності системи захисту є наявність точної та актуальної інформації про кількість і розташування всіх ядерних матеріалів у межах даного процесу захисту палива.

Ефективність гарантій забезпечується тим, що угоди про гарантії, укладені між МАГАТЕ та неядерними державами-членами, передбачають заходи, які Агентство може вжити у разі недотримання будь-якої угоди про гарантії. Це включає, серед іншого, відстрочення допомоги, вимогу повернути вже надані припаси та обладнання та, відповідно до статті 19, Конвенції, тимчасове припинення діяльності держави, яка порушує права та привілеї, пов'язані з її членством в Організації. установа.

Рутинна робота МАГАТЕ щодо заходів безпеки протягом певного часу надає світовій спільноті достатню впевненість у тому, що угоди про захист виконуються. Однак війна в Перській затоці виявила серйозні недоліки в їх експлуатації. Виявилось, що Ірак, член ДНЯЗ, який поставив під безпеку свої ядерні об'єкти, здійснює масштабну секретну програму створення ядерної зброї.

У зв'язку з цим, у відповідь на запити членів Агентства держави вжити негайних заходів по зміцненню системи захисту, Секретаріат МАГАТЕ розробив «програму 93 + 2», який був схвалений Радою керуючих в травні 1997 року. Ця програма забезпечує міцну технічну, правову та фінансову базу для підвищення ефективності системи захисту, включаючи моніторинг навколишнього середовища, неоголошені перевірки тощо.

32 Проблема роззброєння 80-90рр. XX ст. в світі [Електронний ресурс] // Освіта та самоосвіта. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://referatss.com.ua/work/problema-rozzbroiennja-80-90rr-hh-st-v-sviti/>.

Крім того, МАГАТЕ прагне поширити режим відповідальності на ті країни, які ще не приєдналися до ДНЯЗ. З цією метою Агентство розробило ряд типових і специфічних угод, які передбачають відповідальність окремих атомних електростанцій, поширення інспекційної діяльності на окремі лабораторії, участь неузгоджених у багатосторонній діяльності (навчальні курси, семінари), семінари, конференції тощо), з іншого боку, це фактично сприяє загальній забороні розповсюдження ядерної зброї.

Звичайно, жодна система доказів не може на 100 відсотків запобігти розробці прихованої програми ядерної зброї. Проте вдосконалена система моніторингу безпеки може суттєво перешкоджати використанню ядерних матеріалів, конструкцій та окремих елементів інфраструктури для невстановлених цілей, оскільки в більшості випадків можна виявити «обмін» речовин або невизначені види діяльності на станції.

Таким чином, МАГАТЕ не стоїть на місці, а продовжує зміцнювати свої можливості для забезпечення ефективного захисту для запобігання розповсюдження ядерної зброї. У 1995 році на гарантію перебували 1112 одиниць у 125 країнах.

На 38-му засіданні Генеральної конференції МАГАТЕ у вересні 1994 р. Україна, член-засновник Організації, підписала з нею угоду про застосування заходів безпеки до всього ядерного матеріалу під час усієї мирної ядерної діяльності в Україні, яка набула чинності 13 січня 1995 року. Відповідно до своїх положень Агентство надає первинний звіт про весь ядерний матеріал, що підлягає захисним заходам, а також надає інформацію, що відображає зміни в ядерних запасах. Після приєднання нашої країни до ДНЯЗ у грудні 1994 року як ядерної зброї, у вересні 1995 року з агентством було підписано типову угоду про захист ДНЯЗ, яка набула чинності у січні 1998 року. У співпраці з МАГАТЕ Україна зараз бере активну участь у подальшому впровадженні системи страхування агентства, удосконалення системи експортного контролю.

Внесок МАГАТЕ у посилення контролю над озброєннями та роззброєння, звісно, не обмежиться цим у майбутньому. У контексті інтенсивного руйнування

ядерних боєголовок, яке в даний час здійснюється переважно Росією та Сполученими Штатами, важливою роллю Агентства також буде контроль за розколом зброї війни. На сьогодні зроблено перший крок у цьому напрямку – створено російсько-американську робочу групу для вирішення технічних, юридичних та фінансових питань, пов'язаних із застосуванням моніторингу МАГАТЕ високозбагаченого урану та плутонію, що виділяються з ядерного видобутку.

Багатосторонні уряди також відіграють важливу роль у забороні розповсюдження зброї масового знищення: Група ядерних постачальників (NPP), Комітет Цангера (CC), Режим контролю ракетних технологій (MTCR) і Австралійська група (AG).

NSG керує міжнародним транспортуванням ядерних матеріалів, обладнання та супутніх технологій, а також продукції подвійного призначення в ядерній сфері. На відміну від ДНЯЗ, правила експортного контролю та кількості речовин, що перебувають під контролем ГЯП, є більш конкретними та суворішими. Сьогодні група об'єднує 34 країни, усі, крім Китаю, є основними світовими експортерами ядерних матеріалів, обладнання та технологій.

Відповідно до інструкцій щодо експорту ядерної енергії, постачання ядерних матеріалів дозволено лише в тому випадку, якщо імпортер впевнений, що такі речовини не будуть використовуватися при ядерних вибухах, застосовуватимуться заходи безпеки МАГАТЕ, дотримуватись вимог фізичного захисту та контролювати реекспорт. .

У разі ядерної продукції подвійного використання АЕС погодилися не експортувати її іншій стороні.

Одним із основних шляхів забезпечення ефективності групи є обмін інформацією про небезпечну ядерну зброю, національні плани, можливе незаконне використання експорту, способи та засоби закупівлі ядерних матеріалів тощо.

Прийнявши постанову Ради Міністрів України від № 302 від 12 березня 1996 р. «Про затвердження Положення про порядок контролю за експортом/імпортом

та транспортуванням продукції, пов'язаної з ядерною діяльністю і може бути використана при розвитку ядерної енергетики. Зброя», наша держава процитувала національну нормативну базу даних відповідно до вимог керівництва NSG і в квітні минулого року стала повноправним членом цієї установи.

На відміну від Групи ядерних резервів, Комітет Цангера здебільшого є клубом ядерних наук. Він надає ГЯП необхідну наукову інформацію, хоча також має відповідний контрольний список для ядерного експорту. Приєднання України до цього офіційного міжнародного форуму в травні 1997 року є свідченням не лише визнання Україною ролі України в політичному процесі у сфері розповсюдження ядерної зброї, а й високої репутації науково-виробничого потенціалу вітчизняної атомної промисловості.

Значний внесок у справу нерозповсюдження робить також Режим контролю за ракетними технологіями — асоціація держав, уряди яких домовились дотримуватись певних правил у галузі експорту/імпорту ракетних засобів доставки зброї масового знищення, ракетного обладнання та відповідних технологій подвійного використання.

В основу діяльності держав—членів РКРТ покладено Керівні принципи (КП), які визначають порядок передачі ракетних виробів та технологій, а також Додаток КП, який містить перелік виробів, обладнання та технологій, що підлягають експортному контролю. їх поставки дозволяються лише в разі отримання зобов'язуючого запевнення від імпортера на урядовому рівні про те, що вони використовуватимуться лише у задекларованих цілях; таке використання не зазнає змін так само, як і самі предмети не будуть модифіковані чи скопійовані без отримання попередньої згоди постачальника і що ні самі предмети, ні їх копії чи похідні не будуть реекспортовані без згоди постачальника. На додаток до цього передбачається можливість проведення

стороною-постачальником інспекцій на місцях для перевірки кінцевого використання товарів та технологій.¹

Сьогодні цілі розвитку тисячоліття охоплюють 29 країн, а низка інших країн, у тому числі Україна, зобов'язуються наслідувати її приклад. Вони роблять значний внесок у запобігання розповсюдження зброї масового знищення та засобів доставки, а також у ефективне управління світовим ринком ракетних технологій. На даному етапі Україна намагається налагодити повноцінну співпрацю з військовими. Українська сторона переконана, що наша участь у Цілях розвитку тисячоліття має бути не заявою, а надавати Україні реальні політичні та економічні переваги. Ми очікуємо, що наше членство в уряді буде виправданим лише за умови застосування до України загальновизнаних умов рівності для членства в Цілях розвитку тисячоліття.

Значною перешкодою для поширення хімічних, біологічних (бактеріальних) і токсичних речовин, які можуть бути використані для створення відповідної зброї масового знищення, є Австралійська група (AG) з 28 державами-членами.

Створення AG в 1985 році багато в чому було пов'язано з небезпекою застосування хімічної та біологічної зброї, а також з появою на Близькому Сході потужностей для її виробництва. Зростаюче занепокоєння з приводу продовження розповсюдження хімічної та біологічної зброї призвело до розробки переліку відповідних речовин, а також обладнання, яке можна використовувати для їх виробництва, які підлягають експортному контролю.

Одним із принципів AG є обмін конфіденційною інформацією про міжнародні перевезення цієї продукції та технологій, розробка спільних та індивідуальних дій у сфері контролю за такими перевезеннями.

У своїй діяльності члени АГ керуються принципами, закріпленими в Конвенції про заборону біологічної та токсичної зброї. Члени групи також

32 Проблема роззброєння 80-90рр. XX ст. в світі [Електронний ресурс] // Освіта та самоосвіта. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://referatss.com.ua/work/problema-rozzbroiennja-80-90rr-hh-st-v-sviti/>.

зобов'язалися ратифікувати Конвенцію про заборону хімічної зброї та привести свої власні національні закони у відповідність до її вимог.

Хоча наша держава сьогодні публічно не працює з АГ щодо приєднання до цієї організації, на національному рівні відповідно до відповідного переліку сировини, обладнання та технологій, прийнятих постановою Ради Міністрів України № 159 від 04.03.93 р., транспортні хімічні та біологічні речовини, які можна використовувати для створення зброї масового ураження.

Зараз в Україні розробляється новий перелік хімічних, біологічних та токсичних речовин, які підлягають експортному контролю. Цей документ має відповідати вимогам як АГ, так і Конвенції про заборону хімічної зброї (CFC), підписаної Україною в січні 1993 року.

З набуттям чинності КХЗ значення АГ буде об'єктивно знижено, оскільки його роботу частково візьме на себе Технічний офіс Асоціації із заборони хімічної зброї, створений відповідно до положень угоди.

У цьому контексті не можна ігнорувати інший багатосторонній режим – Вассенаарські домовленості, які замінили колишній Координаційний комітет з багатостороннього експортного контролю (КОКОМ). НДР, що складається з 33 держав-членів, включаючи Україну, контролює експорт звичайних озброєнь та товарів і технологій подвійного призначення.

Метою Вассенаарської домовленості є сприяння регіональній, міжнародній безпеці та стабільності шляхом підвищення прозорості та підзвітності при передачі звичайних озброєнь та товарів і технологій подвійного призначення.

Міжнародні відвантаження вищевказаної продукції та технологій контролюються в рамках ВД відповідно до інструкцій (початкових положень) та затвердженого переліку цієї продукції та технологій.

Участь України в урядових військах позитивно впливає на міжнародний імідж нашої країни, забезпечує доступ до інформації про поточний ринок зброї та попит на військову продукцію, а також можливості співпраці з провідними західними країнами у сфері високих технологій та обміну високі технології. продукти з іншими учасниками також сприяли виключенню нашої

країни зі списку країн, куди поставки зброї заборонені законодавством деяких Договірних Сторін.

Важливими ланками контролю над озброєннями та методами роззброєння є також двосторонні та п'ятисторонні переговори щодо кількісних та якісних обмежень ядерної зброї. Їх не пускають в усі існуючі міжнародні організації та багатонаціональні форуми через уразливі сторони, залучені до обговорюваних питань.

Результатом складних і тривалих двосторонніх переговорів між Радянським Союзом і Сполученими Штатами в цій сфері, що проходили в конфлікті та жорсткій ідеологічній боротьбі наддержав, стало укладення угод про обмеження систем протиракетної оборони (Договір ПРО, 1972), викрадення ракет середньої та малої дальності (Договір про РСМД, 1987 р.) та про скорочення та обмеження військових наступальних озброєнь (Договір СНВ, 1991 р.).

Сьогодні ці початкові двосторонні угоди залишаються важливими та залишаються наріжним каменем підтримки стратегічної стабільності та міжнародної безпеки. Разом з тим, у зв'язку з радикальними військово-політичними змінами, які відбулися у світі з моменту їх підписання, виникли різноманітні проблеми, пов'язані з виконанням угод ПРО, СНО в нових геополітичних умовах сьогодні.

Що стосується Договору по ПРО, то вона в першу чергу необхідна для спадкоємців за Договором, тому що після розпаду Радянського Союзу, значної кількості об'єктів в рамках Договору (в тому числі радіолокаційних станцій) залишилася за межами Росії. Проблема визначення чітких критеріїв для розмежування стратегічних і нестратегічних систем ПРО також повинні були бути вирішені. Ці питання були в центрі уваги Консультативного комітету Постійного створений в рамках Договору по ПРО в протягом більше чотирьох років в цілях сприяння його цілей і положень. Завдяки довгої та кропіткої роботи Комісії, за активної участі української делегації, був, нарешті, підписаний пакет угод по 26 вересня 1997 року на Нью - Йорку.

Який зміст підписаних документів?

По-перше, Україна, Білорусь, Казахстан і Росія, а також Сполучені Штати Америки визнаються сторонами Конвенції з рівним правовим статусом відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння Договору з ПРО. Таким чином, де-юре участь України в Договорі, який вона виконує щодо своєї території, об'єднана з серпня 1992 року відповідно до рішення держав-учасниць СНД про участь в Договорі по ПРО.

По-друге, на основі двох затверджених заяв вирішується питання про розмежування ПРО і ПРО Театру бойових дій (ТБД). Перша декларація про приєднання у зв'язку з Договором про протиракетну оборону встановлює чіткі критерії розмежування малошвидкісних (швидкість ракет до 3 км/с) систем ПРО. Друга прийнята декларація в контексті Договору з ПРО визначає принципи, умови та політику відносин сторін у процесі створення швидкісної системи ПРО ТВД (з зупинковою швидкістю понад 3 км/с).

По-третє, документи підтверджують основні положення Договору 1972 р. Проте, відповідно до укладених угод, сторони Конвенції, в тому числі Україна, мають право розробляти, випробовувати та застосовувати високоефективні системи протиракетної оборони нестратегічного призначення для захищають свої війська на театрах війни від загрози нестратегічних балістичних ракет з боку «третіх» країн. З метою підвищення впевненості в тому, що нестратегічна діяльність з ПРО не має на меті обходу вимог Хартії, вживаються відповідні заходи для формування довіри до документів. Крім того, випробування та встановлення систем протиракетної оборони в космосі категорично заборонені.

По-четверте, Регламент ПКК визначає процедури та організаційні питання, пов'язані з функціонуванням Договору з ПРО на багатосторонній основі. Положення відображає рівноправну правову позицію сторін при прийнятті рішень щодо виконання положень договору та пов'язаних з ним угод.

У цьому контексті слід зазначити, що результат вищезазначеного пакету також позитивно впливає на подальші кроки Росії та США щодо скорочення кількості стратегічних наступальних озброєнь, оскільки створює умови для

ратифікації Росією Договору про СНО-2 і американо-російські переговори щодо СНО-3.

Що стосується виконання Конвенції РСМД, то відповідно до її положень станом на 1 червня 1991 р. існуючі в Радянському Союзі та США ракетні комплекси були повністю знищені.

Після розпаду Радянського Союзу сторони продовжували дотримуватися положень цього договору, який в іншому випадку є безстроковим. Зокрема, Україна реалізує положення Договору щодо своєї території з жовтня 1992 року відповідно до рішення Бішкека про участь держав-учасниць СНД у Договорі про РСМД. Однак невирішеність питань адаптації Хартії до нових умов її багатосторонньої реалізації призвела до подальших ускладнень. Наприклад, з різних об'єктивних причин у 1992-1993 роках американська сторона фактично була позбавлена можливості проводити перевірки колишніх станцій РСМД в Україні.

У відповідь на різні проблеми, що виникли, Сполучені Штати погодилися розробити систему реалізації Конвенції на багатосторонній основі. Першим кроком у цьому напрямку став обмін листами між Держсекретарем США та Держсекретарем США 25 жовтня 1993 р. щодо тимчасової моніторингової діяльності згідно з Конвенцією. У травні 1994 року Україна та Сполучені Штати обмінялися заявами про свою політику щодо такої діяльності та про відшкодування Україні витрат на забезпечення інспекційної діяльності США на її території.

На підставі цих документів з початку березня 1994 року США відновили перевірки на колишньому об'єкті РСМД в Україні. Усунути перешкоди на шляху імплементації Конвенції сприяє створений відповідно до його вимог спеціальний моніторинговий комітет (СКК), до діяльності якого бере активну участь українська делегація.

З розпадом колишнього Радянського Союзу одним із пріоритетів зовнішньої політики України у сфері контролю над озброєннями та роззброєнням було

забезпечення рівного статусу нашої країни відповідно до Пакту про скорочення контрзаходів із США, Росією та Росією, Росією. і Росія, Казахстан.

Результатом наполегливих зусиль України у цій сфері стало підписання 23 травня 1992 р. Лісабонського протоколу до Договору СНО, згідно з яким Україна більше не розглядалася лише як конкретна територія, на якій слід скоротити військову наступальну зброю, а була визнана. як Угода про гендерну рівність про СНО.

Однак через те, що Україні довелося скоротити свої військові наступальні озброєння в умовах різкого спаду виробництва, поточного конфлікту між етнічними групами в сусідніх країнах, прямої загрози її територіальній цілісності, вона з самого початку поставила різні вимоги, необхідні для ратифікації договору Верховної Ради України. По-перше, йшлося про забезпечення національної безпеки України ядерною державою, фінансову та технічну допомогу Україні для надійного та безпечного демонтажу ядерної зброї, справедливу та своєчасну компенсацію вартості високозбагаченого урану, видобутого з її ядерних бомб.

18 листопада 1993 р. Верховна Рада України прийняла постанову про ратифікацію Договору СНО з певними застереженнями, більшість із яких були нечіткими у свідомості західних держав.

Переговори між Україною, Сполученими Штатами та Росією були використані для запобігання глухому куту, що призвело до укладення тристоронньої заяви президентів України, США та Росії 14 січня 1994 р. У цьому важливому документі враховано занепокоєння. і вимоги української сторони.

З лютого 1994 року Верховна Рада України вирішує, чи відповідна декларація відповідає національним інтересам України, і знімає більшість застережень, зроблених при ратифікації Конвенції СНВ. Крім того, уряду України було доручено обмінятися ратифікаційними грамотами цієї Конвенції.

5 грудня президенти України, США, Росії, Білорусі та Казахстану обмінялися листами про ратифікацію Договору про СНО. Водночас лідери чотирьох країн – США, Росії, Великобританії та України – підписали

меморандум про взаєморозуміння щодо відповідальності України за безпеку. Крім того, того ж дня Франція та Китай в односторонньому порядку забезпечили безпеку України.

31 травня 1996 року остання ядерна боєголовка покинула Україну.

У грудні 1998 р. було завершено перший етап скорочення та ліквідації озброєнь війни за Договором СНО. Україна повністю виконує свої зобов'язання за Договором, бере участь в інспекційній діяльності та її забезпеченні. У рамках СКВІ за активної участі української сторони було створено багатогранну систему в роботі Комісії, вирішено питання перевірки та постійного моніторингу, а також питання, спрямовані на підвищення ефективності та результативності роботи Комісії. Агентство. завіт.

Регіональні переговори щодо скорочення звичайних сил і озброєнь в Європі вносять значний внесок у розбудову всеосяжної системи контролю над озброєннями та роззброєнням, розбудову довіри та безпеки. Важливим досягненням стали звичайні збройні сили Європи, підписані в Парижі 19 листопада 1990 року.

Основна ідея Договору ЗЗСЄ, яка склалася в умовах запеклих боїв і зіткнень між двома арміями, полягала в тому, щоб зменшити небезпечну концентрацію зброї тоді на кордоні між Варшавським договором і НАТО, насамперед у Центральній Європі, а також у районах, що межують із Центральною Європою, тобто. у так званій розширеній Центральній Європі, тилкових і флангових районах.

Для досягнення субсидій на озброєння, передбачених Хартією, передбачалося, що поточне скорочення буде скорочено майже в 1,5 рази протягом 40-місячного періоду скорочення. Крім того, країни-члени пообіцяли скоротити кількість солдатів у своїй армії. Важливим для успішної реалізації угоди є обмін інформацією та перевірка, тобто. польові спостереження.

Невдовзі після підписання договору у світі відбулися значні геополітичні зміни, які викликали певні труднощі в його реалізації.

По-перше, ОВД припинило своє існування. По-друге, радянські війська були репатрійовані з Центральної та Східної Європи. По-третє, замість Радянського Союзу було утворено 15 незалежних суверенних держав, кожна з яких успадкувала частину єдиного військового істеблішменту колишнього Радянського Союзу. Україна також стала незалежною державою та основою міжнародного права.

У цій ситуації виникла проблема у збереженні Договору про ЗЗСЄ вона регулюється Конвенцією про принципи та процедури імплементації Договору про ЗЗСЄ, підписаною главами держав і урядів держав-учасниць СНД у Ташкенті 15 травня 1992 року (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Молдова, Росія, Україна). підтвердив усі відповідні зобов'язання колишнього Радянського Союзу, визначив принципи комунікації та співробітництва між Сторонами та встановив для кожної держави максимальну кількість озброєння та техніки, обмежену Конвенцією, на п'ять основних категорій. Це було визнано всіма державами-членами Конвенції ЗЗСЄ на Надзвичайній конференції в Осло, що відбулася 5 червня 1992 р.

Україна внесла значний внесок у скорочення озброєнь Європи. Незважаючи на економічні труднощі, які нам доводиться долати у складний період економічних реформ, наша країна виконала свої зобов'язання за ЗЗСЄ щодо скорочення профіциту. Вирізали 1974 танки, 1551 броньований літак, 550 бойових літаків.

У зв'язку з падінням Україна досягла такого рівня озброєння: 4063 танки, 4847 бойових броньованих машин, 3764 артилерійські системи, 294 ударні гелікоптери та 940 винищувачів. Ці ліміти трохи нижчі за максимальні, встановлені Статутом, але є одними з найбільших серед Сторін і достатні для забезпечення безпеки нашої держави.

Одним з основних положень Договору є зобов'язання держави-члена приймати іноземні контрольні групи на своїй території та право здійснювати контроль за кордоном. Ця система моніторингу, а також система обміну інформацією є системою перевірки на місці виконання вимог Угоди. З набуттям

чинності Договором (17 липня 1992 року) станом на 8 вересня 1997 року Україна провела 360 інспекцій на своїй території та провела 113 інспекцій в інших державах-членах.

З метою запобігання концентрації ОТОД на окремих, небезпечних з точки зору військової стратегії районах, Договір передбачає стабілізаційні заходи, які встановлюють додаткові обмеження у бічній зоні. Ця територія також охоплює територію колишнього військового округу Одеси. З розпадом Радянського Союзу через ці обмеження виникла проблема, яка, особливо для України, полягала в необхідності обмеження кількості зброї майже на третині її території не більше ніж на 10-12% від максимальної. постачання для держави в цілому.

Виконання таких зобов'язань було пов'язано з необхідністю переміщення значної кількості ОТОД та персоналу в інші регіони України в непідготовлені місця, що мало б небажані соціально-економічні наслідки. З військово-політичної точки зору це призвело б до надмірної концентрації сил, особливо в Карпатах, що викликало б зрозуміле занепокоєння у наших сусідів.

Тому 14 вересня 1993 року Україна включила це питання до Спільної консультативної групи (СКГ) Договору про ЗЗСЄ і згодом активно працювала з іншими державами-членами для вирішення цього важливого військово-політичного та економічного питання, виходячи з тих можливостей, які нація дав завіт. . Дійсно, проблема для України була вирішена за рахунок використання наданої Договором можливості для тимчасового додаткового розміщення озброєнь. Україна оприлюднила відповідну заяву на засіданні СКГ у січні 1995 року. На практиці цей крок не передбачав розгортання додаткових підрозділів, а лише узаконив наявність (з точки зору положень Статуту) кількості ОТОД у стороні. площа.

Перша конференція з Договору про ЗЗСЄ відбулася у Відні 15-31 березня. У травні 1996 р. було прийнято так званий «фланговий» документ, основним змістом якого було зміна меж бічної зони та здійснення подальших орієнтовних заходів. Таким чином, для України питання було вирішено шляхом виведення

території Одеської області за межі флангової зони та введення певних обмежень щодо кількості озброєння.

15 травня 1997 року, після схвалення всіма 30 державами-учасниками Договору про ЗЗСЄ, документ «сторон» набув чинності. Безумовно, це був значний позитивний крок у чотирирічних зусиллях України щодо вирішення «флангової» проблеми. Водночас зазначена угода не може вважатися такою, що зупиняє цей процес і задовольняє наші держави так само, як і інші держави в стороні.

Суттєві зміни в політичній ситуації на європейському континенті і водночас розуміння важливості ЗЗСЄ для цілей європейської безпеки створили передумови для початку його інтеграційного процесу. Відповідне рішення було прийнято на першій конференції з перегляду Конвенції ЗЗСЄ.

Під час Лісабонського саміту ОБСЄ (2-3 грудня 1996 року) було ухвалено Документ щодо цілей, обсягів та параметрів адаптації Договору про ЗЗСЄ.

Процес адаптації Договору про ЗЗСЄ має на меті підвищення ефективності і життєздатності Договору шляхом приведення базових положень у відповідність до сучасної політичної ситуації і забезпечення можливості застосування Договору про ЗЗСЄ в разі її зміни.¹

Ключовими напрямками адаптації є перехід від регіонального угруповання Хартії до системи національного та регіонального рівнів; огляд ефективності системи обмежень та окремих її компонентів у сучасних умовах; відкрити Договір про приєднання нових держав-членів; положення про розміщення іноземних військ, реформування систем спостереження та обміну інформацією; ефективність контракту в надзвичайній ситуації.

На сьогоднішній день не досягнуто консенсусу щодо всіх ключових аспектів адаптації Договору ЗЗСЄ.

32. ¹ Проблема роззброєння 80-90рр. XX ст. в світі [Електронний ресурс] // Освіта та самоосвіта. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://referatss.com.ua/work/problema-rozbroiennja-80-90rr-hh-st-v-sviti/>.

Серед основних елементів адаптації, які потребують подальшого узгодження, є питання встановлення територій та визначення взаємовідносин національного рівня з іноземними силами. Підхід України полягає в тому, щоб зберегти існуючий баланс сил. Територіальні води не повинні перевищувати діючі граничні рівні для постачання зброї. Такий підхід не стосується російської зброї з Чорноморського флоту Росії, яка тимчасово перебуває на території України.

Щодо розповсюдження зброї на територіях, де її немає, українська сторона не погоджується із способом заборони такого розповсюдження чи значними обмеженнями щодо нього. Проте Україна вважає за необхідне визначити особливі відносини між національним рівнем та військовими на місцях. Таким чином можна було б забезпечити нормальну передбачуваність ситуації в Європі, досягти більшої стабільності та прозорості у військовій сфері. Це має однаково застосовуватися до всіх категорій озброєнь, обмежених Конвенцією, включаючи авіаційний компонент.

Прогрес у процесі коригування ЗЗСЄ, безсумнівно, матиме вирішальне значення не тільки для його учасників, але й для Європи в цілому у світлі імплементації Форуму з безпеки ОБСЄ та (ФСБ) концептуальної основи прийнятої в Лісабоні в грудні 1996 року. Згідно з цим рішенням вищезгадана Конвенція є однією з основ системи правових і політичних зобов'язань на додаток до держав-членів ОБСЄ у сфері контролю над озброєннями.

Іншим важливим елементом цієї системи є Договір про відкрите небо, підписаний 24 березня 1992 року в Гельсінкі, який став одним із перших міжнародних договорів, підписаних Україною як незалежною державою. Учасниками ДВН є 27 країн, а область його застосування – Північна Америка, Європа та вся територія Росії. Договір є безстроковим і надходить у так званому «відкритому небі», що дає державам-членам право здійснювати польоти для спостереження над територією одна одної.

Під час такого польоту слід оглянути маршрут, узгоджений з представниками країни, що перевіряється за допомогою засобів спостереження:

аерокамер, відеореєстраторів, інфрачервоних пристроїв та розташованих поруч радіолокаційних станцій. Враховуючи чутливість такого спостереження, Хартія передбачає низку обмежувальних заходів, які унеможливають перетворення розвідувальних польотів на польоти суто розвідувальних.

Якщо одна держава заявляє про намір здійснити спостережний політ, інша Сторона має право забезпечити виконання цього польоту в повній відповідності з Конвенцією.

Усі учасники можуть отримати інформацію про будь-який рейс. Фактично договір позбавляє ті країни, які мають космічні супутники, монополії на інформацію про інші країни. Крім того, ця інформація буде легітимною і стане важливою гарантією від загрози миру та безпеці як держав-учасниць Договору, так і інших країн регіону ОБСЄ.

Для забезпечення нормального функціонування Конвенції для кожної держави, залежно від чисельності та складу її сил, була встановлена певна квота бездіяльності, тобто кількість спостережних мух, які держава зобов'язана затверджувати протягом року. Для США та Росії була встановлена максимальна непряма квота – 42. Для України, а також для Великобританії, Франції, Німеччини, Туреччини, Канади та Італії встановлено неактивну квоту -12 рейсів.

Але неактивна квота має інше значення. Для того, щоб ДВН набула чинності, його мають ратифікувати 20 держав, серед яких повинні бути зберігачі (Канада та Угорщина) і країни з неактивними квотами 8 і більше рейсів. Країнами, які мають таку квоту, але ще не ратифікували договір, є Росія, Білорусь та Україна.

Оскільки підпис ДВН тимчасово застосовується і з моменту набуття ним чинності існує два етапи його реалізації. На першому етапі, який триватиме 3 роки, спостережні польоти можна буде виконувати лише за допомогою аерокамер. Другий етап передбачає використання повністю активного обладнання спостереження, до складу якого, крім аерокамер, входять радіолокаційні станції, бічні камери, відеокамери, інфрачервоні пристрої.

Реалізація положень ДВН є важливою для України як з точки зору її участі в міжнародних загальноєвропейських органах безпеки, так і в зборі інформації про діяльність сил країн-учасниць. За відсутності супутникових систем моніторингу використання розвідувальних польотів є важливим джерелом відповідної інформації.

З метою реалізації положень Статуту в нашій країні було створено спеціальний підрозділ ВПС - авіаескадрилью «Блакитний шлях», оснащено два літаки спостереження та необхідно наземне обладнання; сила укомплектована. З 1994 року було проведено 18 навчально-випробувальних польотів, результати яких свідчать про готовність України до впровадження ДВН на першому етапі.

Паралельно з підготовкою країн-учасниць до виконання Оцінки впливу на навколишнє середовище у Відні проводяться засідання Консультативного комітету з відкритого неба (ДВН), на яких вирішуються різні питання, пов'язані з реформуванням тексту Конвенції. обговорювали. участь української делегації.

Проект закону про ратифікацію ДВН неодноразово вносився до Верховної Ради України, але через низку суб'єктивних факторів не був ухвалений. Сподіваємося, що депутати нового складу Верховної Ради в Україні, керуючись національними інтересами України, сприятимуть удосконаленню системи контролю над озброєннями в Європі та ратифікації Договору про відкрите небо.

Однак слід мати на увазі, що сфера діяльності ФСБ не обмежується ЗЗСЄ та ДВН, вона значно ширша.

Форум співробітництва в галузі безпеки був створений 10 липня 1992 р. згідно з рішенням саміту НБСЄ в Гельсінкі (1995 р. - ОБСЄ). Завданнями ФСБ є проведення переговорів з питань контролю над озброєннями, роззброєння та зміцнення довіри та безпеки, збільшення регулярних консультацій та посилення співробітництва для зниження ризику конфлікту та створення єдиної загальноєвропейської комплексної системи безпеки. Порядок денний ФСБ був складений відповідно до плану невідкладних дій, прийнятих 10 липня 1992 року в Гельсінкі, і рішень Будапештського саміту 1994 року.

ФСБ підготувала та прийняла такі важливі документи, як Кодекс військово-політичної безпеки – політично обов’язковий документ, спрямований на упорядкування та узгодження існуючих та деяких нових міжнародних стандартів і нормативних актів, що регулюють дії держав щодо забезпечення глобальної та національної безпеки. та демократичний контроль над збройними силами; «Переговори за Віденським документом 1994 року щодо заходів щодо зміцнення довіри та безпеки», що стало результатом подальшого розвитку та реформування Віденських документів 1990 та 1992 років і є ефективною системою для досягнення цілей ФСБ; «Глобальний обмін військовою інформацією», сфера дії якого виходить за межі чисто європейського простору (від Атлантики до Уральських гір), а також поширюється на території держав-членів Центральної Азії; «Заходи щодо стабілізації локальних криз», «Співпраця та військові контакти», «Принципи передачі звичайних озброєнь», «Принципи заборони розповсюдження ядерної зброї», інші документи.

Подальші дії ФСБ привели до розробки та прийняття на Лісабонському саміті концептуальних основ контролю над озброєннями та документа «Розробка платформи співробітництва в галузі безпеки», що є важливим внеском у розробку всеосяжної моделі всебічної безпеки для 21-го. століття Європи, зокрема її військової політики.

Після рішень, прийнятих на саміті в Лісабоні, ФСБ приділяє пильну увагу заходам регіональної безпеки, належному виконанню зобов’язань ОБСЄ у сфері контролю над озброєннями та заходам зі зміцнення довіри та безпеки, а також поширенню цих заходів на нові сфери.

Україна бере активну участь у роботі ФСБ і прагне повною мірою використовувати потенціал ОБСЄ для захисту інтересів безпеки нашої країни. Важливим з точки зору підвищення ефективності роботи української делегації на Віденських переговорах є посилення співпраці з делегаціями країн, де їх позиція збігається або близька до позиції нашої держави. Контакти делегацій України, Азербайджану, Грузії та Молдови (так звана група ГУАМ)

стають постійними, а їхні спільні заяви змушують переговорників приділяти більше уваги відповідним пропозиціям групи з чотирьох країн.

У той же час одним з основних напрямків діяльності ФСБ на цьому етапі є пошук шляхів удосконалення Віденського документа-94. Вперше 17 листопада 1990 р. державами-членами НБСЄ був прийнятий Віденський документ про переговори щодо створення структури довіри та безпеки (ВД-90). Він мав на меті розвивати заходи довіри та безпеки, особливо у військових питаннях, роззброєнні, стримуванні та військових загрозах. У наступні роки розробкою ВД-90 стали ВД-92 і ВД-94, але останній, прийнятий на конференції НБСЄ в Будапешті в 1994 році, зараз діє.

Учасницями ВД-94 є всі 54 держави-члени ОБСЄ, а район його застосування — вся територія Європи від Атлантики до Уралу, а також території Казахстану, Киргизстану, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану.

ВД-94 є політично зобов'язуючим документом і передбачає здійснення широкого кола заходів, спрямованих на обмін інформацією державами-учасницями на взаємній основі щодо структури і чисельності їх збройних сил, нових типів озброєнь, здійснення контролю за військовою діяльністю шляхом візитів з оцінки, інспекцій, відвідування авіабаз, повідомлень і запрошень на навчання тощо.¹

Відповідно до вимог ВД-94 обмін інформацією здійснюється один раз на рік. Є чітко визначені критерії, за якими країни-учасниці повинні обмежити масштаби військових навчань, надати інформацію про свою поведінку та запросити спостерігачів. Крім того, надається інформація про оборонну політику, план військового розвитку та військовий бюджет. Документ також передбачає співпрацю у з'ясуванні військових проблем. Планується щорічне засідання ФСБ для оцінки виконання ВД-94.

32. ³² Проблема роззброєння 80-90рр. XX ст. в світі [Електронний ресурс] // Освіта та самоосвіта. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://referatss.com.ua/work/problema-rozzbroiennja-80-90rr-hh-st-v-sviti/>.

На відміну від Конвенції ЗЗСЄ, ВД-94 не передбачає поділу держав-членів на групи, щоб кожна країна, яка проводить інспекції та оціночні візити, здійснювала їх незалежно від того, чи належить країна, що перевіряється, до військово-політичної групи. Іншою важливою особливістю ВД-94 з Конвенції ЗЗСЄ є набагато ширший спектр питань, що охоплюються цим документом, включаючи оборонну стратегію, військовий бюджет, обмеження на навчання тощо. Крім того, характерно, що ВД-94 не передбачає жодних обмежень і скорочень обсягу.

Україна повністю відповідає вимогам ВД-94. На сьогоднішній день до нашої держави за інформацією надійшло 34 перевірки та виїзди. З іншого боку, представники України брали участь у 25 проектах із впровадження ВД-92 та ВД-94, у тому числі 4 інспекції, 6 інформаційно-оціночних візитів, 6 відвідувань авіабази тощо.

Питання щодо впровадження ВД-94 та його подальшого розвитку постійно вирішуються на засіданнях ФСБ у Відні. Основна політика опрацьовується в концептуальних дебатах щодо адаптації ВД-94, яка включає пояснення політичних цілей та вдосконалення практичних заходів. Такі заходи включають обмін інформацією, думками та відвідуваннями. Також вивчається можливість розробки додаткових заходів для запобігання конфлікту на ранніх стадіях. Хоча обговорення ідеї адаптації ВД-94 ще не розпочалося, очікується, що ФСБ повідомить про результати роботи в цьому напрямку на Раді міністрів закордонних справ ОБСЄ, яка відбудеться пізніше цього року в Копенгагені.

У європейській політиці розвиток заходів регіональної безпеки та зміцнення довіри, які мають бути важливим доповненням до загальноєвропейського процесу в цій сфері, є важливою частиною поступового руху до об'єднаної та стабільної Європи. Згідно з рішеннями Лісабонського саміту 1996 р., посилення безпеки в Європі сприятиме поширенню заходів довіри та безпеки на нові сфери військової діяльності, зокрема на флот, військові об'єкти тощо.

Без перебільшення можна сказати, що на початку 1990-х років контроль над озброєннями був одним із пріоритетів зовнішньої політики нашої країни. І саме в цей період було вирішено надзвичайно складні проблеми, принципові для України.

Так, у 1992-93 рр., запровадивши тимчасове управління ракетними військами стратегічного призначення на своїй території, Україна погодилася поступово ліквідувати свій непотрібний ядерний потенціал (не кажучи вже про третій у світі!), приєднавшись до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. . ядерної зброї, на той час досягли максимальної безпеки для своєї безпеки від усіх п'яти ядерних держав.

Звичайно, «ядерне роззброєння» України є темою не одного нариса, дослідження чи мемуарів. Але хотілося б нагадати, хоча б у загальних рисах, про складну ситуацію, в якій за відсутності базової інформації було знайдено принципово правильне рішення, що, безсумнівно, проклало шлях для міжнародної політики України, і не тільки . в контролі над озброєннями. .

Слід, зокрема, наголосити, що ці угоди були укладені на політично та економічно вигідних для України засадах, під значним тиском як Росії, так і США. У цій роботі брали участь не лише МЗС та військові частини України, а й науково-дослідні інститути, різні політичні сили та керівництво нашої держави. Головне завдання процесу прямих переговорів, однак, випало на Міністерство закордонних справ, зокрема на Департамент контролю над озброєннями та роззброєння, а потім у лютому 1993 року на Управління контролю над озброєннями та роззброєння (УКОР). У 1994-2004 роках за складних умов можна було забезпечити адекватну компенсацію за експортовані до Росії ядерні боєголовки шляхом безкоштовного отримання з Росії значної кількості ядерного палива для українських АЕС.

Варто також зазначити, що фінансово та економічно належні Україні ядерні боєголовки, які не могли бути використані з оперативної, технічної та

військово-політичної точки зору, експортувалися до Росії у тісній співпраці з російською стороною. Завдяки наполегливості наших дипломатів було досягнуто домовленості про знищення «українських» ядерних боєголовок у Росії під наглядом українських інспекторів, які таким чином переконалися, що компоненти цих боєголовок у майбутньому не можуть бути використані у військових цілях. .

Реальна ліквідація розташованих в Україні ракетно-ядерних сил (шахтних пускових установок, ракетних носіїв, відповідної інфраструктури тощо) здійснювалася за суттєвої допомоги США за відомою «Програмою сенаторів Нанна-Лугара», у рамках якої на ці цілі було виділено понад 373 млн. дол. США.¹

У 1993 році Україна підписала Конвенцію про хімічну зброю (КХЗ) і стала одним із засновників цього важливого міжнародного документа у сфері роззброєння та заборони розповсюдження зброї масового знищення. Україна ратифікувала цю Конвенцію 16 жовтня 1998 року та набула чинності для нашої країни 15 листопада 1998 року. Як відомо, Україна не має хімічної зброї, а тому вимоги Конвенції про ліквідацію хімічної зброї її безпосередньо не стосуються. Водночас, згідно з відповідними положеннями угоди, 26 хімічних компаній в Україні підлягають регулярним перевіркам Технічного офісу Організації із заборони хімічної зброї (ОЗХЗ). Для забезпечення здійснення таких перевірок та виконання інших зобов'язань за Конвенцією Міністерство закордонних справ виконує роль Національного агентства України у виконанні КХЗ.

32. ¹ Проблема роззброєння 80-90рр. XX ст. в світі [Електронний ресурс] // Освіта та самоосвіта. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://referatss.com.ua/work/problema-rozzbroiennja-80-90rr-hh-st-v-sviti/>.

Розділ 3. Концепція миру через роззброєння у сучасних міжнародних відносинах

3.1 Стратегічна концепція Альянсу

На Вашингтонському саміті у квітні 1999 року лідери НАТО ухвалили нове стратегічне бачення Альянсу.

На протязі 40 років холодної війни НАТО успішно забезпечило свободу союзникам і запобігло війні в Європі. Поєднуючи оборону та діалог, НАТО відіграє провідну роль у мирному вирішенні конфлікту Схід-Захід. Сфера євроатлантичної політики зазнала величезних змін після закінчення холодної війни, що знайшло відображення у стратегічному баченні Альянсу 1991 року. Проте з того часу відбулися серйозні політичні події та зміни в сфері безпеки.

Холодна війна, що насувається, поступилася місцем новим перспективам, але вона вимагає також докласти багато зусиль, нових можливостей та ризиків. Іде процес побудови нової високоінтегрованої Європи, створюється зовсім нова євроатлантична структура безпеки, де НАТО відіграє провідну роль.

Альянс намагається активно налагодити нові форми співпраці в євроатлантичному регіоні, прагне взаєморозуміння, а також хоче зміцнити нові, безперервні напрямки діяльності. Зусилля Альянсу припинити людські страждання, що були спричинені конфліктом на Балканах, підтвердили його відданість новим зобов'язанням. На протязі років після закінчення холодної війни процес контролю над озброєннями різко змінився, і Альянс зобов'язаний брати участь у ньому. Роль Альянсу в цьому позитивному розвитку базується на його широкій адаптації до безпеки, організаційних та процедурних змін. Проте в останнє десятиліття також з'явилися нові загрози миру та стабільності євроатлантики. Сюди входять етнічні чвари, пригнічення, руйнування політичних систем, економічний занепад і розповсюдження зброї масового знищення.

Альянс може відігравати важливу роль у консолідації та підтримці останніх розробок, реагуванні на поточні та майбутні виклики безпеки. В результаті його графік дуже напружений. Йому потрібно захищати свої інтереси безпеки в постійно мінливому і не завжди передбачуваному середовищі. Вона має забезпечити спільну оборону та зміцнити трансатлантичні відносини і створити

баланс сил, що дозволить європейським союзникам взяти на себе більше відповідальності. Нам потрібно будувати зв'язки з країнами-партнерами та готуватися до у під'єднання нових членів. Перш за все, вона повинна підтримувати політичну волю та засоби війни, необхідні для виконання всіх місій.

Альянс буде виконувати завдання у рамках цієї нової стратегії. Він відображає давні цілі та місії безпеки Альянсу, визначає ключові особливості нового простору безпеки та комплексні підходи до безпеки Альянсу, а також визначає основні напрямки та вказівки щодо послідовної адаптації його військових сил.

Провідна і постійна мета НАТО, згідно з Вашингтонським договором, полягає в політичному та військовому захисті свободи та безпеки всіх союзників. Базуючись на спільних цінностях прав людини, демократії та верховенства права, Альянс від самого початку працював задля встановлення справедливого та міцного миру в Європі. І, наразі, він продовжує це робити. Кризи та конфлікти, що загрожують безпеці євроатлантичного регіону, можуть перешкодити досягненню цієї мети. Таким чином Альянс не лише захищає своїх членів, але й сприяє стабільності та зміцненню миру в регіоні.

Альянс є трансатлантичним каналом, який пов'язує безпеку Північної Америки з європейською безпекою. НАТО є реалістичною реалізацією успішних спільних зусиль союзників для просування їхніх спільних інтересів.

Принцип роботи альянсу — спільна участь суверенних держав та їхня співпраця для забезпечення неподільної безпеки всіх членів НАТО. Солідарність і згуртованість союзників у повсякденному політичному та військовому співробітництві є гарантією того, що союзникам не доведеться покладатися виключно на власні зусилля для вирішення важливих питань безпеки. Не позбавляючи держави-члени права та обов'язку брати на себе суверенну відповідальність у сфері оборони, Альянс дає їм змогу спільними зусиллями досягати найважливіших цілей національної безпеки.

В результаті, незважаючи на різні позиції та військові можливості нації, союзники живуть із почуттям рівності, що сприяє зміцненню стабільності в євроатлантичному регіоні. Альянс не тільки хоче запропонувати і забезпечити всім членам ці переваги, але й прагне створити сприятливі умови для розвитку

співробітництва, партнерства та діалогу з іншими державами, які сприймають його основні політичні цілі.

Для досягнення своєї головної мети Альянс, який є федерацією, вірною принципам Вашингтонського договору та Статуту Організації Об'єднаних Націй, виконує такі ключові завдання безпеки:

- **Безпека:** забезпечення однієї з найважливіших передумов для стабільного середовища безпеки в євроатлантичному регіоні, заснованого на розвитку демократичних інститутів і відданості мирному вирішенню суперечок, щоб жодна країна не могла загрожувати чи змушувати іншу використовуючи погрози чи застосовуючи силу.

- **Консультації:** Служить першим форумом НАТО для консультацій між союзниками з усіх важливих питань, включаючи ситуації, що можуть загрожувати безпеці членам Альянсу, а також для необхідної координації зусиль відповідно до статті 4 Вашингтонського договору.

- **Стимування та оборона:** обмежує та захищає від будь-якої загрози нападу на країну НАТО, як це передбачено статтями 5 і 6 Вашингтонського договору.

Для підвищення безпеки та стабільності в євроатлантичному регіоні:

- **Врегулювання кризових ситуацій:** відповідно до статті 7 Вашингтонської конвенції воно зберігає свою готовність діяти відповідно до консенсусних рішень у певних ситуаціях, щоб ефективно запобігати конфліктам та брати активну участь у врегулюванні криз, зокрема реагуючи у відповідь.

- **Партнерство:** розвиває комплексні програми співпраці, співробітництва та діалогу з іншими євроатлантичними країнами для підвищення прозорості, взаємної довіри та вмінню працювати з союзниками.

Досягнення Альянсу та основних цілей безпеки й надалі ґрунтуватиметься на прагненні до мирного врегулювання суперечок та принципі поваги до законних інтересів безпеки інших, як це закріплено в Статуті Організації Об'єднаних Націй. Альянс підтримуватиме демократичні інститути, що сприятиме мирним і дружнім міжнародним відносинам. Альянс не бачить себе опонентом країни.

Альянс працює в умовах, що постійно змінюються. Ці зміни на протязі останніх років в цілому позитивні, але наявні ризики і нинішня нестабільність можуть призвести до гострої кризи. Після закінчення холодної війни Альянс відігравав провідну роль у зміцненні безпеки євроатлантики в умовах, що постійно змінюються. Зростання політичної ролі Альянсу; розвиток співробітництва, партнерства та діалогу з іншими країнами, зокрема з Росією, Україною та країнами Середземноморського регіону; відкритість Альянсу для нових його членів; співробітництво з іншими міжнародними організаціями; його спроби запобігання конфліктів і врегулюванню криз на Балканах, зокрема через операції з підтримання миру, - все це демонструє рішучість Альянсу створити безпечне середовище та сприяти миру та стабільності в євроатлантичному регіоні.

У той же час НАТО зуміло ще більше зміцнити мир і стабільність в євроатлантичному регіоні. Внутрішні реформи включали створення нової структури управління, що передбачає впровадження Багатонаціональної об'єднаної оперативної – тактичної сили (BOOTS), створення Системи швидкого реагування для всіх місій Співтовариства та розвиток Європейської системи безпеки та оборони Альянсу. (ESBO).

Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Європейський Союз (ЄС) та Західноєвропейський Союз (ЗЄС) зробили значний внесок у безпеку та стабільність євроатлантики. Додаткові інституції стали важливою частиною середовища безпеки.

Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй несе основну відповідальність за підтримання миру в усьому світі та міжнародної стабільності, і як така відіграє провідну роль у підтримці безпеки та стабільності євроатлантичного регіону.

Як регіональний орган, ОБСЄ є найбільшою структурою безпеки в Європі. До неї також входять Канада та Сполучені Штати. Її діяльність це важливий внесок у мир і стабільність, у зміцнення спільної безпеки та в розвиток демократії і прав людини в Європі. ОБСЄ найбільш активно діє в сфері превентивної дипломатії та запобіганні конфліктам, кризовому управлінні та постконфліктній реабілітації. НАТО та ОБСЄ активно співпрацюють у реальних місіях, зокрема в контексті міжнародних мирних зусиль у колишній Югославії.

Європейський Союз прийняв дієві рішення та дав новий поштовх зусиллям із посилення безпеки та оборони. Цей процес, який торкнеться всього Альянсу, має залучити всіх європейських союзників, які розробляють угоди, укладені між НАТО та ЗЄС. Розробка спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗПБ) передбачає поступовий розвиток спільної оборонної політики. Така політика, як це передбачено Амстердамським договором, відповідатиме спільній політиці безпеки та оборони, викладеній у Вашингтонському договорі. Важливими кроками в цьому напрямку є включення Петерберзького проєкту ЗЄС до Договору Європейського Союзу та розвиток більш тісних офіційно встановлених відносин із ЗЄС.

Як зазначено в Декларації, прийнятій на саміті 1994 року та ратифікованій у Берліні в 1996 році, Альянс підтримує розвиток європейської системи безпеки та оборони в рамках НАТО, надаючи свої ресурси на операції під керівництвом

ЗЄС. У цьому напрямку Альянс і ЗЄС встановили тісні взаємовідносини та розробили необхідні складові елементи ЄСБО, як це передбачено Берлінською угодою. Щоб сприяти миру та стабільності в Європі та за її межами, європейські союзники зміцнюють свій потенціал, зокрема, покращуючи військову міць. Посилення відповідальності та спроможності європейських союзників у сфері безпеки та оборони стане важливим внеском для зміцнення середовища безпеки Альянсу.

Прозорість, стабільність, передбачуваність, скорочення озброєння і процес перегляду угод про контроль над озброєнням та нерозповсюдження зброї масового знищення було підтримане політичними та військовими зусиллями НАТО щоб досягнути стратегічної мети Альянсу. Країни НАТО відіграли провідну роль у забезпеченні прогресу в цій галузі. Серед них:

- підвищення стабільності згідно з Договором про ЗЗСЄ;
- значне скорочення кількості ядерної зброї, передбаченої Договором СНО;
- підписання загальної заборони ядерних випробувань, безумовного та необмеженого продовження дії Договору про невиконання Білорусією, Казахстаном та Україною в ряді країн без ядерної енергії,
- набуття чинності Конвенції про заборону хімічної зброї.

Оттавська конвенція про заборону протипіхотних мін та подібні конвенції зробили багато для полегшення людських страждань. Є довгоочікувана перспектива подальшого прогресу в контролі над звичайною зброєю, а також ядерною, хімічною та біологічною зброєю.

Незважаючи на абсолютні зміни в стратегічному середовищі та те, що масштабна агресія проти збройного альянсу малоімовірна, можливість такої загрози в довгостроковій перспективі залишається. Безпека Альянсу залежить від низки військових та невійськових факторів ризику, які є багатогранними і важко передбачуваними. Сюди входять невизначеність і нестабільність у євроатлантичному регіоні та за його межами, можливість швидкого зростання регіональних криз на околицях Альянсу. Деякі країни євроатлантичного регіону та за його межами стикаються з серйозними економічними, соціальними та політичними труднощами. Територіальні претензії, етнічні та релігійні конфлікти, порушення прав людини, неадекватні або невдалі спроби реформ та розпад держав – все це загалом може призвести до локальної чи регіональної нестабільності. Результатом є напруженість, яка може призвести до кризи, яка вплине на стабільність євроатлантики та призведе до людських страждань та збройного конфлікту. Такі сутички можуть вплинути на безпеку Альянсу, поширюючи це на сусідні країни, включаючи його союзників. Вони також можуть вплинути на безпеку інших країн.

Наявність потужних ядерних сил за межами Альянсу також є важливим фактором, який Альянс повинен враховувати для забезпечення безпеки та стабільності в євроатлантичному регіоні.

Поширення ядерної, хімічної та біологічної зброї та транспортних засобів досі викликає серйозне занепокоєння. Незважаючи на суттєвий прогрес у посиленні міжнародної заборони на розповсюдження ядерної зброї, основні проблеми з розповсюдженням зброї масового знищення є невирішеними. Альянс визнає, що, незважаючи на зусилля, спрямовані на запобігання розповсюдження зброї масового знищення, він може становити пряму військову загрозу для народу, території та військових Альянсу. Деякі держави в регіонах на периферії Альянсу продають, купують або намагаються придбати ядерну, хімічну та бактеріологічну зброю та обладнання для її доставки. Матеріали та технології, які можуть бути використані для виробництва зброї масового ураження та обладнання для її доставки, набувають все більшого поширення, але способи

виявлення нелегальної торгівлі матеріалами та технологіями та її запобігання залишаються складними. Інколи така торгівля здійснюється і недержавними структурами, які продемонстрували свою здатність виробляти та використовувати деякі види зброї.

Поширення технологій, які можуть бути використані для виготовлення зброї по всьому світу, збільшує ймовірність доступу до високотехнологічних військових ресурсів і дає змогу противникам розробляти потужні наземні наступальні та оборонні системи, повітряні, військово-морські, ракетні установки та інше сучасне озброєння. Крім того, структури державного чи недержавного підпорядкування можуть спробувати скористатися залежністю Альянсу від інформаційних систем, вживаючи інформаційні заходи, що спрямовані на їх знищення або блокування. Використовуючи такі стратегії здійснюється протистояння перевагам НАТО у галузі звичайної зброї.

Усі збройні напади на території союзників, де б вони не відбувалися, розглядатимуться відповідно до статей 5 і 6 Вашингтонської конвенції. Але безпеку Альянсу необхідно розглядати в більш широкомаштабному, глобальному контексті, адже його інтереси можуть постраждати від інших ризиків, таких як тероризм, вандалізм, організована злочинність, саботаж та руйнування способів та засобів надходження життєво важливих ресурсів. Неконтрольоване переміщення великої кількості людей, особливо внаслідок збройного конфлікту, також може загрожувати безпеці та стабільності Альянсу. Згідно зі статтею 4 Вашингтонського договору Альянс має систему консультацій між союзниками і, якщо необхідно, координує їхні зусилля, зокрема, у відповідь реагує на такі ризики.

Альянс розробив більш комплексний підхід до безпеки, який враховує не лише важливий оборонний фактор, а й важливість політичних, економічних, соціальних та екологічних аспектів діяльності. Цей комплексний підхід є основою для ефективного виконання Альянсом своєї ролі у сфері ядерної безпеки та ґрунтується на його зусиллях щодо розвитку ефективної співпраці з іншими євроатлантичними та європейськими організаціями, а також з Організацією Об'єднаних Націй. Наша спільна мета – побудувати базис європейської безпеки, де внесок Альянсу у безпеку та стабільність у євроатлантичному регіоні та внесок інших міжнародних організацій у поглиблення євроатлантичних відносин та врегулювання криз, доповнюють та

зміцнюють один одного, створюючи надбудову. НАТО залишається провідним форумом для здійснення консультацій між союзниками та координації їх зобов'язань щодо безпеки та оборони, згідно з Вашингтонським договором.

Альянс прагне підтримувати мир, посилити безпеку та стабільність в євроатлантичному регіоні шляхом забезпечення трансатлантичних відносин; потенційно підтримувати військову активність, необхідну для стримування, оборони та виконання всіх місій Альянсу, розвивати власну систему безпеки та оборони, підтримувати загальний потенціал для успішного управління кризою. Він постійно відкритий для нових членів і подальшого розвитку співробітництва, партнерства та діалогу з іншими країнами в рамках спільного підходу до євроатлантичної безпеки, зокрема у сфері контролю над озброєнням та роззброєнням.

НАТО прагне міцної та ефективної співпраці між Європою та Північною Америкою для захисту спільних цінностей та інтересів. Безпека Європи та Північної Америки неподільна, тому відданість Альянсу трансатлантичним відносинам та їх спільній обороні є передумовою для підтримки довіри, безпеки та стабільності євроатлантичного регіону.

Найважливішими політичними цілями Альянсу є забезпечення достатнього військового потенціалу та чітке визначення готовності до згуртованих дій у спільній обороні. Ця можливість разом із політичною солідарністю підтримує здатність Альянсу запобігати загрозам і примусу та гарантує, що військові дії проти Альянсу ніколи не досягнуть успіху.

Військовий потенціал, який є ефективним у будь-яких ситуаціях, також є ключовим у здатності Альянсу сприяти запобіганню конфліктам та врегулюванню криз за допомогою дій реагування, які не охоплюються *статтею 5*. Ці завдання можуть вимагати однакових політичних і військових можливостей, включаючи згуртованість, багатонаціональні навчання, точне попереднє планування, які також важливі в діях *статті 5.*, і хоча вони можуть мати специфічні вимоги, такі проєкти будуть виконуватися відповідно до спільної організації та процедур Співтовариства.

Альянс, який є одночасно основою для згуртованої оборони його членів і інструментом досягнення спільних цілей безпеки трансатлантичного співробітництва, був і є збалансованим і динамічним. Союзники Європи прийняли рішення, які дозволять їм взяти на себе більшу відповідальність що до

безпеки та оборони, щоб сприяти становленню миру і стабільності в євроатлантичному регіоні, а отже, безпеки всіх союзників. На основі рішень Альянсу в Берліні в 1996 році і далі, в рамках НАТО розвивається сама Європейська система безпеки і оборони. Цей процес вимагає тісного співробітництва між НАТО, ЗЄС і, якщо необхідно, Європейським Союзом, він дозволить європейським союзникам брати повну та ефективну участь у діяльності Альянсу в рамках спільної відповідальності і дозволить зміцнити трансатлантичне партнерство та допоможе європейським союзникам діяти незалежно з окремих питань враховуючи готовність Альянсу, та, після консенсусних рішень, надати свої ресурси для військових дій під політичним і стратегічним керівництвом ЗЄС чи за домовленістю із іншою організацією. За цих обставин участь усіх європейських союзників буде прийнятною.

У рамках впровадження політики підтримання миру, запобігання війні, забезпечення безпеки та стабільності НАТО, відповідно до своїх ключових стратегічних цілей, намагатиметься у співпраці з іншими організаціями запобігти чи врегулювати конфлікти у разі кризи, застосовувати різноманітні правові заходи, включаючи міжнародне право, здійснювати заходи реагування, не охоплених статтею 5. НАТО нагадує про свою пропозицію 1994 року в Брюсселі щодо підтримки, в деяких випадках і відповідно до її власних процедур, миротворчих та інших операцій під егідою Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй або ОБСЄ, зокрема, шляхом надання фінансування та експертних знань НАТО. У цьому контексті НАТО нагадує про свої майбутні рішення щодо заходів реагування на Балканах. З огляду на необхідність збереження солідарності та згуртованості в Співтоваристві, рішення про участь у такій дії чи проєкті прийматимуть союзники відповідно до національного законодавства.

НАТО використовуватиме всі можливості співробітництва, партнерства та діалогу, а також свої відносини з іншими організаціями, щоб запобігти кризам, і, якщо такі виникнуть, якнайшвидше їх розв'язати чи принаймні врегулювати. Скоординований підхід до врегулювання криз, як і в усіх випадках застосування сили Альянсом, вимагає від його політичного керівництва вибору та координації відповідних заходів, політичних і військових підходів та здійснення пильного політичного контролю на всіх рівнях.

Активна робота щодо розвитку співробітництва, партнерства та діалогу робить Альянс позитивною силою, яка сприяє підвищенню безпеки та стабільності в євроатлантичному регіоні. Через свої відносини з іншими країнами та відкритості Альянс прагне зберегти мир, підтримувати та розвивати демократію, сприяти прогресу та процвітанню, а також сприяти щирому співробітництву з усіма країнами в євроатлантичному регіоні та за його межами. Ці заходи будуть спрямовані на забезпечення безпеки для всіх без винятку, а також на подолання розбіжностей і незгод у поглядах, які можуть призвести до нестабільності та конфлікту.

Рада євроатлантичного партнерства (РЄАП) і надалі залишатиметься універсальною організацією, яка реалізує всі аспекти співробітництва між НАТО і країнами співдружності. Це створює більший політичний вимір для консультацій та співпраці. Консультація РЄАП ґрунтується на прозорості та довірі між всіма її членами у питаннях безпеки, сприяє врегулюванню та запобіганню конфліктів і криз, а також розвитку практичної співпраці, зокрема планування в разі виникнення надзвичайних ситуацій у галузях науки та екології.

Партнерство заради миру є ключовим інструментом для встановлення практичних зв'язків безпеки між Альянсом та його партнерами, а також для зміцнення співпраці з НАТО. У рамках детальних планів, які відображають унікальні можливості та інтереси країн-партнерів, Альянс та його партнери роблять акцент на необхідності прозорого відображення національних бюджетів оборони та їх плануванні, створенні демократичного контролю над військовими збройними силами, готовності до надзвичайних ситуацій як природного так і техногенного характеру і нарощування потенціалу, особливо в операціях під керівництвом НАТО. Метою Альянсу є посилення ролі партнерів у плануванні та прийнятті рішень ПЗМ, а також більш оперативних розробок програм. НАТО зобов'язується консультиватися з усіма активними учасниками «Партнерства заради миру», у випадку наявної прямої загрози її територіальній цілісності, політичній незалежності чи безпеці.

У системі євроатлантичної безпеки Росія відіграє особливо важливу роль. Відповідно до принципів взаємних відносин, співробітництва та безпеки, Росія та НАТО повинні будувати відносини на основі спільних інтересів, взаємності та прозорості з метою досягнення міцного та тривалого миру в

євроатлантичному регіоні на засадах демократії та спільної безпеки. Росія і НАТО домовилися встановити спільні зобов'язання щодо стабільності, миру та цілісності Європи. Таке співробітництво між Росією та НАТО є важливим для забезпечення довготривалої стабільності в євроатлантичному регіоні.

Україна займає особливе геополітичне місце в євроатлантичній зоні безпеки, і є суттєвим і корисним партнером у досягненні стабільності та спільних демократичних цінностей. НАТО прагне до подальшого зміцнення свого конкретного співробітництва з Україною на основі Хартії Україна-НАТО, яка включає політичні консультації з питань, що становлять спільний інтерес, та велику кількість практичних проєктів співробітництва. Альянс підтримує демократичний напрямок розвитку, який обрала Україна, її суверенітет і незалежність, територіальну цілісність, а також неядерний статус, які НАТО вважає ключовими елементами стабільності та безпеки в Центральній та Східній Європі та Європі в цілому.

Середземноморські країни становлять особливий інтерес для Альянсу, адже безпека Європи тісно пов'язана з безпекою та стабільністю в Середземномор'ї. Середземноморський процес перемовин НАТО - це підхід НАТО до безпеки через співпрацю і створення різноманітних можливостей для утворення довіри, прозорості та співпраці в регіоні та підтримується і посилює інші міжнародними зусиллями в цій сфері. Альянс поступово розвиває політичні, військові та цивільні аспекти переговорів з метою досягнення більш тісного співробітництва та участі в переговорах країн-партнерів.

Відповідно до статті 10 Вашингтонського договору Альянс залишається відкритим для нових членів. У найближчі роки НАТО планує запросити інші країни, які бажають і здатні брати на себе відповідальність і виконувати обов'язки членів Альянсу, і що вступ нових членів послужить спільним політичним і стратегічним інтересам Альянсу та зміцнить його згуртованість та ефективність у Європі. Такі дії повинні зміцнити безпеку та забезпечити більшу стабільність. З огляду на це, НАТО розробило програму заходів, метою яких є допомога країнам у підготовці до вступу в рамках широкого співробітництва для подальшого контакту з ними. Ретельно розглядається можливість членства кожної європейської демократичної держави, що відповідає цілям Хартії.

Контроль над розброєнням, розброєння та нерозповсюдження зброї масового знищення в майбутньому також буде провідною ідеєю у досягненні

цілей Альянсу з питань безпеки. Члени НАТО шукають шляхи посилення безпеки та підвищення стабільності, що забезпечать їм силу, необхідну для спільної оборони та виконання всіх її завдань. У рамках своєї провідної концепції безпеки Альянс і надалі буде працювати над скоординованим захистом як контролем над зброєю, так і процесом роззброєння та боротьбою проти розповсюдження зброї масового знищення. Альянс продовжить активну роботу над створенням угод щодо контролю над озброєнням, роззброєнням та нерозповсюдженням ядерної зброї, а також заходів зміцнення довіри та безпеки. Союзники серйозно ставляться до своєї особливої ролі у досягненні більш широкого, всеохоплюючого та контрольованого міжнародного процесу контролю над озброєнням та роззброєнням. Альянс посилить свої політичні зусилля, щоб зменшити ризик розповсюдження зброї масового знищення та транспортних засобів. Основною метою Альянсу та його держав-членів у боротьбі з розповсюдженням зброї масового знищення є запобігання її розповсюдження та, у разі потреби, дипломатичного реагування. Альянс надає великого значення ефективності та повному виконанню такого важливого Договору про ЗЗСЄ, що має на меті забезпечення стабільності євроатлантичного регіону.

Альянс підтримуватиме військовий потенціал, необхідний для виконання всіх місій НАТО. В основі всіх його місій лежать принципи солідарності та стратегічної єдності. Збройні сили союзників повинні забезпечити військову діяльність і свободу дій НАТО. Безпека всіх союзників неподільна: той, хто нападає на одного, є нападником для всіх. Відповідно до статті 5 Вашингтонського договору, союзні сили повинні бути в змозі відбити будь-яку агресію або, у разі нападу, зупинити наступ нападника якнайшвидше, забезпечуючи тим самим політичну незалежність і цілісність. Збройні сили НАТО також повинні бути готовими для швидкого реагування при запобіганні конфліктам та реагуванні на надзвичайні ситуації, не передбачені статтею 5 щодо можливої участі в операціях ПЗМ під проводом НАТО. Роблячи це, вони допомагають підтримувати мир, захищати спільні інтереси безпеки союзників і підтримувати стабільність і безпеку в євроатлантичному регіоні. Контролюючи використання ядерної, хімічної та біологічної зброї, вони сприяють зусиллям Альянсу щодо запобігання розповсюдження цієї зброї та її транспортних засобів.

Досягнення цих цілей насамперед залежить від справедливого розподілу відповідальності, ризиків і обов'язків, та переваг спільної оборони. Факт існування звичайних і ядерних сил США в Європі залишається важливим як для безпеки Євразії, так і для безпеки Північної Америки. Північноамериканські члени Альянсу через свої збройні сили забезпечують виконання місії Організації, беручи активну участь у підтримці світового миру та безпеки та пропонуючи унікальні можливості для навчання в Північній Америці. Важливий внесок роблять і європейські члени Альянсу. Завдяки розвитку власної європейської системи безпеки та оборони, європейські держави-члени збільшують свій внесок у спільну оборону та міжнародний мир і стабільність, зокрема через багатонаціональні формування країн Альянсу.

Принцип спільних оборонних зусиль Альянсу пов'язаний практичною домовленістю, яка дає змогу його членам пожинати важливі політичні, військові та економічні переваги спільної оборони та запобігати ренаціоналізації оборонної політики, не позбавляючи її незалежності та суверенітету. Ця домовленість дає змогу силам НАТО реагувати на надзвичайні ситуації за межами статті 5. і є передумовою реакцій Спільноти на будь-які несподівані ситуації. Все це базується на консультаційних процесах, інтеграції військових структур та угодах про співробітництво, а їх основними характеристиками є:

- спільна військова структура;
- співфінансування;
- планування спільного розподілу;
- багатонаціональні формування;
- правління та організація штату;
- інтегрована система протиповітряної оборони;
- рівний розподіл ролей і відповідальності між союзниками;
- розташування та розподіл сил за межами території, якщо необхідно;
- антикризове управління, планування та посилення;
- загальні стандарти та процедури для обладнання, навчання та транспортування;
- спільне та інтегроване навчання та викладання за потреби;
- співпраця в галузі інфраструктури, озброєння та транспорту.

Залучення членів НАТО до таких домовленостей або розробка для них подібних домовленостей у відповідних сферах значно посилює співробітництво та спільні зусилля для вирішення питань євроатлантичної безпеки.

Транснаціональне фінансування, зокрема через військовий бюджет та програму інвестицій у безпеку НАТО, і надалі відіграватиме важливу роль у придбанні та підтримці необхідних ресурсів та можливостей. Управління ресурсами визначається військовими потребами Альянсу, коли вони виникають.

Альянс підтримує подальший розвиток Європейської системи безпеки і оборони в рамках НАТО і готовий надати фінансування та сили для дій під політичним контролем і політикою ЗЄС або іншої організації в рамках угоди.

Щоб захистити мир і запобігти війні чи будь-якому примусу, Альянс найближчим часом підтримуватиме баланс ядерних і звичайних сил Європи, у достатній мірі, і модернізує їх у разі потреби. Враховуючи ризики, з якими може зіткнутися Альянс, він повинен мати достатні сили, щоб забезпечити ефективне стримування та можливості адекватного реагування на звичайну зброю. Але традиційна сила Альянсу сама по собі не може діяти як беззаперечний стримуючий фактор. Ядерна зброя є унікальним інструментом, який робить загрозу агресії проти Альянсу неоціненною і тому неприйнятною. Тому це все ще є важливою гарантією миру.

Головною місією НАТО є захист миру та забезпечення територіальної цілісності, політичної незалежності та безпеки своїх членів. Таким чином, сили НАТО мають змогу ефективно протистояти і відштовхують загрози з метою підтримки або відновлення територіальної цілісності держав - членів і, в разі виникнення конфлікту, припинити війну якнайшвидше, змусивши нападника переглянути своє рішення, припинити атаку і відступити. Сили НАТО повинні бути в змозі забезпечити спільну оборону під час проведення ефективних антикризових операцій, не охоплених статтею 5.

Вкрай важливо підтримувати безпеку та стабільність у євроатлантичному регіоні. Основною метою Альянсу та його сил є уникнення ризиків шляхом вирішення потенційних криз на ранній стадії. У разі кризи, яка підриває стабільність євроатлантики і може вплинути на безпеку союзників, їхні сили можуть бути направлені для вжиття заходів для їх вирішення. Їх також можуть попросити допомогти підтримувати світовий мир і безпеку, вживаючи заходів на

підтримку інших міжнародних організацій, які доповнюють і зміцнюють політику в рамках всеосяжної системи безпеки.

Зробивши свій внесок у врегулювання криз за допомогою військових дій, союзні сили будуть вирішувати складний і різноманітний спектр ризиків, обставин і вимог, таких як гуманітарні катастрофи. Деякі заходи з управління кризою за межами статті 5 може вимагати не менше зусиль, ніж деякі звичайні оборонні проєкти. Для того, щоб бути ефективними на військовій службі, необхідні добре підготовлені та оснащені сили з необхідними засобами та можливостями для вирішення непередбачених завдань, а також відповідні структури підтримки, організаційні інструменти та навички командування та особового складу. Альянс також має бути готовий підтримувати дії під політичним контролем і стратегічним керівництвом ЗЄС або інших організацій за домовленістю, на основі відокремлених можливостей. Можливе залучення партнерів та інших країн, що не є членами НАТО, до операцій союзників, а також можливі спільні операції з Росією, можуть стати частиною внеску НАТО у розв'язання криз, які загрожують безпеці євроатлантичного регіону.

Сили союзників сприяють розвитку стабільності в євроатлантичному регіоні шляхом військового та іншого співробітництва та навчань в рамках програми «Партнерство заради миру», а також через спеціальні заходи для поглиблення відносин з Росією, Україною та Середземномор'ям. Вони сприяють стабільності та взаєморозумінню, беручи участь у акціях по зміцненню довіри, у тому числі заходах, які підвищують прозорість та покращують спілкування; а також під час перегляду виконання угод про контроль над озброєнням та розмінуванням з гуманітарних міркувань. Найважливішими сферами консультацій та співпраці є освіта та навчання, синергія, цивільно-військові відносини, розвиток ідей і теорій, оборонне планування, управління кризою, розповсюдження зброї масового знищення, співробітництво в галузі озброєнь та участь у планах дій. і операції.

Для досягнення основоположних цілей безпеки Альянсу та підтримки принципів його політики, сили НАТО повинні продовжувати активну адаптацію для виконання всіх вимог усієї місії та майбутньої місії Організації. Стан сил Альянсу буде таким, як рекомендовано в наступних параграфах, на основі можливостей різних оборонних структур.

Розмір, можливості, наявність і розташування сил союзників відобразатимуть їхню прихильність до спільних операцій з оборони та врегулювання криз, іноді як швидке реагування, на значній відстані від постійних місць розташування та, можливо, за межами території союзників. Характеристики сил Альянсу також відповідатимуть положенням вищезазначених угод про контроль озброєнь. Сила та потенціал Альянсу мають бути достатніми для запобігання та протидії агресії проти будь-якого з його членів. Вони повинні бути сумісні та мати відповідне навчання та технологію. Ви повинні підтримувати необхідні можливості та мобільність, а також мати можливість брати участь у різноманітних інтегрованих спільних операціях, які можуть залучати партнерів та інших країн, що не є членами НАТО.

Це означає:

а) загальна сила Співтовариства повинна бути зведена до мінімуму, необхідного для задоволення вимог спільної оборонної та іншої діяльності Співтовариства; вони будуть на належному рівні готовності залежно від місця призначення;

б) географічне розташування військ у мирний час забезпечує достатню присутність збройних сил в Альянсі, зокрема для забезпечення того, щоб війська могли бути розгорнуті за межами країни походження та були доступними, якщо необхідно, надати передове розгортання військ. Альянс має враховувати територіальні та, перш за все, географічні фактори, так як нестабільність на периферії НАТО, може призвести до кризи чи конфлікту, що вимагає негайної військової реакції з боку Альянсу;

в) військове командування НАТО дає змогу командувати та контролювати всі військові місії Альянсу за допомогою спільних мобільних та об'єднаних штабів, включаючи штаб БООТС, для командування та контролю багатонаціональними силами. Він також зможе здійснювати дії під політичним і стратегічним керівництвом ЗЄС або іншого органу за домовленістю, таким чином сприяючи розвитку власної європейської системи безпеки і оборони Альянсу та впроваджуючи дії з управління кризою, не передбачені ст. 5, в яких можуть брати участь країни - партнери чи інші держави;

г) Співтовариство, як правило, потребує значного оперативного потенціалу, як короткострокового, так і довгострокового, щоб мати можливість виконувати свою всеосяжну роль, а саме: ефективний оперативний потенціал, мобільність і

швидке розповсюдження, життєздатність сил та інфраструктури та потенціал для довготривалих операцій, включаючи ефективний транспорт і поділ військ. Для повного розвитку цього потенціалу, здатного виконувати багатонаціональні операції, необхідна оперативна сумісність, включно з живою силою, використанням сучасних технологій, підтримкою інформації під час військових операцій, а також висококваліфікованим персоналом з різними навичками. Адекватні лідерські, наглядові та комунікативні навички, а також опитування та нагляд сприяють підвищенню військової ефективності;

д) обмежена, але стратегічно важлива частина сухопутних, повітряних і військово-морських сил завжди зможе реагувати так швидко, як це необхідно, на ряд непередбачених обставин, включаючи несподівану атаку на члена Альянсу. Більшість вайськ будуть підготовлені до далеких операцій всередині або поза межами Альянсу, використовуючи принцип ротації сил. У сукупності ці сили мають бути достатніми за кількістю, якістю та бойовим духом, щоб стримувати та боротися з обмеженими нападами на Альянс;

е) Альянс повинен бути готовий надіслати більше військ за потреби, як у відповідь на фундаментальні зміни в середовищі безпеки, так і на незначні запити, такі як розгортання підкріплень, мобілізація резервів або відновлення сил. Ця здатність повинна усунути потенційні загрози безпеці Співтовариства, включаючи довгострокову безпеку. Слід розглянути ймовірність значного збільшення готовності сил на периферії Альянсу. Можливість своєчасного додавання та посилення як в Європі, так і в Північній Америці, а також у країнах Альянсу залишатиметься важливою і вимагатиме значної мобільності, відданості та гнучкості;

є) відповідні структури, зокрема ті, які дозволяють пропорційно, гнучко та своєчасно збільшувати, розподіляти та зменшувати сили, необхідні для зняття та усунення напруги. Такі операції слід проводити регулярно в мирний час;

ж) оборонні спроможності Альянсу зможуть належним чином та ефективно реагувати на загрозу, створену розповсюдженням ядерної зброї та її транспортних засобів, що також загрожує населенню, територіям і силам Співтовариства. Потрібна збалансована група сил швидкого реагування та оборонних споруд;

з) об'єднані сили та інфраструктура мають бути захищені від терористичних атак.

Об'єднані сили повинні бути в змозі ефективно виконувати всі завдання Альянсу. Ця вимога стосується структури сил, їх чисельності та оснащення, готовності, доступності і здатності до довгострокових дій, навчань, можливості встановлення, розвитку та застосування. Метою має бути досягнення оптимального балансу між силами високого рівня, які можуть швидко або, коли це необхідно, почати спільну оборону або операції з управління кризою, безпосередньо за межами статті 5. Війська різного рівня готовності, які становлять основу сил, необхідних для спільної оборони, для поділу підрозділів для підтримки відповідного рівня управління кризовими ситуаціями або для подальшого посилення сил у певному районі; довготривала здатність нарощувати та концентрувати сили у найгіршому – але малоімовірному – випадку широкомасштабних спільних оборонних дій. Багато сил союзників зможуть виконувати більше однієї з цих ролей.

Сили Альянсу будуть організовані таким чином, щоб вони відображали багатонаціональний та уніфікований характер місій Альянсу. Важливими завданнями будуть:

- спостереження, охорона та оборона території;
- забезпечити необмежене використання телекомунікацій на морі, в повітрі та на суші;
- спостереження за морською акваторією та охорона зброї стримування на морі;
- займатися самостійними та спільними авіаційними операціями;
- забезпечити безпечний повітряний простір та ефективну, вдосконалену протиповітряну оборону;
- здійснювати спостереження, огляд, опитування та радіоелектронну боротьбу;
- стратегічні польоти;
- забезпечити ефективну та гнучку структуру управління та персоналу, особливо мобільних спільних команд.

Оборонна структура Альянсу має продовжувати вдосконалюватися, щоб подолати ризики та потенційні ризики розповсюдження ядерної зброї та способів її доставки, включаючи протиракетну оборону. Там, де силам НАТО можна доручити проводити операції за межами кордонів НАТО, структури для боротьби з ризиком розповсюдження зброї масового знищення мають бути

гнучкими, швидкими, та здатними до довготривалих дій. Теорії, плани та системи навчання також повинні підготувати Альянс до запобігання та захисту ЯХБ зброї. Метою є подальше зниження вразливості військ НАТО, які діють, зберігаючи при цьому їх гнучкість та ефективність, незважаючи на існування, загрозу чи використання зброї ЯХБ.

Політика Альянсу не передбачає хімічної чи бактеріальної війни. Союзники підтримують ідею всебічного дотримання відповідних міжнародних угод про роззброєння. Але навіть якщо буде досягнутий подальший прогрес у забороні хімічної та біологічної зброї, ці контрзаходи не втратять своєї чинності.

Через зниження сильних сторін та обмежених ресурсів здатність тісно співпрацювати й надалі буде важливою для досягнення цілей Альянсу. У цьому контексті існує потреба в спільному оборонному об'єкті НАТО з інтегрованою військовою структурою, яка буде провідною. Різні сфери оборонної програми НАТО мають бути ефективно скоординовані на всіх рівнях, щоб армії та опорні пункти були готові протистояти будь-яким викликам, з якими вони можуть зіткнутися. Обмін інформацією про військові плани між союзниками забезпечує необхідні можливості для виконання цих місій. Не менш важливими є консультації щодо суттєвих змін до національних оборонних планів. Співпраця в розробці нових бізнес-ідей буде важливою для того, щоб мати можливість належним чином реагувати на нові проблеми безпеки. Впровадження власної європейської системи безпеки і оборони Альянсу допомагає союзникам тісно співпрацювати без зайвого дублювання ресурсів і можливостей.

Щоб мати можливість гнучко реагувати на потенційні можливості та ефективно виконувати свої завдання, Альянсу потрібна достатня транспортна спроможність, тобто. транспортні можливості, медичне обслуговування та припаси для ефективної підтримки будь-яких сил. Стандартизація сприятиме співпраці та економічній ефективності транспортування збройних сил Альянсу. Проведення операцій за межами території Альянсу з незначною підтримкою або без підтримки з боку приймаючої країни створює особливі проблеми для транспортної системи. Здатність створювати більші, краще оснащені та підготовлені сили на рівні, який дозволяє їм виконувати всі види місій союзників, також є важливою частиною управління кризовими ситуаціями та оборонного потенціалу. Це включає здатність посилити будь-яку зону ризику та забезпечити багатонаціональну присутність там і в разі потреби. Для

посилення як всередині Європи, так і на трансатлантичному рівні можна гнучко застосовувати сили різних типів на різних рівнях готовності. Це вимагає управління комунікацією та належної організації підтримки та навчання.

Взаємодія між силами союзників і цивільним середовищем (як урядовим, так і неофіційним), в якому вони діють, має важливе значення для успіху операцій. Співробітництво між цивільними та військовими є взаємозалежним – все більше цивільної влади звертається за військовою допомогою та цивільною підтримкою для військових дій у сфері транспорту та медичного обслуговування, зв'язків з громадськістю. Тому співробітництво між військовими та цивільними установами Альянсу й надалі залишатиметься пріоритетом.

Здатність Альянсу виконувати всі свої місії все більше залежатиме від багатонаціональних сил, які додадуть сили людей, зацікавлених у НАТО. Армії, які можна використовувати для виконання будь-яких завдань Альянсу, демонструють прихильність організації підтримувати ефективну спільну оборону; Зміцнити згуртованість і трансатлантичне співробітництво Альянсу, а також зміцнити європейську систему безпеки та оборони НАТО. Багатонаціональні сили, особливо ті, які можна швидко розгорнути для спільної оборони або врегулювання криз за межами статті 5, зміцнюють солідарність. Вони також можуть забезпечити розгортання потужніших сил, але можуть бути розгорнуті лише на національному рівні, таким чином допомагаючи краще використовувати обмежені оборонні ресурси. Це включає інтегрований багатонаціональний підхід до конкретних проектів і дій, підхід, який лежить в основі концепції БООТС. Ефективні транснаціональні організації та інші форми участі партнерів будуть дуже цінними в миротворчих операціях. Поліпшення оперативної сумісності, особливо за допомогою потужної підготовки та освіти, дуже важливо для повного використання потенціалу багатонаціональних компаній.

Основна мета ядерних сил Альянсу політична: підтримувати мир і запобігати примусу та будь-якій війні. Вони продовжуватимуть відігравати важливу роль у забезпеченні того, щоб нападники не знали, як альянс відповість на збройний напад. Вони показують, що будь-яка агресія не є розумною поведінкою. Головною гарантією безпеки союзників є ядерні сили Альянсу, зокрема США, незалежні ядерні сили Великобританії та Франції, які відіграють

незалежну роль стримування, сприяють підвищенню загальної безпеки своїх членів.

Досить потужні ядерні сили Альянсу, докази солідарності та спільної прихильності до запобігання війні вимагають широкого залучення європейських союзників, які беруть участь у Спільній програмі оборони, як країн, які можуть розгортати ядерні сили в мирний час та брати участь у консультаціях та управлінні. . Ядерні сили Європи, які можуть бути доступними для НАТО, створюють важливі політичні та військові зв'язки між союзниками Європи та Північною Америкою. Тому НАТО підтримуватиме відповідні ядерні сили в Європі. Ці сили повинні мати належні характеристики, бути гнучкими та життєздатними, щоб залишатися важливою та ефективною частиною військової політики Альянсу. Вони зведені до мінімуму, необхідного для підтримки миру та стабільності.

Зацікавлені сторони вважають, що радикальні зміни в кліматі безпеки, включаючи скорочення звичайних сил у Європі та збільшення часу реагування, значно покращили здатність НАТО врегулювати кризу дипломатичним шляхом або, якщо необхідно, забезпечити успішну оборону традиційним способом. Тому обставини, за яких вони можуть розглянути можливість використання ядерної зброї, є дуже уявними. Відтак, починаючи з 1991 року, союзники вжили низку заходів для реагування на ситуацію безпеки після холодної війни. Сюди входять: значні та якісні скорочення тактичних (субстратегічних) збройних сил, а саме: ліквідація ядерної артилерії та ядерних ракет малої дальності дії які базуються на землі, послаблення режиму бойової готовності ядерних сил. Ядерні сили НАТО більше не націлені на жодну країну. Проте НАТО матиме принаймні мінімальний рівень європейських збройних сил відповідно до нинішнього клімату безпеки, що встановить необхідні зв'язки зі стратегічними ядерними силами та зміцнить трансатлантичні зв'язки. Вони складатимуться з ядерної зброї та невеликої кількості британських боеголовки Trident. За звичайних обставин, однак, тактична ядерна зброя не використовується на кораблях і підводних човнах.

Коли Альянс існує вже майже 60 років, він повинен бути готовим протистояти викликам нового століття. Концепція дій підтверджує незмінні цілі Співтовариства та ставить фундаментальні виклики безпеки. Це дає змогу реконструйованому НАТО зробити внесок у розвиток середовища безпеки,

підтримуючи безпеку та стабільність через спільну відданість принципам демократії та мирного вирішення суперечок. Концепція політики визначатиме політику безпеки та оборони Альянсу, його оперативні концепції, його стратегію щодо звичайних і ядерних сил та його спільну систему оборони. Він постійно перевіряється з огляду на розвиток безпеки. У нестабільному світі ми повинні підтримувати наші оборонні можливості на необхідному рівні. Однак Альянс підтверджує свою прихильність у цій сфері та й надалі використовуватиме будь-яку можливість, щоб допомогти побудувати неподільний континент шляхом вирощування та зміцнення іміджу вільної та неподільної Європи.

3.2 Ядерне роззброєння України

Зі здобуттям незалежності гостро постало питання подальшої долі ядерної зброї, що залишилася на території України. У "Декларації про державний суверенітет України" 1990 було зазначено без'ядерний статус. Цю поправку вніс І. Драч на знак компромісу з компартійною більшістю та з урахуванням суспільного скепсису щодо ядерних технологій після Чорнобильської катастрофи. Більше того, в національно-демократичному таборі були побоювання, що сам факт наявності ядерної зброї може бути приводом для недопущення центром української незалежної держави чи для окупації частини її території.

Пошуки адекватної стратегії. Після проголошення незалежності ядерне питання стало одним із тих, що стримувало міжнародне визнання України. Тому вже 24 жовтня ВР України ухвалила заяву "Про без'ядерний статус України". Згідно з Біловезькими домовленостями від 8 грудня 1991 передбачався "спільний контроль над ядерним озброєнням та ядерним нерозповсюдженням". 22 грудня була проголошена "Алма-Атинська декларація", за якою РФ, Україна та Білорусь заявляли про збереження спільного командування військово-стратегічними силами. За Мінською угодою від 30 грудня 1991 щодо спільних дій стосовно ядерного озброєння вже передбачалося, що Білорусь та Україна лише після узгодження з президентом РФ отримували право застосувати ядерну зброю. Крім того, республіки зобов'язувалися вивезти до 1 червня 1992 до Росії тактичну ядерну зброю (саме її було простіше поставити під реальний національний контроль). Своєю чергою, стратегічна ядерна зброя мала бути виведена до кінця 1994, а до тих пір вона мусила залишатися під контролем спільного командування Стратегічних сил СНД.

Наразі достеменно не відомо точно, скільки ядерного озброєння та якого виду опинилося на українській території наприкінці 1991. Останні підрахунки, що викликають довіру, провів фахівець Дніпропетровського філіалу Національного інституту стратегічних досліджень О. Їжак, який запропонував

узяти за основу дані про озброєння, знищене в Україні в рамках американської програми Нанна-Лугара. Отже, український ядерний арсенал включав:

- ·142 міжконтинентальні балістичні ракети SS-19, у т. ч. 111 розгорнутих (на бойовому чергуванні) і 31 нерозгорнуту ракету. Для міжконтинентальних балістичних ракет було 130 шахтних пускових установок, 2 навчальні шахти та 13 центрів керування;

- ·46 розгорнутих міжконтинентальних балістичних ракет SS-24 та шахтних пускових установок для них, а також 5 центрів керування;

- ·у розібраному вигляді "вісім з половиною" міжконтинентальних балістичних ракет SS-24, певна кількість компонентів ракет SS-17, 4 зібраних SS-18, зібраний прототип ракети SS-27 для льотних випробувань;

- ·44 важких бомбардувальники, у тому числі 19 Ту-160, 23 Ту-95МС, один Ту-95К й один Ту-95М;

- ·5 важких бомбардувальників: 3 Ту-95МС і 2 Ту-95К22, які на момент розпаду СРСР перебували в Україні на ремонті, але були приписані до рос. аеродромів;

- ·1068 крилатих ракет повітряного базування Х-55 і Х-55СМ для важких бомбардувальників.

На початковому етапі Україна, а також Білорусь діяли в руслі російських підходів до пострадянського. ядерного роззброєння, тоді як Казахстан ув'язував свої поступки з отриманням додаткових безпекових гарантій та фінансових компенсацій. Утім Мінська угода так і не була ратифікована українським парламентом. У згаданій заяві ВР України від 24 жовтня 1991 зазначалося, що Україна наполягала на власному праві контролювати незастосування ядерного озброєння, розташованого на її території. За свідченням тогочасного 1-го віце-прем'єр-міністра І. Юхновського, тоді на державному рівні пророблялося питання здобуття хоч якогось мінімального контролю за стратегічним ядерним озброєнням. Так, за висновками експертів, із 48 стандартних процедур обслуговування ядерної зброї Україна могла забезпечити лише 12. Для вирішення цього питання був розпочатий діалог з американською компанією

"Дженерал атомік", проте він не мав позитивних результатів. Крім того, харківським науковцям-ядерникам було поставлене завдання розробки пристрою, який би унеможлиблював запуск ракет з української території за рішенням із Москви (так звані блокувальної кнопки). Однак за кілька днів після відповідного таємного рішення уряду в рос. ЗМІ була організована хвиля публікацій, що Україна розробляє установку для втручання в системи керування рос. ядерною зброєю. Це призвело до посилення міжнародного тиску.

Згідно зі свідченням Ю. Костенка (брав безпосередню участь у розробці політики ядерного роззброєння України) на початку 1990-х рр. в українській політичній еліті безумовним був лише компроміс стосовно без'ядерного статусу України. Натомість точилися гострі дискусії щодо того, якою мала бути стратегія роззброєння. Частина політиків вважали, що найкращим шляхом мало стати найшвидше перевезення ядерної зброї на територію Росії, оскільки зволікання загрожувало зовнішньополітичними та екологічними ризиками, не беручи вже до уваги економічні витрати на її утримання. Їхні опоненти наполягали на "ефективному роззброєнні", яке передбачало ліквідацію ядерного озброєння саме на території України, хоча це гальмувало процес і призводило до економічних проблем, проте давало змогу витребувати компенсацію. Обидві позиції мали як позитивні, так і негативні сторони, в цілому в контексті стратегічного ядерного озброєння перемогла друга позиція.

Зміна підходів України до ядерного роззброєння сталася в лютому 1992, коли Л. Кравчук віддав наказ тимчасово припинити вивезення тактичного ядерного озброєння до Росії (згодом кілька разів Київ відновлював і знову припиняв вивезення). У квітні ВР України ухвалила рішення про включення ядерних сил до складу ЗС України. Українська сторона робила це, насамперед переслідуючи дипломатичні цілі, спрямовані на міжнародне визнання нової держави та стримування Росії. Однак реально вона слабо контролювала ядерні сили на своїй території і не знала достеменно, що і де перебувало (навіть зараз фактична картина повною мірою не відома). Тому вивезення тактичної ядерної зброї рос. сторона здійснювала частково всупереч наказам української влади і

таємно від неї, а остання не могла цьому завадити. Так, за свідченням командувача Стратегічних сил СНД маршала Є. Шапошнікова, останній ешелон з тактичними ядерними зарядами був виведений без згоди України, коли Л. Кравчук летів над Атлантичним океаном (а тому українські силовики не могли з ним зв'язатися) з першим офіційним візитом до США (відбувався 5—11 травня).

23 травня 1992 по інерції підходу найшвидшого роззброєння Україна підписала 5-сторонній Лісабонський протокол до радянсько-американського "Договору про скорочення стратегічних наступальних озброєнь" (СНО-1, або за американську класифікацію СТАРТ-1, ця угода була укладена 13 липня 1991 між США та СРСР, проте не була ратифікована через розпад останнього). Відповідно до протоколу Росія, Україна, Казахстан, Білорусь брали на себе зобов'язання СРСР по договору СНО-1. Крім того, Україна, як і Казахстан та Білорусь, мала приєднатися до "Договору про нерозповсюдження ядерної зброї" у статусі неядерної д-ви. У розвиток Лісабонського протоколу 6 червня 1992 було підписане "Рішення щодо участі держав-учасниць Співдружності в Договорі про нерозповсюдження ядерної зброї", яке закріплювало за Росією статус єдиної держави- правонаступниці ядерної зброї СРСР. Втім уже в Лісабоні (Португалія) Л. Кравчук заявив, що ліквідація ядерного озброєння, розташованого на українській території, потребуватиме 7 років, тобто раніше озвучена дата його остаточного знищення — кінець 1994 — була дезавуйована.

З 1993 українська позиція з ядерного роззброєння стала більш прагматичною та кваліфікованою (частково це було пов'язане з тим, що Прем'єр-міністром України став фахівець у галузі ракетної техніки Л. Кучма). У січні 1993 відбулося перше засідання українсько-рос. групи з ядерного роззброєння. В ході переговорів перспективи українське роззброєння ув'язувалися з отриманням Україною компенсації за вивезені до Росії ядерні заряди, оскільки росіяни в односторонньому порядку домовилися про переробку 500 тонн "свого" високозбагаченого урану на "мирний уран" на амер. з-дах і мали отримати не менше 11 млрд доларів США відшкодування. "Умовно ядерним" пострадянським республікам про це не було нічого відомо, інформація про сам

факт контракту спочатку з'явилася в рос. пресі, а деталі згодом оприлюднили американці в рамках президентських перегонів, щоби використати угоду на користь республіканської адміністрації. Росіянам довелося визнати контракт, своєю чергою американці вважали, що Україна може претендувати на 20 % від загальної суми відшкодування. Врешті-решт, відповідно до українсько-рос. міжурядової угоди травня 1994, Україні вдалося отримати компенсацію, хоч і не "живими грошима", а безкоштовними поставками 1800 тепловидільних збірок російського виробництва для потреб українських АЕС. На це американська сторона виділила кредит Росії у 160 млн доларів США, хоча реальний позитивний ефект фахівцями оцінений у понад 2 млрд доларів США. Також було порушене питання щодо компенсації за високозбагачений плутоній, який вилучався з українських міжконтинентальних балістичних ракет і перероблявся в Росії на низько збагачений. У кінцевому підсумку питання було врегульоване наприкінці 1997: частково вартість переданого плутонію компенсувалася за рахунок поставок тепловидільних збірок російського виробництва, а частково зараховувалась як оплата державного боргу за поставки Росією нафти та нафтопродуктів в Україну 1993—94.

У квітні 1993 на тлі погіршення відносин з Росією (особливо навколо кримського питання) було оприлюднено відкритий лист за підписом 162 депутатів ВР України "Про ядерний статус України", в якому пропонувалося проголосити Україну однією з держав- правонаступниць ядерного арсеналу СРСР. А в червні на закритому засіданні парламенту, де обговорювалася ратифікація Україною Лісабонського протоколу до радянсько-американські угоди СНО-1, Л. Кучма запропонував залишити в Україні 46 міжконтинентальних балістичних ракет СС-24 з неядерним оснащенням для "гарантованого стримування та непророкуючої оборони". Крім цього, прем'єр-міністр запропонував тимчасово, до остаточного вивезення ядерної зброї, проголосити Україну "перехідною ядерною державою". В "Концепції зовнішньої політики", ухваленій у липні 1993, Україна проголошувалася власницею радянського ядерного арсеналу, розташованого на її території, але знову

декларувалося зобов'язання набути у майбутньому без'ядерного статусу. В рамках цього підходу 1993, коли відбувалася ратифікація Лісабонської угоди, ВР України її схвалила, за виключенням зобов'язальної норми про приєднання до "Договору про нерозповсюдження ядерної зброї". При цьому Україна зобов'язувалася скоротити ядерне озброєння лише в тому обсязі, який зазначався в угоді СНО-1: 36 % міжконтинентальних балістичних ракет та 42 % зарядів.

Українська позиція викликала невдоволення в Росії. В серпні 1993 вона в односторонньому порядку розпустила Об'єднане командування стратегічних сил СНД і перебрала керування ядерним озброєнням, у тому числі розташованого на території України. Таким чином, могли виникнути конфлікти навколо фактичного контролю за складами з ядерними зарядами. Втім внутрішньополітична криза в Росії змусила її насамперед вирішувати внутрішні проблеми, що дещо загальмувало ескалацію конфлікту з Україною, а з кінця 1993 до переговорів із цього питання активно долучилися США, оскільки неповна ратифікація Лісабонського протоколу українським парламентом на пряму впливала на глобальну політику у сфері нерозповсюдження ядерної зброї. Тим більше, що з відставкою Л. Кучми з посади прем'єр-міністра у вересні 1993 офіційна позиція Києва з ядерного питання пом'якшилася. Крім політ. та лобістських аспектів, тут впливала низка факторів. По-перше, проведені протягом 1992—93 наукові дослідження показали, що створення стримуючого неядерного озброєння на базі міжконтинентальних балістичних ракет значно складніше технічно, ніж вважалося раніше, і потребуватиме більше ресурсів (в Україні у той період з кожним роком посилювалась економічна криза). По-друге, Україна опинилася перед необхідністю вибору, що далі робити із власною ракетно-космічною галуззю: або розвивати військ. напрям із негарантованим результатом та з гарантованим зростанням напруги у відносинах із зовнішньополітичними партнерами, або ж розвивати напрям "мирного космосу" шляхом виходу зі своїми технологіями та виробництвом на міжнародний ринок. Отримання міжнародних (а не тільки російських) замовлень було можливим лише після приєднання до "Режиму контролю за нерозповсюдженням ракетних

технологій", де визначальний вплив мали США. Проте приєднання до нього України жорстко ув'язувалося з боку Вашингтона з повним ядерним роззброєнням та відмовою від виробництва стратегічних ракет, хоча юридично між цими питаннями зв'язку не було.

Вже 12 січня 1994 були проведені американсько-українські переговори між Л. Кравчуком та Б. Клінтоном (який зупинився у Борисполі на шляху до Росії), а за два дні у Москві була оприлюднена 3-стороння заява (президентів України, США та Росії), в якій Україні давалися безпекові гарантії (втім без юридичного зобов'язання) та визнавалося право на справедливу компенсацію за вивезену ядерну зброю. Протягом 1994 Україна поступово відмовилася від доктрини неядерного ракетного стримування. У листопаді 1994 президент Л. Кучма звернувся до парламенту щодо зняття застереження, зробленого при ратифікації Лісабонського протоколу, і 16 листопада був ухвалений закон про приєднання України до "Договору про нерозповсюдження ядерної зброї". Це уможливило підписання Будапештського меморандуму 5 грудня 1994.

У Будапештському меморандумі, підписаному Україною, США, Великою Британією та Росією, фіксувалися гарантії-запевнення щодо незастосування проти України сили та економічного тиску (Франція зробила усну заяву про приєднання до документа, а Китай оприлюднив заяву стосовно зобов'язання про незастосування першим ядерної зброї проти України). Цей документ не мав зобов'язальної юридичної сили для підписантів, але став інструментом утвердження України на міжнародній арені, запобігши їй маргіналізації. Зокрема, можливості, відкриті після підписання меморандуму, українська влада використала 1995 для угамування кримського сепаратизму.

1995—96 з території України були вивезені всі ядерні заряди. Одночасно з цим ліквідовувалися засоби їх доставки та інфраструктура. Зі знищенням стратегічного наступального озброєння ядерне роззброєння України не скінчилось. Однак далі воно мало не юридично зобов'язальний характер, а політичний — українська влада використовувала цей чинник у переговорах зі світовими державами. Так, за підсумком кількох раундів переговорів зі США

1998 Україна приєдналася до "Режиму контролю за нерозповсюдженням ракетних технологій" і стала повноцінним учасником міжнародного ринку цивільних ракетно-космічних послуг. 19 листопада — 5 грудня 1997 український космонавт Л. Каденюк перебував у складі космічної місії на американському кораблі багаторазового використання "Колумбія". Протягом 2-ї половини 1990-х — початку 2000-х рр. було утилізовано понад 60 стратегічних бомбардувальників "Ту". Процес завершився лише 2010, коли В. Янукович задля відновлення стратегічного діалогу зі США досяг із Б. Обамою домовленості щодо вивезення з України останніх запасів високозбагаченого урану в обмін на фінансову та технологічну компенсацію (зокрема будівництво ядерної установки в Харкові).

Російські політики та "експерти", а подекуди й представники інших країн-підписантів Будапештського меморандуму, намагаються необґрунтовано спростувати чинність будапештських "гарантій" та обов'язковість їхнього виконання для всіх сторін цього документа. Особливо з початком агресії проти України – з російського боку озвучуються "аргументи" з метою дискредитації правового статусу Будапештського меморандуму та виправдання агресивних дій Кремля. Зокрема, російська пропаганда продукує наратив про те, що оскільки цей Меморандум не був ратифікований жодною зі сторін-підписантів, то документ "не пройшов процес надання йому юридичної сили через відповідні парламентські процедури", що надає Росії реальну правову "відмазку"¹.

Однак така "аргументація", підкреслює Ігор Лоссовський, не витримує серйозної професійної критики. Передусім тому, що в прикінцевих положеннях цього документа чітко значиться, що: "Цей меморандум набуває чинності з моменту підписання" – і тому не потребує ратифікації².

40. ¹ Будапештський меморандум. "Нікчемний" чи все ж впливовий? [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2602. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2884833-budapestskij-memorandum-nikcemnij-ci-vse-z-vplivovij.html>.

40. ² Будапештський меморандум. "Нікчемний" чи все ж впливовий? [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2602. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2884833-budapestskij-memorandum-nikcemnij-ci-vse-z-vplivovij.html>.

У будь-якому випадку, реакція Заходу на російську агресію проти України, яка була не відразу і нежорсткою, дискредитує ті безпекові "запевнення/гарантії", які були надані Україні в обмін на відмову від ядерної зброї.

У своїй презентації під назвою "Ні гарантій, ні безпеки. 25-та сумна річниця Будапештського меморандуму" керівник Центру дослідження Росії, зокрема, акцентував увагу на прямих порушеннях Росією положень Меморандуму – від економічного тиску до застосування зброї по відношенню до України. Зокрема, він підловив на брехні відомство Лаврова, де у квітні 2014 року заявили, що нібито не порушують зобов'язання РФ перед Україною за Будапештським меморандумом, загальним елементом якого є "лише зобов'язання не застосовувати і не погрожувати застосуванням ядерної зброї проти неядерних держав". "Ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України", – навів цитату з тексту Меморандуму Володимир Огризко щодо зобов'язань трьох держав-гарантів¹.

Втім, вітчизняні й чимало зарубіжних юристів упевнені, що Будапештський меморандум є чинним міжнародним договором, обов'язковим до виконання, оскільки в іншому випадку це означало б, що Україна не є стороною Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) як неядерна держава і має право на власну ядерну зброю. А непокарання Росії за агресію проти України та грубе порушення Будапештського меморандуму, який давав Україні гарантії безпеки в обмін на відмову від ядерної зброї, фактично знищує сам режим нерозповсюдження ядерної зброї.

Чимало експертів схиляються до думки, що одним із форматів реалізації безпекових гарантій Україні в рамках Будапештського меморандуму могло б стати розширення кола офіційних учасників нинішнього мирного процесу (Україна, Франція, Німеччина та Росія) за рахунок включення інших впливових

40. ¹ Будапештський меморандум. "Нікчемний" чи все ж впливовий? [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2602. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2884833-budapestskij-memorandum-nikcemnij-ci-vse-z-vplivovij.html>.

країн, гарантів Меморандуму – США, Великої Британії та, певним чином, Китаю. Зрозуміло, що такі спроби зустрінуть різке несприйняття, передусім, РФ, однак такий формат міг би стати ефективнішим у врегулюванні ситуації на окупованих територіях України, у не лише на Донбасі.

Висновки

Проведене дослідження дозволило зробити мені такі висновки:

1. Гаазькі мирні конференції розпочали новий і особливий етап у становленні та підтвердженні в міжнародних відносинах принципу мирного вирішення суперечок. Вони стали переломним етапом у створенні принципу мирного врегулювання спорів. Конвенція про вирішення міжнародних зіткнень 1907 року включала в себе самі ефективні способи вирішення міжнародних спорів мирним шляхом. Закріплювала в собі структуру, повноваження і порядок розгляду та порядок оголошення прийняття рішення третейського суду. 43 держави учасниці даної конвенції ще раз змогли закріпити статус третейського суду в вирішенні міжнародних спорів.

2. Після Першої світової війни було прийнято різні договори для збереження миру і створення різних способів нерозповсюдження зброї. Держави сильно постраждали після війни і потрібно було робити все для збереження миру і підтримування порядку у світі. На Паризькій мирній конференції (січень 1919 р. - січень 1920 р.) були розробка і укладення мирних договорів між державами Антанти, які перемогли у війні, і державами Четверного союзу, які розпочали і програли її. Основні питання конференції вирішувалися "радою трьох". За ініціативи США була утворена Ліга Націй (1919 -1946 рр.). Її метою були розвиток співробітництва між державами і досягнення миру і безпеки між народами. Ініціатор її створення - президент В. Вільсон. З метою забезпечення миру в Європі 27 серпня 1928 р. у Парижі було підписано пакт Бріана-Келлога, за яким країни - учасниці пакту відмовлялися у взаєминах між собою від війни як знаряддя політики. Але не дивлячись на всі можливі угоди, після кризи у 1929-1933 роках, світовий порядок не витримав і знову розпочалась війна в якій було ще більше жертв і хаосу.

3. Важливим фактором у веденні війн була хімічна зброя. Токсичні гази у військових діях використовувались з античних часів а з початком Першої Світової війни у Німеччині інтенсифікувалась розробка хімічної зброї, однак

використання каністр зі сльозогінним газом на полі бою виявилось неефективним. У січні 1915 року на Східному фронті німці застосували більш отруйний ксилілбромід, однак, із-за сильних морозів більша частину газу замерзла. Всього за роки війни було використано більше 100 тисяч тон отруйних речовин, що привело до поранення більше півмільйона і смерті понад 30 тисяч людей. Радянський Союз прагнув бути головним у використанні хімічної зброї і робив все можливе, щоб досягти своєї мети, тому проводились дослідження на людях, нарощувалися випробування нових видів і типів отруйних речовин та засобів їх застосування. З 1933 року навчання Червоної Армії проводились із застосуванням вже справжньої хімічної зброї. Створили хімічні полки, бойові хімічні машини, хімічні танки, хімічні танкові бригади, хімічна авіа бригада, представили ідею створення хімічних корпусів. Розробили нові отруйні речовини, нові методи їх застосування. Під час Другої світової війни хімічна зброя відійшла на другий план, оскільки військо могло вже пересуватись швидше і прогрес техніки був очевидним. Тільки у 1993 році було підписано міжнародний договір про заборону будь-якої хімічної зброї, її зберігання та використання.

4. Під час другої світової війни особливе значення мала артилерійська і авіаційна підтримка бронетехніки. Окрім цього окрема увага приділялася розвитку ручної вогнепальної і вибухової зброї. Військові сили були більш продуктивними і сильнішими ніж у період Першої світової війни. Було проведено три важливі конференції: Тегеранська, Ялтинська і Потсдамська. На Потсдамській конференції уперше в історії дипломатії визначився ядерний чинник. Цій неймовірно руйнівній силі не місце у світі але на жаль країни для захисту цілісності і недоторканості робитимуть все можливе. І тому з'явилося таке поняття, як «ядерне роззброєння» як не важко здогадатися, що є процесом скорочення арсеналів ядерної зброї, його носіїв і коштів доставки, а також виробництва.

5. Можна сказати, що Друга світова війна докорінно змінила міжнародну ситуацію та співвідношення сил на міжнародній арені. Зазнали

невдачі представники найбільш стримуючих сил імперіалізму, німецького та італійського фашизму, японського мілітаризму. Вони зазнали поразки спільними зусиллями ненависних радянських комуністів і буржуазних демократів. Франція і Великобританія в результаті війни ослабли економічно, і потрібен був час, щоб повернути собі колишнє місце і позиції на міжнародній арені. У цих країнах також посилювався класовий опір. Організація і свідомість робітничого класу зростали занадто швидко, посилювався вплив комуністичних партій і профспілок на довгий клас робітників. Сполучені Штати, які процвітали і збагатилися, були сповнені амбіцій до світового панування. Зміцнилася монопольна влада ядерної зброї, її вимоги та позиції світової спільноти. Радянський Союз, який мав основний важіль у боротьбі з загарбниками, був так само слабкий економічно, але величезний за військовою могутністю, і не в останню чергу – єдиний у політичних і військових відносинах, який мав багату міжнародну силу та авторитет. Радянська громада була оптимістично налаштована і сповнена прагнення до мирного творення. Тому радянські зусилля з роззброєння не мали успіху у світовому співтоваристві. Ядерна монополія США змусила Радянський Союз турбуватися про власну безпеку, але більшість інших країн прагнули такої влади й хвилювалися через те, що не зможуть її отримати. Світове суспільство знову розділилося на дві частини, як і після Першої світової війни, але чітко окреслилися два протилежні соціально-політичні табори на чолі з Радянським Союзом і США. Це призвело не тільки до ідеологічного протистояння, а до дуже запеклої боротьби за союзників і сфери життя.

6. Друга половина ХХ століття ознаменована докорінними змінами міжнародної системи. Вони передбачають формування біполярної структури міжнародних відносин на основі систематичних протистоянь, тривалих конфліктів між наддержавами та постійної загрози застосування руйнівної для цивілізації ядерної зброї. У конфліктах принципом, який дозволив двом наддержавам вижити у відносному мирі протягом другої половини

двадцятого століття, була ідея ядерного стримування в політиці США та СРСР, коли обидві країни розуміли, що війна буде означати взаємне самогубство. Формально така ситуація стала основою стратегічної стабільності, хоча водночас у часі холодної війни вона спровокувала наддержави до гонки озброєнь. Виявлення політичної природи цієї полеміки, яка зберегла своє значення в епоху постбіполярного розладу, є ключовим елементом науки. Іншим аспектом наукової проблеми є виявлення та оцінка перспектив збереження ядерного стримування. З однієї сторони, події останнього десятиліття, такі як вихід Сполучених Штатів з Договору з ПРО, прихильність Вашингтона до превентивного стримування і, нарешті, певна спроба встановити контакт зі своїм колишнім суперником, Росією, підтримують реальні зміни в ядерне стримування.

7. Провідна і постійна мета НАТО, згідно з Вашингтонським договором, полягає в політичному та військовому захисті свободи та безпеки всіх союзників. Базуючись на спільних цінностях прав людини, демократії та верховенства права, Альянс від самого початку працював задля встановлення справедливого та міцного миру в Європі. І, наразі, він продовжує це робити. Кризи та конфлікти, що загрожують безпеці євроатлантичного регіону, можуть перешкодити досягненню цієї мети. Таким чином Альянс не лише захищає своїх членів, але й сприяє стабільності та зміцненню миру в регіоні. Альянс є трансатлантичним каналом, який пов'язує безпеку Північної Америки з європейською безпекою. НАТО є реалістичною реалізацією успішних спільних зусиль союзників для просування їхніх спільних інтересів. Коли Альянс існує вже майже 60 років, він повинен бути готовим протистояти викликам нового століття. Концепція дій підтверджує незмінні цілі Співтовариства та ставить фундаментальні виклики безпеки. Це дає змогу реконструйованому НАТО зробити внесок у розвиток середовища безпеки, підтримуючи безпеку та стабільність через спільну відданість принципам демократії та мирного вирішення суперечок. Концепція політики визначатиме політику безпеки та оборони Альянсу, його оперативні концепції, його

стратегію щодо звичайних і ядерних сил та його спільну систему оборони. Він постійно перевіряється з огляду на розвиток безпеки. У нестабільному світі ми повинні підтримувати наші оборонні можливості на необхідному рівні. Однак Альянс підтверджує свою прихильність у цій сфері та й надалі використовуватиме будь-яку можливість, щоб допомогти побудувати неподільний континент шляхом вирощування та зміцнення іміджу вільної та неподільної Європи.

8. Анексія Криму та збройна агресія РФ проти України довели, що жодні меморандуми чи домовленості не можуть забезпечити країні безпеку в сучасному світі. Єдиний рецепт – створення потужних збройних сил та членство країни в НАТО (та ЄС). Втім, вітчизняні й чимало зарубіжних юристів упевнені, що Будапештський меморандум є чинним міжнародним договором, обов'язковим до виконання, оскільки в іншому випадку це означало б, що Україна не є стороною Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) як неядерна держава і має право на власну ядерну зброю. А непокарання Росії за агресію проти України та грубе порушення Будапештського меморандуму, який давав Україні гарантії безпеки в обмін на відмову від ядерної зброї, фактично знищує сам режим нерозповсюдження ядерної зброї. Чимало експертів схиляються до думки, що одним із форматів реалізації безпекових гарантій Україні в рамках Будапештського меморандуму могло б стати розширення кола офіційних учасників нинішнього мирного процесу (Україна, Франція, Німеччина та Росія) за рахунок включення інших впливових країн, гарантів Меморандуму – США, Великої Британії та, певним чином, Китаю. Зрозуміло, що такі спроби зустрінуть різке несприйняття, передусім, РФ, однак такий формат міг би стати ефективнішим у врегулюванні ситуації на окупованих територіях України, у не лише на Донбасі.

Список використаних джерел

1. Carter A. A New Concept of Cooperative Security / A. Carter, J. D. Steinbruner, W. J. Perry. – Washington, D.C. : Brookings institute, 1992.
2. Clark G. World Peace through World Law / G. Clark, L. Sohn; [2nd ed.]. – Cambridge : Harvard University Press, 1960.
3. Mills W. The Abolition of War / W. Mills, J. Real. – New York, 1963.
4. Rourke J. T. International Politics on the International Stage J. T. Rourke. – Dushkin/McGraw Hill, 1999.
5. Гаазькі конвенції 1899 та 1907 рр. про мирне вирішення міжнародних суперечок [Електронний ресурс] // Allbest. – 609. – Режим доступу до ресурсу: https://revolution.allbest.ru/international/00820939_0.html.
6. Ryan A. Bertrand Russell : A Political Life / A. Ryan. – NY : Oxford University Press 1988.
7. Statement by the President of the Security Council. Distr. GENERALS/PRST/1999/21. 8 July 1999. ORIGINAL : English [Електронний ресурс]. – Режим доступу до заяви : www.harare.unesco.org/women/2698_GAAF%20report.pdf
8. Аннилионис Г. П. Глобальный мир: единый и разделенный. Эволюция теорий глобализации / Г. П. Аннилионис, Н. А. Зотова. – М. : Междунар. отношения, 2005. – 676 с.
9. Арон Р. Мир і війна між націями / Р. Арон ; [пер. з фр.] . – К. : Юніверс, 2000. – 688 с.
10. Капто А. С. Энциклопедия мира / А. С. Капто ; 2-е изд., уточн. и доп. – М. : Книга и бизнес, 2005. – 707 с.
11. Райан А. Рассел Бертран / А. Райан // Энциклопедія політичної думки; [пер. з англ.]. – К. : Дух і літера, 2000. – С. 323.
12. Конвенція про мир нерозв'язання міжнародних зіткнень 18.10.1907 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_938#Text

13. Камаровский Л. А. Гаагская мирная конференция 1899 г. – М., 1902. – 104 с.
14. Паризька мирна конференція [Електронний ресурс] // Всесвітня історія – Режим доступу до ресурсу: <https://sites.google.com/site/vsesvitistoria/tema-6-parizka-mirna-konferencia>.
15. Кашлев Ю. Б. Общеввропейский процесс: вчера, сегодня, завтра. – М. : Международные отношения, 1990. – 184 с.
16. Международное право / Л. А. Камаровский, проф. В. А. Ульяницкий, прив.-доц. – М. : Унив. тип., 1908. – 276 с.
17. Клименко Б. М. Мирное разрешение территориальных споров. – М. : Международные отношения, 1982. – 183 с.
18. Клименко Б. М. Ушаков. Н.А. Нерушимость границ – условие международного мира. – М., 1975.
19. Пушмин Э. А. Мирное разрешение международных споров. – М. : Международные отношения, 1974. – 175 с.
20. ГААЗЬКІ КОНВЕНЦІЇ [Електронний ресурс] // Ліга Закон. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <https://ips.ligazakon.net/document/TS001933>.
21. Полянський П.Б. Всесвітня історія, 10 кл. Генеза, 2002;
22. Цветков Г.М. Міжнародні відносини і зовнішня політика. – К.: Либідь, 1997.
23. Ладиченко Т.В., Осмоловський С.О. Всесвітня історія (профільний рівень). - К.: Генеза, 2010.
24. Щупак І.Я., Морозова Л.В. Всесвітня історія 10 клас (рівень стандарту, академічний рівень). – К.: "Прем'єр", 2011.
25. 1915р. Перша газова атака. [Електронний ресурс] // Хроніки Любарта. – 23. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.hroniky.com/news/view/11679-1915-persha-hazova-ataka>.
26. Churchill W. The Second World War. L.: Mariner Books, 1953.
27. Crockatt R. The fifty years. The United States and the Soviet Union in World Politics, 1941 - 1991. L., N.Y.: Routledge, 1995.

28. 50 років боротьби СРСР за роззброєння. 1917-1967. Сб. док-тов, М., 1967.
29. Богатуров А. Д. Великі держави на Тихому океані: історія і теорія міжнародних відносин в Східній Азії після другої світової війни (1945-1995) - М., 1997.
30. Історія міжнародних відносин / Колл. авт.; під ред. Г. В. Каменської, О. А. Колобова, Е. Г. Соловьева - М.: Логос, 2007.
31. Перші листи з холодної війни // Міжнародне життя - 1990 - №11.
32. Системна історія міжнародних відносин в 4-х томах. Події і документи. 1918-2000. Під ред. Богатурова А. Д. - М., 2000.
33. Радянська зовнішня політика в роки «холодної війни» (1945-1985). Нове прочитання. - М., 1995.
34. Проблема роззброєння 80-90рр. ХХ ст. в світі [Електронний ресурс] // Освіта та самоосвіта. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://referatss.com.ua/work/problema-rozzbroiennja-80-90rr-hh-st-v-sviti/>.
35. США, Західна Європа і проблема розрядки. - М.: ИСКРАН, 1986.
36. У. Енгдаль. Сторіччя війни. Лондон: Pluto, 2004.
37. Холодна війна: нові підходи, нові документи. - М., 1995.
38. Циганков П. А. Міжнародні відносини. / Ин-т відкрите суспільство/ М., - Нова школа, 1995.
39. Арбатов А. Взаимосвязь ядерного разоружения и нераспространения // Мировая экономика и международные отношения. — 2010. — № 1. — С. 14-25
40. Арбатов А. Проблемы разоружения , безопасности и военной политики // Мировая экономика и международные отношения. — 2006. — № 4. — С. 35-46
41. Белашов В. П'ятнадцять років роботи у сфері роззброєння // Політика і час. — 2007. — № 2. — С. 40-42
42. Будапешський меморандум. "Нікчемний" чи все ж впливовий? [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2602. – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2884833-budapestskij-memorandum-nikcemnij-ci-vse-z-vplivovij.html>.

43. Васильев В. Международное сотрудничество Украины в сфере разоружения и контроля над вооружениями // Підприємництво, господарство і право. — 2001. — № 6. — С. 93-97
44. Грищенко К. В ім`я запобігання війнам: Міжнародні механізми контролю над озброєннями в трансатлантичному просторі та участь в них України // Політика і час. — 1998. — № 5. — С. 7-15
45. Грищенко К. В ім`я запобігання війнам: Міжнародні механізми контролю над озброєннями в трансатлантичному просторі та участь в них України / К. Грищенко // Політика і час. — 1998. — № 6. — С. 36-42
46. Денисов В. Правовые аспекты разоружения в ракетно-ядерную эру: монографія / В. Н. Денисов,, 1990. — 177 с.
47. Дмитричев Т. Женевские форумы переговоров по разоружению, 1945-1987: громадсько-політична література / Тимур Дмитричев,, 1988. — 89 с.
48. Калядин А. Международный механизм переговоров по разоружению: громадсько-політична література / А. Калядин, Ю. Назаркин, 1984. — 102 с.
49. Кухарь В. Международные инструменты химического разоружения // Зеркало недели. — 2008. — № 8 (март). — С. 15
50. Лещенко Л. Розрядці немає альтернативи: громадсько-політична література / Леонід Лещенко, 1987. — 47 с.
51. Лысенко М. Договор новой эпохи: (К вступлению в силу Договора о СНП) // Международная жизнь. — 2003. — № 6. — С. 32-37
52. О проблемах разоружения: Сб. ст. / Редкол.: Г. М. Корниенко (отв. ред.) и др.; Предисл. Г. М. Корниенко, 1980. — 270 с.
53. Петровский В. Разоружение: концепция, проблемы, механизм: громадсько-політична література / В. Ф. Петровский,, 1982. — 335 с.

54. Пикаев А. Перспективы российско-американского ядерного разоружения // *Мировая экономика и международные отношения*. — 2009. — № 2. — С. 3-12
55. Разоружение — веление времени: [Документы и материалы] / Сост. Николай Прожогин. Вып. 9, 1987. — 317 с.
56. Романов В. Против гонки вооружений и конфронтации на морях: суспільно-політична інформація / Валентин Романов, 1989. — 261 с.
57. Роцин А. Международная безопасность и ядерное оружие / А. А. Роцин, 1980. — 287 с.
58. Светлов А. Новый этап борьбы за разоружение: суспільно-політична інформація / А. Светлов, 1982. — 111 с.
59. Семенов, Владимир Алексеевич. Политика мира и курс на конфронтацию / В. А. Семенов, 1986. — 150 с.
60. Сухарев В. Европа после Хельсинки: суспільно-політична інформація / В. В. Сухарев, 1987. — 133 с.
61. Холловэй Д. Реально ли видение мира, свободного от ядерного оружия // *Мировая экономика и международные отношения*. — 2009. — № 11. — С. 12-20
62. Шкуратенко О. Правові засади діяльності Української РСР як члена ООН з питань загального роззброєння // *Право України*. — 2006. — № 11.- С.144-148
63. Щорічник СІПРІ 2001 [Текст] : Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру ; Укр. центр економічних досліджень ім. О. Разумкова, 2002. — 739 с.
64. Щорічник СІПРІ 2003: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру ; Укр. центр економічних досліджень ім. О. Разумкова, 2004. — 651 с.
65. Щорічник СІПРІ 2020: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру ; Укр. центр економічних досліджень ім. О. Разумкова, 2021. — 391 с.

66. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні: аналіт. доповідь / [Резнікова О.О., Місюра А.О., Дрьомов С.В., Войтовський К.Є.]; за заг. ред. О.О. Резнікової. – К.: НІСД, 2017. – 60 с.
67. Федина С. Проблематика роззброєння у сучасній міжнародній політиці. Концепція миру через роззброєння. Політичний менеджмент. №1-2, 2012. С 204-211

Summary
Drashkaba Alina
INFLUENCE OF THE DISARMAMENT PROCESS ON THE
DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS OF THE
XX-XXI CENTURIES

Relevance of the topic. Disarmament can be described as a system of measures aimed at limiting and eliminating the means of war belonging to the state. The current state of international relations, despite the fact that there are no global military confrontations, cannot be called a state of peace and peaceful coexistence. Therefore, the issue of disarmament remains relevant as a guarantee that conflicts, at least armed ones, will not have grounds for occurrence.

The purpose of the work is the problem of disarmament and control over the armaments of the world during the period considered in this work. The nuclear problem that emerged at that time became a serious danger. And the most dangerous thing was that the two superpowers were so fascinated by their arms race that several times the world was on the verge of deploying a war with weapons of incredibly great power.

To achieve this goal, the following **tasks** are solved:

- to analyze the source base of the research;
- to find characteristics of the stages of disarmament development in theories of political science, to reveal the main components and conditions for the functioning of disarmament, the level of influence of the nuclear factor on the historical changes in the scale of the role that deterrence has traditionally played in the politics of the great powers.
- to determine the prospect of disarmament in the context of the development of the concept of nuclear deterrence in modern conditions.
- formulate the preconditions that led to the need to solve the problem of disarmament;
- review the attitude of participating states to the problem of disarmament;
- to note the main consequences of arms control.

Object of study. The object of this study is the disarmament of countries of the world and its impact on international relations in the 20th and 21st centuries.

Subject of research. The subject of the study is the problem of disarmament and arms control in a given period of time and the definition of the disarmament process in the global security system.

Research methods. The methodological basis of the study was systemic and systemic-historical approaches to the study of world disarmament policy and international relations.

Work structure. The study consists of admission, three sections and subdivisions to them, conclusions. the work contains 108 pages of text. The list of sources includes 67 names.

The main provisions made to the defense.

The problems of maintaining peace on earth, preventing military disasters and conflicts are still among the most important in the modern world. The development of science and technology, the creation of nuclear weapons have led to the fact that today man can cease to exist. Many countries spend large sums of money on arms production and research. Rapid military progress threatens security and contributes to global problems. The most important problem of this kind is the prevention of war (mainly nuclear missiles) and the cessation of the arms race. According to historians, in the last 6 thousand years the world has been without a warrior for only 292 years. Wars on earth have already claimed more than 4 billion lives. The main causes of wars are rooted in division into classes and states, races and nations, religious and political disputes. The world view of war and violence is based on dividing the world and people into "our" and "strangers," "good" and "wicked."

A number of social experts explain the causes of the emergence of warriors of the innate human nature of violence, the instinct of destruction, aggression towards others and themselves. Each war leads to the death of people, the loss of the most expensive - human life. After World War II, nuclear missiles appeared. In 1949, the United States and its allies formed a military-political alliance of NATO. In the second half of the 20th century it was an opportunity to destroy entire countries and continents. Arsenal

of the largest countries in the world contains so many weapons, which is enough to destroy all life on earth. Nuclear and hydrogen bombs, if they explode simultaneously, can tear the earth apart. International conventions to prohibit the proliferation of nuclear weapons or to stop the production of chemical weapons have not been signed by all countries of the world. Ukraine was the first country in the world to do so. After World War II, all countries spent about \$ 10 trillion on armies. However, there are different views on the problem of maintaining peace on our planet. Today, nuclear weapons are concentrated in 5 countries - China, France, Britain, the United States, Russia. The problem of maintaining peace is related to terrorism. Until recently, the use of terrorism as a way to solve political or religious problems was unusual, but today almost daily news of terrorism is considered widespread. The most obvious sign of terrorism is violence. In addition, terrorist acts are often carried out in order to demonstrate maximum violence in order to gain publicity, attention and resonance in society. Modern terrorists do not care how many innocent people will die, whether they are peaceful or soldiers, what material damage will be done to society. Thus, terrorism in a broad sense is the use of force or the threat of its use to achieve a political, religious, or ideological goal. All countries are interested in overcoming this evil, and for decades the fight against terrorism has been on the agenda. As a result, anti-terrorist organizations were established both at the national and international levels. Antiterrorist organization:

- 1) Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE);
- 2) International Criminal Investigation Agency - Interpol;
- 3) United Nations General Assembly;
- 4) United Nations Commission on Crime and Crime Prevention;
- 5) NATO - North Atlantic Treaty Organization.

The world community, the UN, NATO, individual countries and their leaders are trying to improve the situation in the world, to prevent the threat of war. It is important to sign international arms reduction agreements. And the most important contribution to peace around the world is the voluntary abandonment of nuclear weapons. I believe that despite international efforts, within the framework of arms control and

international disarmament, arms growth in the world is still ongoing. This problem is very relevant in the world today: there is a clear tendency in the world to reduce and control dangerous weapons. So I'm very interested in exploring the disarmament efforts that the world community has made before in history, especially in the fuzzy system of international relations that it was after World War II.